

MEDICINALE
PATROCINIVM
AD TYRONES
SARDINIAE MEDICOS.
IN QVO

*Natura febris Sardiniae Prouincias vexantis Caussa, Signa,
Prognostica, & medendi Methodus iuxta Hippocratis,
& Galeni doctrinam describitur. Eiusdemque
Sardiniae calumnia; quam à Priscis me-
ruit habere, vindicatur.*

AVCTORE
GAVINO FARINA
SARDO TURRITANO

Philosopho, ac Excellentissimi de Montalto
Ducis, ter magni Hispaniarum Magnatis, à
cubiculo Medico; & in Turritano Gym-
nasio olim facultatem medicam,
publicè profitente.

VENETIIS:
Apud Iacobum Sarzina. M.DC.LI.

Superiorum Permissu.

MEDICINALE
PATROCINIVM

AD TYRONE
SARDINIAE MEDICUS

IN QVO

Notae: hinc sardine promittuntur ut in Gallia, sicut
Trogus ait. Et ad hanc sardine sicut Hippocritus
et Galenus docentur de sardine. Sardine
sardine sardine; unde et sardine
sunt sardine, sardine.

AVCTORE
GAVINO FARINA

SARDINIAE

Philosopho, ac Excellentissimo Monacho
Duce, et magni Hispaniarum Regis
cubiculo Medico, & in Ty-
ro olim facultate
publice proficiente

VENETIS:
Apud Iacobum Guzman. M.DC.LII.

Supplementum & correctio.

ALOYSIO GVILELMO

De Moncada, Aragona, Luna, & Cardona,
Aurei Velleris Equiti, atquè à cubi-
culo Suae Catholicae Maiestatis.

OLIM

*In Sicilia, Sardinia, nuperquè Valentia
Prasidi, ac Proregi benemeritissimo, nec
non Regni Neapolis equorum levis ar-
maturæ Praefecto, Beluis de la
Sierra Comendatario.*

SCELERVM VINDICI,
Infantium spei.

*Paternionis Principi Excellentissimo, Mon-
tis Alti, & Bisbonæ Duci clementissimo,
Caltanixetæ, Collisana, Adernionis, Scla-
fana, Caltabelloctæ, Centuripii Comiti. Me-
lilli, Mottæ, S. Anastasia, Belicis, Sancti
Bartholomei Baroni. Malipassi, Nicolò-
sorum, Guardia, Campi Rotundi, Albæ*

*Villa, Lucorum, & Terrarum Montis
Etnæ, Pugidiana, Ville Aragonis, eiusq;
terretorii, Canne maioris, Sancti Sixti,
Vaccaritii, Marra, Rivera de Moncada,
Petræliæ superioris, & inferioris, Xilla-
ti, Caltanucturi, Montium, & nemorum
Mimiani, numero demum carentium
Oppidorum, Pagorumquè Domino.*

C V I V S

*Læuum cingit Clementia, dextrumq; ornat
latus Pietas, pectusquè armat Iustitia,
in vlnas tandem Gloriæ vecto.*

GAVINVS FARINA

*Primos flores laborum suorum, suaquè
studia grati animi monumentum.*

D. D. D.

SA P I E N T I audacia diuos Christi
Martyres Cosmam, & Damianum
prudentissima Græcia Mundi Sal-
uatores appellauit. Enimuerò inter homi-
nes nil ita diuinum, nil coeleste eminet sicuti
Ars medicinæ. Quapropter Timon huius-
modi

modi facultatis peritissimus schedulas suas ,
in quibus pharmaca ægrotis sumenda scri-
bebat, manus Domini vocabat. Hinc natum
prioribus sæculis , quod maximi quiq; Re-
ges , ac Reginae, quibus numinis nomencla-
turam Idolatræ impertiebantur ; vt se tali
nomine non indignos ostentarent, Reges, in-
star Medicorum, viros; Reginae fæminas cu-
rare, ac sanare solebant. Qua de caussa Ma-
gnus ille Alexander iam philosophiæ dog-
mata edoctus ab Aristotile Magistro , Ar-
tis medicinæ theoricam discere, conatus est.
Ergò nil mirum facis Excellentissime Prin-
ceps cum Medicis , ac medicinæ foues ; me-
què tuum peculiarem quoq; maximo po-
tes honore afficere , non desistis ; cum enim
Regius tu Bauariæ, atquè Castællæ sanguis
existas , Imperatorum , Regumq; procul-
dubio, atq; institutis imbueris ; quod etiam
protestantur insigniora prosapiæ tuæ stem-
mata , quæ venerabundus conspicio, & tan-
torum excellentissimorum Heroum imagi-
nes , quas nuper tanta Orbis vniuersi accla-
matione, in amplissimo Palatij tui (vt ita di-
cam) Capitolio oculis perlego conspicuas, à
Mon-

Moncadis , Cardonis , Aragonis, Lunis , ac
Peraltis te sanguinem attrahere imperato-
rium exprimentes . Itaq; dum tantæ maie-
statis insignia , & illustrissimorum proce-
rum laudis fastigia recolo , admiroq; de te
pronuntiare non vereor , quod de Cæsare
quondam cecinit Martialis .

*Cæsaris , atquæ Iouis conser nunc stemma iuventus
Par onus ut tulerit , altius iste tulit.*

Maiora namquæ laudum tuarum onera ,
quam quæ Dijs finxit Gentilitas , mentis
meæ obtutibus aduersantur , cum tot luci-
dissimis honorum gemmis insignitum aspi-
cio,vti inter stellas Luna minores; quinimò
sicut Sol,qui procedit,& crescit vsq; ad per-
fectum diem.Quamobrem iure optimo tibi
dicandum Opus de Sardinia febris fuit
rat, à quo mihi tale munus iniunctum , atq;
præceptum est. Age nunc hilaris Liber me-
dicinæ saluberrimis imbutus pharmacis,sub
tanto patrocinio non moriture , egredere
tutus , lætusquæ ad Solis huius splendorem ,
& nouæ Lunæ clementiam sentiendam , ne
trepides hostium rabiem,nec absoletas Æui
tenebras ; tibi siquidem lucidiores famæ ra-
dios

dios Sol hic præstabit, communicabitq; nec non inuidorum insultationes reprimet, ac delebit. Hic enim est magnus ille Princeps, qui pessimis Italiæ temporibus hinc inde tumultibus, ac seditionibus ingruentibus, atq; grassantibus, non solum Sardiniam, cui vices regias gerens præsidebat, in summa tranquillitate continuit affluentem annona; verum etiam memorabili sollicitudine, admirabiliq; liberalitate Serenissimæ, Regiæquæ propagini Don Ioanni ab Austria strenuissimo, fortunatissimoq; nostrorum temporum Duci, dum Parthenopeas insultationes obsidione coercendas curaret, ita opportunè, frumenti, aliarumq; rerum copia prodigè auxiliatus est; vt non immeritò felix, quæ post aliquot dies accidit victoria, Mecænati nostro magna ex parte vniuersæ classis Optimates tribuerint: vt Serenissimus ille Dux apertissimè professus est, suis litteris Catholicam Maiestatem de toto rei euentu certiolem faciens. Tunc enim aduenit auxilians eius annona, quando vix vnum diem, aut alterum militibus, & vniuersæ classi victus ratio consistebat: quapropter
fe-

amaritudine lustrauerit: ob id animaduertens, cuncta non solum in hominum gratiam, verumetiam hominem propter hominem esse creatum, suapte natura quemque Patria se debitorem haberi; se ipsum consuluit, & prouidè veluti dilectissimus alumnus à tali labe, talique denominatione expurgare; & quemadmodum exterarum gentium natio eam simili contagio labefactatam esse asseuerauerit, ita in extremis Orbis terræ partibus pro falso habendam esse crediderit; & quamquam vernacula huiusmodi lues, non tamen totam Insulam, neque perpetuò inficit. Miror equidem cur indefensam ad hanc notam huc usque prouexisse, cum sæpenumerò variis hinc inde prodigiis exactam esse indicatur. Merito igitur doctissimus Auctor noster GAVINVS haud animi ingrati filius, tantaque genitricis partes suscipiens, huius epidemicae, ac malignae febris materiam aggreditur; suumque exhibet Medicinale Patrocinium. Verum enim vero opus sanè admirabile à nemine prouisum, à nemine intentatum; & ut de hac re dicam id apertè,

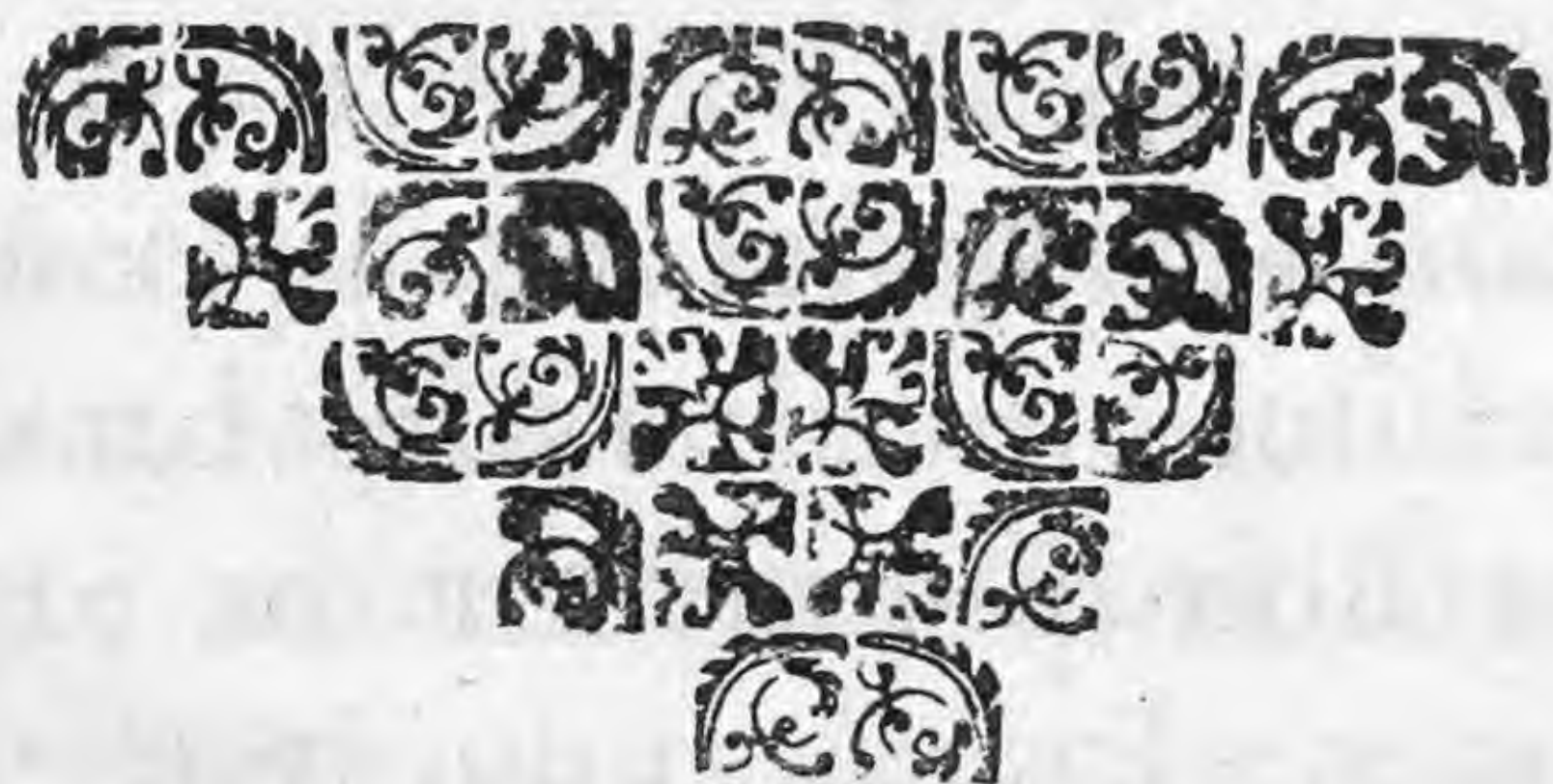
tè, quod sentio, vel ii profectò patriam non dilexerunt, vel patriae dignitatis hostes extiterunt: cum non Vrbs, non Ciuitas, non Oppidum siue infimum: siue abiectum, quod non ciuium suorum singulari beneuolentia fuerit complexum; dum per tot longos annos demiratus est Vniuersus, neminem hanc pestilentiae imaginariam imputationem auocare. Quandoquidem passim autumant (& profectò decipiuntur) aduena ob editissimos ab Septentrionali plaga montes prohibeatur, quominus Borea perflari queat; adeò, ut Sardinia his mortiferis febribus semper obnoxia videatur. Opus inquam apprimè necessarium, quod licet nominatim demandetur tyronibus, & à iuvene archiatro dona iuuenta exhibeantur, attamen apud prudentis viros documenta senium existimantur. Quisnam equidem ibit inficias de hac facultate quamplurimos pertractasse? & inter alios clarissimus atavus meus Philippus Garsia, at non ita peculiari modo; ut vera methodi absolutè sibi nomen comparauerit. Auctor enim noster eminentis-

*simus non de re adinuenta opus insinuat ,
de insuetà verò munere perfungitur . Ve-
runtamen hanc febrim Sardoam tan-
quam vernaculam , necessum fuit à Pa-
tricio vernaculo vindicari ; à quo tam di-
stincta syntaxi luculentè conscripta fuit ,
Et tam multiplici eruditione in quaestiones
distributa , ut unico tantum verbo omnes
omnium dubitationes ex animo auulserit .
Quibus quidem dictis Oraculi loco etiam
astipulantur omnes litterarum gloria in-
signes ; cum nihil in eis non graue , nihil
non proficuum , nihil non opportunum ,
quoniam in describendo verax , in docen-
do perspicuus , in distinguendo brevis . Eia
ergò qui hanc artem profitentur , Et doctri-
nam , sumant , euoluant , Et perscruten-
tur hasce tanti viri dignas elucubrations ,
nec praeceptorem optimum verecundentur
assequi . Ex strenuo autem duce miles stre-
nuus , ex pereximio praeceptore pereximius
auditor euadit . Cuius planè virtus sic elu-
xit , sic eum euexit ; ut Illustrissimus , Et
Excellentissimus Dominus Dux Montis
Alti , Et Paternionis Princeps , ter Ma-
gnus*

gnus inter Hispania Magnates, terquè Si-
cilia, Sardinia, & Valentia Regis vicem
gerens secum adduxit, reduxit. Sed hæc
potius inchoamenta, quàm incrementa di-
gnitatis. Tuquè verò Lector iterum can-
dide. Vale.

DOCTISSIMO MEDICINÆ HEROI

GAVINO FARINA

MARCVS ANTONIVS

ALAYMVS.

GAVINE doctissime Endemica, Mortiferaquè febris Sardiniam depopulans, genusq; humanum devastans, veluti quædam belua per Insulæ deserta vlulat, vociferat, & de te conqueritur; nullum nempè tam longo ævo hùc vsq; ausum (à Sardo Herculis filio Insulam primò occupante ad ætatem vsq; nostram) opus euulgare methodum describere me obturbantem, maximaq; ignominia fugantem, & non abs re quidem lamentatur, cum re vera opus, quod typis mandas ex Tripode sit; & albo calculo dignum. Gratiarum choro stipatum, miris dogmatibus suffultum, methodicis præfidijs tanquam potentissimis iaculis in febrem Sardoam phaleratum, nouis, inusitatissuè, medicaminibus tanquàm arcanis repletum. Ob id monumenta tua immortalitatem apud posteros sibi

sibi pararunt , memoriamq; tui nominis è
situ , & puluere vindicarunt , peremnemq;
reddiderunt . Debet multum tibi Sardinia,
in tuiq; honore , statuas in foro erigere, ta-
bellas marmoreas describere tenetur. Orbis
totus te admirandum , venerandumq; exi-
stimat , quoniam , & si currenti calami cus-
pide pro medicinæ tyronibus opus euul-
gas , tamen pro prouectioribus , & in arte
Apollinea exercitatissimis in eo dogmata
fulgent , quo præuio non Sardoam febrem
tantum , sed alias totius Orbis epidemiales
febres profligare quisq; valebit . Vale tu ,
& centum Olympiadibus viuas , vt tui in-
genij celsitudo cunctis per scripta inposte-
rum mandando innotescat . Vale .

DOCTISSIMO , AC EXACTISSIMO
Viro Philosophiæ , ac Medicinæ profes-
sori GAVINO FARINA Sardo Turri-
tano Excellentissimi de Montalto Duci-
ter magni Hispaniarum Magnatis à cu-
biculo Medico ; & in Turritano Gym-
nasio olim facultatem medicam publicè
proficienti .

AVGVSTINVS

DE LAURENTIO.

Philosophus , & Medicus

Panormitanus .

S. P. D.

S I MVLT ac animum tuum conscri-
bendi de febre Epidemica Sardinie
peculiari patefacisti , ut magno af-
fectus sum gaudio , sic magnas tibi debere
laudes arbitratus sum , qui tam graue,
tam doctis resectum sententiis Opus molie-
baris . Noueram enim doctrinam tuam ,
quam ne dum complures Panormi Medici
satis collaudant , sed vniuersa Sardinie ,

SSS

ac

ac Sicilia, tequè tamquam singulare
Medicorum ornamentum admirantur.
Quamobrem Illustrissimus, & Excellen-
tissimus admirabilis prudentia Vir, nec
minoris ingenii Dominus Dux Montis Alti
te Medicum suum elegit, quod satis su-
perquè ad ostendendum quanta ipse doctri-
na excellens, multos Medicorum peritiss-
simorum prestans. At verò ubi hoc Opus,
quod conscribere accepisti, Deo dante,
in lucem emittes, videbit profectò Orbis
terrarum, quid hominis ipse sis, qua eru-
ditione de febre agas, medicamenta adhuc
non excogitata proponas, bono Patriæ pu-
blico consulens, ac tam noxia Febris in
ea liberans, laudum omnium dignissi-
mus ipse Patriæ salutis pientissimus vin-
dex. Perge igitur, ac tanta Orbem doc-
trina tua luce illustra. Perge, & maiora
semper in dies elucubrans, ea enulges ad
medicinæ gloriam, ad tui nominis immor-
talitatem, ad communem omnium utili-
tatem. Vale itaquè, atquè hoc obsequio-
si animi argumentum benigna fronte,
ac humanitate, qua polles, recipe; te hoc
epi-

*epigramma , quod intermisso iam Musa
studio concinnavi , ne despicias inter alios
suavissimos olorum concentus . Iterum
Vale. Panormi Decimo Novembris 1651.*

EPIGRAMMA

*In Auctoris, operisq; commendationem
eiusdem .*

S*I qua tabificis languescunt corpora morbis
Arte quidem poterunt convaluisse tua .
Tam benè proponis medicamina , tam benè cunctis ,
Affers Præbeæ sedulus artis opem .
Ergò morbi abeant , & iam nunc vivere sperent
Mortales annos (te duce) Nestoreos .
Et benè tam Patriæ quæris medicamina , possit .
Ut iactare suum Sardinia Hyppocratem .*

BALTHASSARIS CAPELLO

Baronis Bonfallura.

D. ALOYSIO

MONCATA INTER DVCES EX-
cellentissimo, inter totius Italiæ Princi-
pes nulli secundo, ante omnes Hispaniæ
Magnates celeberrimo, tot Regnorum
regimine gloriabundo, Pacis, Belliquè
tempore viro prudentissimo, maioribus
suis maiori, inter Heroes maximo, sibi
foli pari; Mæcenati benemeritissimo,
Virtutumquè omnium exemplari sin-
gularissimo.

ALOYSIVS MONCATA.

Te iacta omnia solus

ANAGRAMMA PVRVM

Distichon.

Alt apetas Princeps, tibi Mars, tibi amica
(Minerva est

Te iacta, in Terris omnia solus habes.

EIVS-

EIVSDEM BARONIS
de Bonfallura.

GAVINO FARINA
Philosopho præstantissimo.

GAVINVS FARINA
Medicus.

ANAGRAMMA PVRVV

VIVES, *Facis grandi manu.*

DISTICHON.

*Si calamo reparas vitam, per sæcula Viues
Quaq; Facis Grandi grandia iure Manu*

DEL

DE L ILLVSTRISSIMO

Don Phelipe de Mattienço Cauallero de la
Orden de Alcantara Secretario de
estado, y guerra del Excellen-
tissimo Señor Principe
Duque de Mon-
talto.

S O N E T O

Al Auñtor.

Y Avemos necesario el contingente;
Y el temido peligro en la experiencia,
Trueca en seguridad tu docta sciencia
En el remedio de qualquier doliente.
No presuma de oymas el accidente
De su malignidad, ò su violencia,
Si oppugnada de ti toda dolencia
Tiene su achaque poco permanente
Vuela en tu misma pluma ò gran Farina
De la Fama alas cumbres mas erguidas
Nuevo Galeno Hypocrates moderno.
Pues al acierto de tu medicina
Seguras estubieran nuestras vidas,
Si lo humano pudiesse ser eterno.

ILLVSTRISSIMI

Don Ioseph. Ortiz Excellentissimi
Principis Ducis Mōntis Alti à
cubiculo , ac Equorum
Hippodami .

EPIGRAMMA

In Auctoris Laudem .

Sardonium damnat risum indignatus Homerus ,
Quem generat folijs herba nefanda suis .
Sardoas damnas febres GAVINE medendo
In risum vertens dira venena febris .
Ardeat ergò suo quamvis Sardinia risu ,
Lethalisquè suo germinet herba Solo .
Tu poteris libris sanare venena creatis ,
Herbasquè , & febres vincere Sardonias .

EIVSDEM

Ad eundem

DISTICHON.

Gracia nunc fileat Veterum tot scripta medentum ,
Doctius in cunctis iam tibi prodit Opus .

ADMODVM PERILLVSTRIS,
Spectabilisque Domini V. I. D.

IO: BAPTISTAE MARSIGLIONE

Totius status Excellentissimi Domini
Principis Paternionis , & Du-
cis Montis Alti
Consultoris.

ERGA AVCTOREM
*dulcis consuetudinis ar-
gumentum ad
Lectorem.*

EPIGRAMMA.

EXiguum nè quis me dicat fortè libellum,
Si Patriam tutor, pello si ab Orbe luem;
Magna quidem parvis panduntur dogma-
(ta cartis;
Est satis in parvis gloria magna mihi.

DEL

DELLISTESSO

ALL' ILLVSTRISSIMO,
& Eccellentissimo Signore Principe
di Paternò, Duca di Montalto
eletto al Gouerno
di Valentia.

ANAGRAMMA

DON LVISI DE MONCATA.

SEI DVCA DI MONTALTO. *N. mutata in T.*

Quai stimoli di gloria, ò qual soprano
Nobil desio nell' ampio cor si vede,
Ch'el tuo retaggio abbandonando, il piede
Volger ti faccia in altro lido e strano?
Apena il fren del Sardo, e del Sicano
Lasci, oue Astrea già riponesti in sede,
Oue del tuo saper della tua fede
Porgesti à prò del Rè saggio non vano.
Ed hor doue nè vai? doue la fama
Del tuo valor, che non può star quì chiuso,
Anoui Regni gouernar ti chiama?
Và pur, che là saran, (com'hai per uso)
L'opre tue chiare, e si dirà, che solo
SEI DVCA DI MONTALTO in ogni Polo.

SSSS

Del

Del istesso

ALL' A V T O R E.

L A vostra man, Gauino, à cui la cura
Della più cara vita il Ciel commese,
Moue alla Morte ogn'or fiere contese,
Che quant'egri un' assale, ed ella cura.
Nè men dotta la Penna, se procura
La Patria hoggi purgar dà ingiuste offese
Vuol pur ella scriuendo esser cortese
Conseruatrice dell' Età futura.
Ambe in valor contendono, e se questa
Sol nel t'atto dà vita, e l'altr' accenna
Dar rimedio ad un mal, ch' il mōdo infesta
L'una, e l'altra alla Fama il volo impenna;
Nè si può giudicar, qual si a più presta
La Man sanando, ò in preseruar la Pēna.

ILLVSTRISSIMO,
& Excellentissimo Domino.

DON ALOYSIO DE MONCADA ,
Paternionis Principi, Ducique Montis
Alti, Aetnaeq; Montis Domino.

DON FRANCISCI GARSIA.

V. I. D.

Allegoricum Carmen.

A Duersus Superostentans noua bella Typhoeus
In Caelum montes accumulare parat;
Accensus nimia confestim Iuppiter ira
En iterum, dixit, criminis ultor ero?
Nonne vaporiferae conclusi in rupibus Aetnae,
Cur etiam querulis vocibus astra premunt?
Constituam Dominum terris, qui cuncta gubernet,
Hosque gigantes frangat ut ante viros.
Hac orsus subito totum ter circuit Orbem
Lumine; & imperio te videt esse parem:
Sic ait, o noster, quae Caelo summa potestas
Est mihi, summa tibi sit quoque Nate Solo.
En ubi terrificis tam prostrepit Aetnae ruinis
Imperium sumas, sceptraque digna regas
Hi quoties audent imponere Pelion Ossa,
Et Terra in natos diditur ipsa suos.
Tu suppose iugo seruili colla gigantum,
Ob quod dicaris filius esse Iouis.

EIVSDEM AD LECTOREM

Numericè.

Gauinus Farina Philosophus . 1329.

En hic Galenus verus est dignè, ac benè .

Abi . 1329.

All' istesso .

Dottor Gauino Farina Sardo . 1 0 9 3.

A che ? già sei il Dio Apollo del Prencipe

Duca mio Signore . 1 0 9 3.

Eidem ab Eodem.

G Galentum

A Admirabilem

V Vndiquè

I Insignem

N Nostra

V Vidit

S Sicania

F Fato

A Aloyfij.

R Regiam

I Infecutum.

N Non

A Abibit.

ILLVSTRISSIMI
DON FRANCISCI ORIOLES,
& Moncada Ordinis de Alcantara
Equitis, ac Excellentissimi Principis,
Ducis Montis Alti cubicularij maioris.

Effert flammium India aurum,
Profert gemmiferos Lydia amnes
Concedunt nitido sydera ore
Lucem, dant roseis gratiam agris
Flores, sed radiis, amne, & auro
Longè nobilior, gratiorquè
Gauine Medicæ gloria artis
A te corporibus sanitas est.

ILLVSTRISSIMI
DON DOMINICI MAIORANA,
& Mormili Hyerosolimitani Equitis,
& Excellentissimi Principis Ducis
Montis Alti à cubiculo Exoleti.

TETRASTICHON

Illustre, atquè recens Opus hoc preciosius omni
Dici opere antiquo debet, idemquè nouo.
Quis tantum nunc auxit Opus? vel is auctor Apollo est,
Aut certè satus est sanguine Apollineo.

ILLVSTRISSIMI

DON GVILELMI DE MONCADA

Ordinis de Calatrana Equitis, ac

Excellentissimi Principis, Ducis

de Montalto à cubiculo

Exoleti.

TETRASTICHON.

OMnia quæq; suis Medici clausere libellis
Bellè GAVINI nunc liber vnus habet
Te præsens ætas, & postera laudet in æuum:
Semper erunt tecū laus tua, nomen, honos.

EQVITIS FRANCISCI GVELI

Ad imaginem Excellentissimi Principis,

Ducis Montis Alti.

DISTICHON.

Virtutes si animi potuisset pingere, vultu,
Vno hoc spectator mille videret auos.

EIVS-

EIVSDEM

Ad stemma eiusdem Excellentissimi Ducis

DISTICHON

S Temmata tot Regum cernis, nam Principe in uno
Omnia tot Regum sunt, cumulata Duce.

EIVSDEM

AD AVCTOREM

EPIGRAMMA

D As patrociniū patriæ doctissime, mūdus,
Ergò, Gauine, tibi, patriæ totus erit;
Namq; Machaonia, patriæ vis arte tyrones
Instruere, & cunctos instruis Orbe senes:
Ah, video, cū sis iuuenis fers dona iuuenta,
Arte, senex, medica fers documenta seni.

AR-

Artis, & Medicinæ
DOCTORIS IOSEPH . LA RVSSA .
Ad Auctorem .

EPIGRAMMA.

Tollere si patrium quæris Sardinia morbum
    Posce Gauinum, iam cerne, Galenus erit.
Præsens, absens profuit, en nunc dogmata curant
    Dum Siculis, prodest Turrius artis bonos:
Doctrinam, mores si nectis grammate nomen,
    Paulum conuertens Angelus ille sonat.
Languores pellit Stygios, sic corpora lætho
    Surripit, & sternit noxia mille modis.
Hippocrates primum florens ter circuit Orbem;
    At post Nikonides inde Gauinus eat.

DON IOSEPH VAZZANA
Caltauturienfis.

Ad Auctorem.

EPIGRAMMA.

Non fuit immeritò Regum diademate digna
    Grata Ioui, imperium, cui dedit ille in aues;
Namquè adeò volitans celsum superauit Olympum.
    Vt solis radios iam penetrarit ouans,
Sic equidem meritò similes debentur honores
    Docte Farina tibi; namquè imitaris iter.
En alas pandis, summi medicaminis auctor,
    Quo nunquam valuit cætera turba medens.
Dum morbi species; quas iam Sardinia passa,
    Attingis, tingis, pellis ad ima, fones.

OPE-

EIVSDEM

Exastichon.

Alma parit natura parens per tempora gemmas,
 Quæ quamvis nitida, non sine sole nitent.
 Tu concepta paris, Doctor, tua dogmata, cunctis
 Indubiè gemmas, nempe salutis opus.
 At magis ut niteant, splendoris in omine prodis
 Semidei solis, tam radiantis ea.

SACERDOTIS

DON FRANCISCI MIRAGLIA.

Ad Auctorem

EPIGRAMMA.

Virginis in gremio dū sistit, & ore Leonis
 Sol vrens, Cælo latrat & igne Canis:
 Inficiunt æer Tiberis tunc amnis, & æstus,
 Nam lathale malum gignitur indigenis.
 Quod nō antè fuit medicaminis arte repertū,
 En docet hic alios, datq; FARINA suis.
 Viuere qui patriæ excepit, nomenq; alimenti
 Reddidit hoc illi iure salutis opus.
 Quin Sophia medicis se imbuit artib⁹, affert
 Hæc noua curandi dogmata in vrbe luē.

SONETTO

Del Dottor

FRANCESCO GVELI

All' Autore.

GEntil GAVINO, a la cui gran virtute
Commette il Ciel la più pregiata vita,
Presso a la tua fecondia alma, e gradita
Scorgo le lingue altrui divenir mute
La Biscia, ch' à guarir l' aspre ferute
Del Tebro, trasse sospirata aita
Al' eccelse opre tue cede smarrita:
Quando anco i detti tuoi spiran salute.
L' hora estrema fatale auezza, & usa
De la seconda vita aprir le porte,
Degli antidoti tuoi riman delusa:
Poiche con noua, & ammirabil sorte,
Sai, per noua virtù del Cielo infusa,
Legar il Fato, e disarmar la Morte.

CAROLI MAZZACCARA

Ad Auctorem

GAVINVS FARINA

Anagramma purum

NAVIS NAVFRAGI

Epigramma.

NE mirere, sonet nitido si fortè GALENVS
ANGELVS inuersus grammate nomen habet.
Angelicum tantum: at Sardus sibi ritè GAVINVS
Angelus, ut toto moribus O: be micat.
Quid superum aligerum mores, nisi naufraga corda
Veliuola ut naues vertere cuncta polo.
Corda GAVINVS aquis, & membra libantia morbo
NAVFRAGI in undisonis aurea Naui alit.

КРАСНАЯ ЗВЕЗДА 11 ОЯНО

А. В. А. А.

GAVINVS FARRINVS

Ameglinum a. p. 1000

MAVIS WATFRAGI

Epigrammas.

[illegible]

O P E R I S

P R O E M I V M.

S VMMOPERE admira-
tus sum elapsis tempori-
bus, cum animaduertis-
sem, curationem febris
in Insula Sardinia va-
gantis à nullo prorsus antiquorum,
nec recentiorum Medicorum tradi-
tam vnquam fuisse. Huiuscemodi au-
tem admiratio, coniuncta cum incre-
dibili cupiditate patrios fines, ac re-
gionem iuuandi (quæ semper sapien-
tiorum animis insita affectio fuit) me
ad philosophandum excitauit, & ferè
coegit, ad hoc opusculum conscriben-
dum, arduum quidem; tum ob ipsius
rei, de qua disputandum est, diffici-

lem tractationem ; tum etiam , quod in ea inuestiganda scriptorum antiquorum , qui lucem in expediendis quaestionibus magnam afferre solent , auxilio sum pænè destitutus . Quoniam verò pernecessarium esse iudico , hanc instituere disputationem , cum nulla prorsus intemperies , morbusque in Insula Sardiniae adeò fæuus , atque immanis , vt hæc febris , existat ; idcirco , Dei optimi Maximi fretus auxilio opus aggrediar ; talique diligentia , ac studio ; tali facilitate , dicendique modo pertractare conabor ; vt quod prius in tenebris consepultum iacebat , nunc luce clarius elucescat . Et nè in re tam graui ad salutemque publicam spectante deesse aliquid videretur ; quidquid ex grauiissimorum auctorum placitis summa diligentia examinatis , ac perpensis , propriaque obseruare potui experientia , in medium afferre decreui : vt si quando poste-

posteror nostros ægritudo similis in-
uaserit, nostrorum temporum pericu-
lo sapiant, atque opportunam, vel ip-
si Tyrones medelam non ignorent.
Talem igitur in hoc genere metho-
dum seruabo: prius enim ab ipsius fe-
bris natura incipiam; mox ad causas;
deinde ad eius signa descendam; de-
nique optima remedia pro illius cura-
tione tradere non cunctabor.

CAPVT PRIMVM.

De natura Sardinie febris.

TRactaturus ergo de natura huius
febris Sardinie prouincias inua-
dentis, necessarium fore existimaui,
scire prius, quid sit febris hæc, & in
quo eius essentia consistat, nec diffi-
cile erit, eam inuestigare; si attentè
omnia, quæ secum fert accidentia,
considerentur: nec enim diuersam na-

turam ab alijs febribus putridis malignis obtinere comperiemus; nam licet videatur diuersa ob diuersum concipiendi modum; in sua tamen ratione formali non distingui certo certius est; vt ex his, quæ dicenda erunt clare patebit.

Igitur, vt plenior huius febris notitia habeatur, & vt ea, quæ dicenda sunt, melius intelligi possint; consensaneum mihi videtur, prius inquirere, quænam sit febris malignæ natura; in qua tradenda etiam si varij sint scriptores; nihilominus magis accommodatam, & propriam afferam definitionem; cum, ea ignorata, necesse sit, ea, quæ sequuntur, ignorari, ex Gal. 3. de cris. cap. 3. & cum febres malignæ malè moratæ dicantur ab ipso Hipp. lib. 3. prognost. 2. quod Gal. 3. de cris. cap. 3. confirmat: nec ob id intelligere nemo potest, in quo febris malignæ natura posita sit, nisi ante intellexerit,

Natura malignæ febris ignorata, necesse est, ea, quæ sequuntur, ignorari.

xerit, quænam sint ea, perquæ mos
distiuguitur in vno quoque morbo ab
illius specie, motu, & magnitudine:
cum distingat Galenus loco supra ci-
tato in morbo speciem, magnitudi-
nem, motum, & morem. Species
enim morbi idem est, ac illius essen-
tia, & natura, vt Galenus ibidem af-
firmat, quæ ex proprijs accidentibus
cognoscitur: vnde cap. 4. eiusdem li-
bri dicit; ab omnibus differt motus, &
ex tempore partium accessionis com-
prehenditur. Quid verò motus signi-
ficet, non est opus multis differere;
cum facilè cognoscatur: illud mul-
tò difficilius est assequi, nempè mos,
& magnitudo morbi, quid inter se
differant Galenus enim 3. de cris. cap. 4.
ait; si malignus, aut benignus sit mor-
bus ex accidentibus ipsum concomi-
tantibus cognoscitur, vt lib. 1. porrect.
scriptum est, & 1. epidem. sect. 2. com.
75. quæ omnia Hippocrates in pro-
gnost.

*Mos perquæ
distiuguitur
à specie, ma-
gnitudine,
& motu.*

*Malignus,
aut benignus
morbus qui
bus cogno-
scitur.*

gnost. enumeravit ; magnitudo verò ab his diuersa est , cum facilè cognoscatur ex debilitate , & vehementia febris , & ex ipsorum accidentium quantitate .

Species morbi , magnitudo, & mos quib' deprehenditur.

Sardinia febris natura non est ab alijs malignis diuersa

Si ergo morbi species ex proprijs accidentibus deprehenditur , magnitudo motus ex eorum quantitate , mos ex accidentibus subsequenter ; non erit à ratione alienum , hic tradere omnia symptomata , quæ hanc febrim comitari , & subsequi solent ; ad hoc , vt eius natura integrè percipi possit : quæ omnia si ritè , attentèque rimentur , non differre ab eis , quæ in febris maligna accidere solent , conspiciemus : licet varia , & diuersa visa sint : non enim febris eodem modo inuadit , neque semper vni febrium speciei astricta est ; sed variam iuxta naturam morborum apparatus differentiam fortitur , quasi accidentalem ; cum ipsa sit eiusdem naturæ , & in vnaquaque spe-

specie accidentali semper sibi propriam, & peculiarem conditionem seruet, quamuis per nonnullas species vagari conspiciatur; vt rectè notauit Ludouicus Mercatus Philippi Hispaniarum Regis meritissimus Archiater lib. de febre pestilenti, & maligna cap.2. fol.597.

Febris enim hac Sardinia regionem *Historia febris.*
infestans continua est, eaque acuta,
qua quibusdam extremum corpus vix
incalescit; aliis interiora graui vruntur
incendio, magnaue accidit lassitudo,
quibusdam ab initiis vigilie adsunt,
nonnullis facies hippocratica,
alii luctuosè spirant, os amarescit, ac
inexplicabili siti inuenitur affectum,
omnes actiones ferè in principio pro-
stratae sunt, delirant, mouentur hinc
inde cum anxietate magna, ad som-
num ita aliquando sunt proclines, vt
ab eo excitari non possint, itaque
symptomata varia contingere solent
pro

pro humorum varietate, temperamen-
tique, ac partium, quas afficit; ut ca-
pitis dolor, vigilia, cordis palpitatio,
& angustia, ardor intrinsecus, sin-
gultus, animi deliquium, præcordio-
rum tensio, sitis, linguæ ariditas, &
nigredo, multæ deiectiones, sanguinis
è naribus stillicidia, & profusiones
absque utilitate, urina turbata velu-
ti iumentorum, cruda, crassa, fæti-
da, multoties ut hominis sani, inter-
dum accidit ipsius urina retentio, ut
in collega nostro Benedicto Bribo Me-
dico expertissimo accidisse vidimus,
quem, dum mense Iulio 1634. Cala-
ri Sassarim iter fecisset, transactis ali-
quibus diebus, post eius accessum, hu-
iusmodi feбри correptum fuisse, ac
prædictis symptomatibus affectum,
vitam cum morte commutasse, non
ignoramus. His pulsus exiguus, lan-
guidus, frequens, inæqualis, & celer;
aliis verò optimus, & naturalis simi-
lis

lis per totum morbi cursum deprehenditur: nonnullis sudores frigidi primis diebus, aliis in principio accessionis calidi, & diaphoretici, particulares aliis: compluribus exanthemata, modo rubra, modo nigra: quæ omnia symptomata aliquos simul, & aliquos sigillatim inuadunt.

Si ergo morbi species ex accidentibus cognoscitur, ut superius exposuimus, & ea, quæ adducta fuerunt febrim malignam esse demonstrant; qua ratione diuersam naturam à maligna habere dicemus? cum de essentia febris malignæ sit, ut inferius patebit, secum grauiora accidentia adducere, quam pro ratione propriæ essentia affectui conueniat: quæ omnia huic competere videntur. Iure ergo optimè dicendum est, febrim hanc malignam esse, omnesque conditiones illius seruare. Quod si hæc febris Sardinia, ut plurimum, febris continua,

Febris malignæ essentia.

Sardinia febris ut plurimum continua.

tinna, acuta, seu duplex tertiana.

Morbus endemicus quid.

Sardinie febris endemica morbus.

acuta, tertiana duplex est, quæ singulis annis, statuto tempore, scilicet, à mense Iulij, Augusti, Septembris, Octobris, maximam partem hominum iter agentium, cuiuscunque sint conditionis, & status molestat; proculdubio vocabitur morbus endemicus, scilicet regionalis, vt ab Hipp. & Gal. lib. 1. epidem. in 3. de morbis acutis. Et demum in lib. de cibis boni, & prauis succi scriptum est. Cum endemicus morbus ille sit, qui quotannis statuto tempore sine discrimine vagatur, eodemque modo populum affligit: si ergo febris hæc Sardinie siue continua acuta, siue duplex tertiana, singulis annis eodem tempore redit, cur non erit endemicus morbus non recens, sed antiquus appellandus? Neque arbitrandum est, hanc febrem non esse communem, licet non seruet vnicam, & indiuidualem naturam; sed vagari per diuersas febrium species, obseruatum sit;

fit; cuius essentia in hoc consistit, ut docet Gal. i. epidem. commento. i. in præmio, in quo tres morborum differentias constituit, aut sunt, dicit, endemici, aut sporodici, aut epidemici; & sic ex dictis, qualis huius febris natura sit, patet. Ut autem magis propria, & genuina haberi possit cognitio; adhuc explicare convenit, quid sit morbus epidemicus, sporadicus, endemicus, & pestilentialis; quæ doctrina apud ipsum Gal. in comm. præm. i. acut. etiam innotescit; ubi recenseret quatuor morborum genera, scilicet, epidemicos, pestilenciales, endemicos, & sporodicos: vocat enim illos Galenus epidemicos, qui vno tempore multos inuadunt: pestilentes illos, qui multis præterea sunt perniciosi; endemicos eos, qui alicuius particularis regionis sunt proprii; sporodicos demum, qui dispersi sunt, & priuatim homines ex particulari eorum appa-

*Differen-
tia morborū
cōmuniū.*

*epidemicus
Quid pesti-
lens sporadi-
cus, & en-
demicus mor-
bus sit. Sporod-*

tu aggrediuntur: de quibus sporadicis in lib. acut. mentionem facit: de endemicis in lib. de æere, aquis, & locis; de epidemicis in lib. epidem. ad quos etiam refert pestilenciales. Si igitur febris hæc, vt dixi, statuto tempore singulis annis orassari contingit, multique est perniciofa, meritò recensenda est secundum Gal. mentem inter morbos endemicos, vernaculos, nec non & pestilenciales. Nam præter quàm quod est peculiaris illius regionis, est etiam multis perniciofa. Nec ob id diuersam à maligna esse, iudico; quamuis nomen, pestilencialis, mereatur; cum in se malignam qualitatem complectatur. Unde ipse met Gal. aliquando confundit illas, & vnico pestilencialis nomine vtramq; comprehendit: & si aliquando alteram ab altera seiungit, inter se parum differre, dicit, cum sint ab excellenti putredine generatæ, & virulentam qualitatem, auramque veneficam

Febris pestilencialis, & maligna differentia.

cam inseperabilem habeant: maiorem-
que tantum putredinis excessum obti-
nere, vnam respectu alterius docet;
quam in maligna minus, in pestilenti
magis vigere, dicit; vnamque à caus-
sis internis, & à magna humorum cor-
ruptione; aliam verò ab inquinato æe-
re oriri, affirmat: in prima humores
cordis quo ad qualitatem; in secunda
quo ad substantiam affici: vnde sequi-
tur, maius pestilentis, quàm malignæ
periculum; quia ex illa multi moriun-
tur, ex hac plures euadunt; & licet pe-
riculum insinuet malignitatis nomen;
cuius proprium est, mortis metum in-
cutere; non tamen adimit salutis spem:
quæ doctrina est Gal. comm. i. porret.
itâ scribentis, Morbos malignosappel-
lamus, quicunque periculum minan-
tes, spem tamen non adimunt: at
pestilens febris omnes propè modum
ægros interficit, & paucissimos par-
cit; vt ostendit Galenus 3. epidem.

*Humor corruptio
Aer inquinatus*

*Subst.
Cur magis
periculosa
pestilens, quàm
maligna fe-
bris.*

*Quid ma-
lignus, &
quid pesti-
lentialis mor-
bus.*

& licet pestilens febris semper sit morbus epidemicus, & perniciosus; non ideo excludit, quod febris maligna possit esse vulgaris morbus, id est, endemicus, vernaculus; & interdum etiam sporadicus, hoc est, dispersus expeculiari hominum singulorum apparatu, & humorum corruptela contractus; adeoque dici possit febris pestilens absque peste, seu contagio.

Febris pestilens absque peste, & contagio dari potest.

Possumus igitur hoc nomine pestilentialis febris omnes tum propriè pestilenciales, tum propriè vocatas malignas complecti: quæ conueniunt in hoc; ut à putredine non vulgari suum traxerint principium. Quod rectè docet Gal. loco illo citato 3. epidem. & quamuis secundum ipsius doctrinam has febres eandem naturam habere, comperiantur; non ob id dicendum est absolutè, in omnibus conuenire; nam etiam si febris maligna inter pestilenciales enumeretur, & eandem natu-

ram,

ram , eundemque caractèrem cum pestilentiali habere censeatur ; tamen differt vna ab alia ratione causæ ; cum pestilens fiat à caussa externa , nempe ab aere coinquinato, & secundum substantiam putrefacto , à quo indifferenter , tum spiritus , tum humores , & partes solidæ afficiuntur , & putrescunt , tum diuisim , tum coniunctim , pro varia ipsorum dispositione . Febris verò maligna dependet à corporis apparatu , & particulari humorum corruptione ; atque ita mala , & venenosa qualitas in humoribus putrescentibus fundatur , atque malo ipsorum humorum apparatu propter obstructionem , & prohibitam transpirationem : vnde spiritus , humores , & tota cordis substantia afficitur , & coinquinatur , at non putrescunt : penes etiam perniciem vna distingui videtur ab alia : cum pestilentialis febris omnes ferè quos corripit , interficiat ; febris verò maligna pau-

*Vere febris
maligna, &
pestilentialis causa
differentia. terna*

*Febris
Maligna*

pauciores è medio tollit. Nec ob id negandum est, febrim malignam posse etiam pestilentialem appellari; at non verè, & propriè: nam, vt dictum est, verè pestilentialis est illa, quæ ab æere externo humores, spiritus, & membra corrumpente generatur. Atque hinc patet, quod rectè dictum fuit, febrim pestilentialem posse sub vno capite cum maligna comprehendi; cum hac tamen differentia, quod vna propriè, vt superius; & altera impropriè pestilentialis appellatur; nempe, quæ à particulari apparatu fit.

Febres pestilenciales, & malignæ sub vno capite comprehenduntur.

Sed clarioris doctrinæ gratia, & vt ea, quæ exposuimus, magis distinctè intelligantur; inquirendum breuiter est, quid sit hæc febris verè & propriè maligna; & quid pestilens; essentiam vtriusq; per earum diffinitionem patefaciendo: vnde naturam propriam, & genuinam huius febris, de qua in præsentī est sermo, inuenire possimus.

At

At particularem non benè nouerit, qui vniuersalem prius compertam non habeat; vnde ab vniuersalibus ad minus vniuersalia, id est ad particularia seruandum progressum in primo physicorum statuit Aristoteles: quam artificiosam procedendi rationem ab ipso Hippocrate deducit in phædro Plato diligens Hippocraticorum dictorum in lib. de natura humana obseruator; in quo dixit, non posse humanum corpus, quod medicinæ proponitur considerandum absq; totius naturæ consideratione cognosci: huic ergò Hippocraticæ normæ tantoperè à Philosopho commendatæ inhærentis; quid sit febris maligna in communi, primò consideremus, quid pestilens; hinc ad propriam huius Sardiniae febris naturam deueniemus: quæ, cum ex sua natura obscura sit, diligentius expendenda erit, præsertim cum, si ignoretur, vitæ periculum maximum impendat.

Ab vniuersalib⁹ ad particularia semper procedendum statuit Arist.

Vera febris pestilens in diffinitione

*non videtur
-lib. angil
-eius*

Quapropter mihi tractaturo de re hac difficili subijt animum cogitatio, ex actiori diligentia ipsam expendere, nè si forsan quandoque infestetur; vel non intellecta negligatur; vel perperam manus illi adhibeatur. Itaque licet maligna febris diuersas diffinitiones sortiatur, variæque sint Medicorum opiniones in ea tradenda; magis tamen propriam breuiter adducam, ab eaque illius naturam patefacere, non erit difficile; nec omnes de hac re opiniones recensebo; sed tantum eam in medium proferam, quæ est magis rationi; & Galeni doctrinæ consona.

Febris maligna diffinitio.

Febris igitur maligna est, quæ seuiora affert accidentia, quam pro ratione propriæ essentiæ affectui conueniat: vel, vt diffinitur à Gal. lib. 1. porret. text. 14. est illa, quæ, quamuis periculosa sit, spem tamen salutis non adimit: in qua diffinitione explananda, non est opus diutiùs immorari;

cum

cum adsint quamplurimi, & præcel-
lentes Medici, qui eam exprofesso ex-
plicare, conati fuerunt: inter quos vir
ille doctissimus Ludouicus Mercatus
Hispaniarum decus reponitur, cui om-
ne remittitur onus. Et quia febris pe-
stilentialis naturam etiam explicare
decreuimus; ideò ne ab instituto dees-
se videamur, posita malignæ febris dif-
finitione rationi consentaneum est, pe-
stilentialis essentiam exponere.

Est itaque febris pestilentialis, vul-
garis, seu communis, perniciosa, ex
aeris vitio proficiscens. Quæ diffini-
tio est Hipp. lib. de flatibus cap. 7. &
licet ex dictis pateat, quod sit vulga-
ris, seu communis, & quod omnes ho-
mines, aut nonnullos ipsorum eodem
tempore inuadit, inficitque, vt ex ipso
Hippocrate præcitato libro constat; in
quo rationem reddit, propter quam
omnes afficiuntur, per hæc verba.
Communis ergo febris propterea omni-

*Vera febris
pestilentialis
diffinitio.*

bus accidit, quod eundem spiritum omnes attrahunt, fitque, ut simili corpori similes spiritus similiter permixti similes gignant febres; ab eaq; vagante plures homines secundum subiectorum dispositionem infici, experientia liquet; nec minus clarae, & manifestae sunt ceterae in diffinitione partes positae; cum praeterquam, quod est vulgaris, sit perniciofa ex pestilentis aeris statu genita, in quo pernicies consistit: qui quidem aer perniciosus, cum continuo inspiratur, inficit humores cordis ea qualitate, qua infectus est, causatque corruptionem, & tandem mortem, ut ex Gal. ii. de differentiis febrium cap. i. patet. Iure ergo concludamus cum Gal. locis supra citat. febrim pestilentem esse vulgarem, perniciosam, aeris vitio genitam. Et quoniam superius diximus, febrim posse duobus modis pestilentialem appellari; vno modo proprie, improprie altero, seu per similitudinem: ideo,

Febris pestilens est vulgaris, perniciofa aeris vitio genita.

Duplex febris pestilentialis modus.

ideò, vt melius intelligi possit, conuenientissimum esse, existimo, huc adducere ea, quæ superius proposuimus, & à Gal. i. acut. 9. describuntur; dicit enim ibi, *morborum alios esse dispersos, & varios; uti quando in aliquo loco eodem tempore morbi diuersi generis vagantur: alios verò communes, quorum alii dicuntur endemii, seu inquilini, uti qui eiusdem generis unitioni sunt familiares, vel statuto tempore, ut dixi, alicui regioni accidunt: alios verò epidemicos, qui plures regiones eodem tempore infestant: & horum alii sunt perniciosi, ac lethales; atq; hi pestis propriè dicuntur; alii verò sunt salubres.* Qua constituta distinctione, asserimus, febrim illam verè pestilentialem esse nuncupandam, quæ non solum in populos crassatur, verum etiam ex his multos perdit; quam conditionem acquirit ex aeris corruptione, & contagio coagente.

*Morborum
cōmunium
differentia.*

epidemicos

Pestis

*Febris pesti-
lentialis pro-
priè.*

Febris autem pestilens improprie, & per similitudinem est, quæ nec ita communis, nec ita perniciosa est, ut verè pestilens; & hæc febris est illa, quæ sibi adiungit exanthemata, morbillos, & variolas; atque modò inter populares morbos, modò inter dispersos reponitur: & dicitur febris pestilens ratione similitudinis; cum habeat talia symptomata coniuncta, quæ æmulantur symptomata verè pestilentialis; atque in pluribus alijs cum hac conuenit. Per quam distinctionem satis clarè colligitur, febrim malignam posse pestilentialem appellari, quemadmodum ipsemet Galenus fecisse testatur, & vnico pestilentis nomine vtramque comprehendit, cum in se venenosam qualitatem habeant: at non verè, & proprie quemadmodum dixi, sed improprie, & per similitudinem: sub qua etiam febris specie ista, de qua agitur in præsentì, enumeranda est, &

*Sardinia
febris inter*

& censerī debet febris maligna, pesti-^{pestilētiales}
lentialis per similitudinem, cum sit^{impropiē re}
vulgaris, à causā externa producta,^{ponitur.}
scilicet aëris vitio.

Quibus præhabitis, cum mei non
sit instituti omnia peruagari: nec de
febri pestilenti, & maligna in-
comuni; sed dumtaxat de febre hac in
Insula Sardiniaë vagante pertractare,
ideò tempus est, vt ad eam nostra con-
uertatur oratio.

Itaque sciendum in primis est, quod^{Sardinie fe-}
diuersa à diuersis nomina in hac febre^{bris nomen.}
vocitanda fuerunt inuenta; nam à non-
nullis vocatur fardo idiomate (*la ca-*
lentura de la Isla) à nonnullis verò
(*maligna*) denique magis propriè, &
communiter ab omnibus (*de la intem-*
perie) appellatur: per quam nōminum
varietatem nihil diuersum, sed vnum,
& idem significare putant; cum oin-
nes, quamuis diuersimodè illam appel-
lent, malignitatis nomen attribuere

exi-

existiment, illamque insinuare per hæc nomina intendant: iurè autem hoc nomen competere videtur propter accidentia sæuiora, quæ illam comitari solent, cum malignitatis nomen in Hippocratis, & Galeni doctrina idem sonet, ac ferinum, magnum, perniciosum, seu pestiferum vt ex lib. 2. de morbis vulgaribus sect. 2. constat: licet nonnunquam malignas appellet illas Hippocrates, quæ si propriam essentiam spectes, vt plurimum mites videntur; attamen perniciosæ sunt: vt habetur ex eodem Hipp. 6. de morbis vulgaribus sect. 2. tex. 34. ibique febres malignas paruas admittit, quod confirmat Gal. 2. de cris. cap. 4. nec non Auicenna prima 4. tract. 4. cap. 2. Si igitur febris hæc secum accidentia ferina afferre solet, meritò censenda est maligna iuxta Hippocratis, & Galeni mentem, nec diuersificari, putandum est, ob nominum diuersitatem, sed

Febres malignas aliquandò paruas appellat Hipp.

sub malignitatis nomine semper comprehendendi. Atque hinc patet, iurè hoc nomen illi fuisse inditum propter accidentia concomitantia, nec sine ratione à veteribus fuisse hæc nomina imposita, ut inferiùs loquendo de eius causis, latiùs demonstrabitur: atque hæc satis de ratione nominis. Pergamus ad diffinitionem, per quam eius essentia liquidò apparebit: & licèt exactenus positus, eam inuenire, non sit difficile; non abs re mihi videtur, eam magis distinctè inuestigare, speciemquè huius febris clariùs exprimere, quæ ut plurimùm, non est vni speciei adstricta; sed aliquandò continuæ, aliquandò tertianæ duplicis speciem præfere, ac singulis annis statuto tempore, scilicèt à mense Iulij, Augusti, Septembris, Octobris, maiorem partem hominum iter agentium, diuitum, pauperum, nobilium, ignobiliumquè molestat: quare proculdubio

Febris Sardinie non semper vni speciei adstricta.

Vera, & propria Sardiniae febris denominatio, & conditio.

Sparodes febres solent esse communes ex Gal.

consensenda est morbus endemicus, vernaculus, ut ab Hippocrate, & Galeno in lib. 1. epidem. in 3. de morbis acut. & in libro de cibis boni, & mali succi scriptum est. Vagatur enim in Sardinia singulis annis eodem modo. Nequè asserendum est, has febres vagantes non esse communes; licet diuersæ, & sparodes esse videantur; ut vult Galenus in præmio 1. epidem. com. 2. cum specie non differant inter se, ut inferius dicetur sed complurimæ illarum referunt naturam febrium tertianarum duplicium continuarum, & à causa externa principaliter ortum ducunt. Et quamvis vigeat aliquandò diuersitas, hoc potius accidit ob subiectorum, & victus ægrotantium diuersitatem, ita nos docet Galenus in libro de cibis boni, & prauis succi.

His itaque positis ad propriam huius febris definitionem deueniendum est; quæ quamvis multum cum maligna,

gna, & pestilentiali impropria conueniat, vt ex dictis constat; easquè imitari plurimùm censeatur non ob id sub illarum diffinitionibus contineri debet: cum aliquid diuersum habeat, propter quod ab illis differat, diuersamquè exposcat diffinitionem. Pro cuius rei cognitione, omissis diffinitionibus vniuersis, vnā tantum in presenti exponemus.

Est itaque febris hæc maligna, pestilentialis improprie, endemica, interdum perniciosa, at non contagiosa, æris vitio principalitèr genita. perquam diffinitionem vnus quisque eius naturam haud difficiliter intelligere, & ab alijs distinguere poterit; præcipuèque si attentè, & sedula diligentia, quæ huc vsquè dicta sunt, expendantur: ex quibus manifestè patet febrim hanc esse malignam, endemicam, & pestilentialem, etiam si pluribus accidentibus malignam febrim indicantibus

Propria febris Sardinie diffinitio

præditam esse constet, quia tamen non à particulari tantum humorum apparatu illam dependere, nec causam tantum particularem habere, sed etiam vitio æris productam principaliter esse, ab alijs putredis, & malignis differre iudicamus. Nec asserendum est ob id eandem cum verè pestilentiali naturam obtinere, quamvis æris vitio oriatur; cum febris verè pestilentialis essentia consistat in humorum cordis corruptione, qui secundum substantiam corrumpuntur, & per consequens in eius finibus detinetur causa morbi, ut ex Gal. 3. de præsagitione expul. cap. 3. constat. At in hac febris, de qua loquimur, humores cordis non quò ad substantiam, sed quò ad qualitatem tantum coinquinantur: & præterea ex putredine humorum in venis nascitur, etiam si ab æris vitio dependeat, quapropter est de genere continuarum proportionatarum; quod

Sardinia febris à pestilentialibus differt.

Febris verè pestilentialis essentia.

In Sardinia febris humores cordis non secundum substantiam, sed secundum qualitates coinquinantur.

quod si pernicioſa interdum videatur ; non implicat, dari etiam febrim pernicioſam ab alijs cauſſis procreata ; quia non omnis febris pernicioſa eſt peſtilentialis : cum ad hoc, vt ſit verè peſtilentialis quamplurimæ conditiones requirantur : ſcilicet, quòd fiat ab ære coinquinato, quòd habeat contagium, & perniciem ſibi annexam : quæ omnia ab hac longè abeſſe comperimus. Atque ità optimè dictum fuit, febrim hanc malignam eſſe endemicam, peſtilentialem, interdum pernicioſam, at non contagioſam, æris vitio genitam. Nec opus eſſe, iudico, omnes particulas in diffinitione expoſitas explicare ; cum ſatis, ſuperque manifeſtæ ſint ex his, quæ dicta ſunt, & magis fient, ex eis, quæ loquendo de cauſſis dicentur.

*Conditiones
vera febris
peſtilentialis.*

CAPVT SECVNDVM.

De caussis Sardiniae Febris.

H Actenus de istius febris natura
 egimus, & in quo consistat eius
 essentia, docuimus: nunc ad eius caus-
 as inuestigandas deueniendum est, ad
 quas insinuandas, nonnulla prius per-
 quirenda sunt diligentè. Quemad-
 modum enim ad victoriam comparan-
 dam plurimum conferre, scribit milita-
 ris doctor, si prius quàm ad certa-
 men quisque accedat non solum suum
 hostiumquè exercitum optimè noscat, b
 sed simul etiam locorum situm, regio-
 nis naturam, ac mores probè teneat. Sic
 pariter doctus Medicus contra mor-
 bum pugnans victoriam facile consc-
 quetur, si prius quàm pugnam aggre-
 diatur, urbis, in qua medicinam exer-
 cet situm, regionem, aeris naturam,
 homi-

*Urbis situs,
 & regionis
 considerandus
 in morborū
 curatione.*

hominumquē, in ea degentium mores
 perquirat: vt Hipp. rectē lib. de āere,
 aquis, & locis monet per hæc verba.
Si quis ad urbem sibi incognitam per-
ueniat, circumspicere oportet eius si-
tum, quo modo scilicet aduentos, & sop-
lis exortus iaceat: non enim æquales
vires sunt, ad Septentrionem sita, &
vergentis ad Austrum: nequē eius, quæ
solem exorientem, & quæ eundem occi-
dentem spectat; cum ob diuersum vr-
bis situm āerem immutari contingat:
 testante Hipp. qui cum assiduē corpora
 nostra pertingat, in ipsorumquē inti-
 ma permeet, quacunque præditus fue-
 rit natura, ea ipsa tandem afficiat nostra
 corpora necesse est. Quandoquidem
 perpetua respiratione per os, & nares
 cerebrum attingit, eodemquē tempore
 pulmones, asperam arteriam, ceterasq;
 partes replet, ac per totum corpus tem-
 poris momentò diffunditur. Ideò mul-
 tum interest noscere, an serenus, vel tur-
 bidus,

Quomodo
 corpora āer
 inficiat.

Quomodo
 corpora āer
 inficiat.

Quomodo
 corpora āer
 inficiat.

bidus, purus, vel impurus, temperatus, vel intemperatus existat; cum diuersos effectus, pro diuersa ipsius natura animantibus impertiat. Vndè meritò Hippocrates morbos vnquam vix aliundè, quàm ab aëre oriri posse asseribat.

*Ventorum
natura con-
sideranda in
regione est.*

Sic pariter ventorum natura, atque temperies consideranda est: à diuerso enim eorum in regione predominante variè corpora nostra immutantur, varijsque subiiciuntur affectionibus, vt perbellè, & doctè vir ille præstantissimus, & omnium nostri temporis Medicorum coriphæus, ac princeps Marcus Antonius Alaymo in consultatione illa de vlceribus syriacis notauit.

*Terra qua-
lis esse debet*

Terra pariter ipsa testante Hippocrate, tum vrbis, tum regionis circumstans diligentèr consideranda; an sit arboribus abundans, vel illis priuata, an aquis careat, & an densa, & irrigua, & an cauo loco sita, vel sublimi, an æstiosa: quare poeta tradit.

Ven-

*Ventos, & varium Calipradicene
morem*

*Cura sit, ac patrios cultusquè
habitusquè locorum.*

*Et quid quæque ferat regio, quid
quæque recuset.*

Hominum quoquè victus ratio, qua
maximè delectentur consideranda est,
vt Hipp. rectè admonet lib. de natura
humana tit. 3. per hæc verba; *ubi di-
uersis eodem tempore morbis homines
afficiuntur, suis cuique victus sine
controuersia in caussa est.* Nec mi-
nus diligens erit Medicus circà aqua-
rum obseruationem; num incolæ palu-
stribus, & mollibus vtantur; an ex sub-
limibus, ac saxosis locis scaturientibus,
siue falsis, & coctu difficilibus; cum
vitiosarum aquarum vsus, non exi-
guum pabulum morbos gignendi sug-
gerat, corporaquè nostra vehemèn-
ter immutat.

*Hominum
victus quã-
ta sit confi-
derationis.*

*Aquarum
natura non
omittenda*

siq

E

Hæc

Hæc autem omnia enarrata, qui probè cognouerit cum ad urbem sibi ignotam peruenerit in morborum curatione hesitare, aut aberrare non poterit: errare verò necesse erit, si quis istorum cognitionem non habuerit, ut doctissimus præceptor meus Gabriel Fonseca vir vniquam satis dignis encomijs celebratus, Sanctissimi Innocentij X. Archiater dignissimus, & eius à cubiculo Medicus, graphice, atque eruditè hæc omnia in economia medica exposuit. Propterea ab instituto nostro alienum non erit, dùm istius febris causas inuestigare statuimus, Sardinia Insulae situm, eiusque conditionem describere, ac denique quomodò sit huic feбри obnoxia ostendere.

*Sardinie a-
manitas.*

At vehementer doleo antiquissimam, & opulentissimam Insulam, quæ amænitate sua iure hortus Italiae appellari potest; in qua tanta tritici co-
pia

pia floret, vt reliquis prouincijs abunde suppeditari possit; adeò lacte, melle, vinisque generosis, & omni fructuum genere abundat; vt nulli prorsus regioni inuideat: tot incolis ingenio doctrina, & munificentia præclaris incolitur, vt iure optimo Hispaniæ, Italiæquæ non ob similis existimetur: doleo inquam, his febribus agitari, ac vexari. Ipsam enim vt patriam singularitèr amo, eiquè pluriimum me debere profiteor; cum præsertim medicam disciplinam huc usquæ multis ab hinc annis fælicitèr in eius præcipuis, ac præclarissimis vrbus honorificè exercuerim, ingrati meritò, ac rudis animi existimari possem, nisi in hac patriæ regionis calamitate dolerem, & pro viribus prospiciendum curarem. Itaquæ Sardinia licèt priscis temporibus ad summum dignitatis, ac splendoris fastigium ascendisset, tamen labentibus annis, com-

Omni fructuum genere abundantissima.

muni illa, ac fatali Dei Optimi Maximi lege, qua vult cuncta mortalia corruptioni esse obnoxia, non solum floridum eius imperium pænitus amisit, sed etiam vrbes Insulæ præclarissimæ varijs discordijs fuerunt obtenebratæ, diuersorumque optimatum potentia labefactatæ, armisque dirutæ; vt vix in ea vestigia pristinae dignitatis appareant; quibus dignosci possit, iuxta illud.

*Omnia mortali mutantur lege
creata,
Nec se cognoscunt terra verten-
tibus annis.*

Præterito autem æuo ad summum splendorem peruenisse constat, vt rerum antiquarum memoria historijs relicta satis edocet. Crediderim ex ipsiusmet cineribus, atque ruinis, tanquam phænicem sub fælici Potentissi-
mi

mi Hispaniarum Regis dominio renascentem tali progressu auctam, amplificatamquè fuisse: vt meritò nunc splendidior præ omnibus alijs emineat. Eius *Sardinia situs.* igitur situs ab omnibus tùm antiquioribus, tùm recentioribus scriptoribus in centro Mediterranei censetur, inter quos Claudinus his verbis confirmat.

Pænò, Italosue petenti

Opportuna situ

Et Catullus in hexametro nuptiali

Medio iacet Insula ponto.

Figuram pedis humani obtinet, eius longitudo à septentrione ad meridiem miliaribus 240. comprehendit in suo circuitu miliaria 650. campus est fertilissimus tritici, ac leguminum, fecundissimus, vini, lactis, ac mellis, & omni fructuum genere abundantissimus; ità, vt exteris prouincijs alimenta præ-

Figura longitudo, & circuitus Sardinia.

prebeat, vt refertur à Lact. in Æuropæ
 hiftoria fol. 158. his verbis, *abundat*
Sardinia cunctis ad victum necessariis,
aduenas amanter, & ſatis humani-
ter accipit. Idem confirmant quam-
 plurimi, vt Lucius florus, Horatius; ſed
 magis diſtinctè ea, quę de Sardinia di-
 ci poſſunt per celeberrimam inſcriptio-
 nem in magno Sancti Petri palatio Ro-
 mæ clariùs innotefcent vbi ſic legitur.

Sardinia à Sardo, undè no-
men accepit, Lybicorum colo-
rum duce fuit occupata.

Quorum huc uſquè lingua
cum Italica, & Hiſpana com-
mixta, incolæ utuntur. Ea nec
lupos, nec venenata fert ani-
malia: frumento, pecore, ve-
natione abundat. Bello dedi-
tos homines generat, ac la-
borioſos.

Est

Est præterea multis laudabilibus *Aquarum*
fontibus adornata, multisquè fluvijs *Sardinia bo-*
irrigata, suntquè adeò fontes salubres, *nitas.*
vt Medici eorum aquas sine præpara-
tione vlla ægris exhibeant, propter bo-
nitatem qua pollent, & propter excel-
lentiam, ac iucunditatem, cæteris an-
tecedere censetur: cum præsertim in
ipsis quamplurimæ arenulæ aureæ in-
ueniantur, quæ certè earundem boni-
tatem, & Insulæ diuitias ostendunt.
Quapropter meritò à Pausania prædi- *Sardinia di-*
ues hæc Insula fuit appellata; & ab ali- *uita.*
quibus argenti, aurique ditissima; in
ea enim omnia mineralium genera,
lapidumquè preciosorum adesse con-
stantissimè omnes affirmant; ad cuius
autem veritatis confirmationem non
mihi videntur obliuioni mandanda ea,
quæ de lapide sardoico autores scri-
bunt: cuius proprietates celeberrimus
Hieronimus Cardanus lib. de gemmis
fol. 340. num. 86. explicat: at magis di-
stinctè

*Lapis sardo-
ici proprieta-
tes.*

stinctè Iacobus Vecherus in Antido-
tario speciali fol. 24. per hæc verba.
*Non fuit alia gemma praeiosior nec
usu frequentior; gestata animum ex-
hilarat, somnia mala prohibet, inge-
nium acuit, sanguinem compescit. Un-
dè fit, ut victores reddat litibus, divi-
tias augeat. Ex his satis constat, quam
sit hæc Insula rerum omnium opima,
quantisque Deus bonorum omnium
Opifex bonis insigniuerit. Verunta-
men propter eius prosperitatem quam-
plurimi dolore affecti, virulentiaque
in ipsorum animos influente commoti
temerè Insule gloriam subtrahentes pe-
stilentiale nomen illi tribuerunt; quam
verò à ratione alienum hoc sit, facile
omnibus innotescet, si ad memoriam
reducamus ea, quæ superius narraui-
mus.*

*Cur pestilẽ-
tialis à pri-
scis nuncu-
pata Sardi-
nia fuit.*

*Sardinia
temperica.*

Si enim hæc Insula in centro Medi-
terranei sita est, absque dubio tempera-
tissima cenferi debet, cum Mediterra-

nei

nei centrum iuxta omnium opinionem
temperatissimum fit, & æqualiter ab
Africa, & Gallia distet. Vnde sequi-
tur, ex contrarijs difflationibus adeo
temperari, vt nullam prorsus intempe-
riem patiatur, nullamquæ incolis mo-
lestiam afferat: ibiquæ tanta qualita-
tum symmetria cognoscitur, vt sum-
mis hyemis, & æstatis rigoribus, nec
frigus, nec calor ingens persentiat: &
quamuis ex Africa continuo austro-
les diffllare soleant, à quibus corpora
nostra valdè molestantur, tamen ex as-
sidua Aquilonis difflatione adeo ad in-
uicem temperari experimur, vt ad au-
ream reducantur mediocritatem, at-
quæ adeo nec ingentem calorem, vt in
Africa, nec summum frigus, vt in
Gallia, persentiamus. Hinc est, vt
Sardinia incola, & omnes, qui sub
eius climate degunt, optimo habitu
sunt præditi, optimosquæ mores præ-
ferant: cum animi mores iuxta Ga-

*Ob qualita-
tum symme-
triã nec ca-
lor, nec fri-
gus in Sardi-
niã persenti-
tur.*

*Sardinia in-
cola optimo
habitu sunt
præditi.*

leni mentem corporis temperaturam
 sequantur: corporis autem temperies
 Cæli temperiem sequitur, vt Rhodi-
 ginus lib. 10. per hæc verba confirmat.
Ceterum mediana regiones hinc calo-
re, hinc frigore temperatæ ad habitum-
quæ in primis congruum reuocatæ tùm
prudentiora promunt ingenia, & sa-
pientiora, tùm imperiis præcipuè ad-
nacta factaque, & Ouidius.

Temperie Cæli corpus quæ animis-
quæ iuuatur.

Quòd si Sardinia Insula optimo
 temperamento prædita est fecundis-
 sima, quamplurimis laudabilibus fon-
 tibus insignita, omniquè genere fruc-
 tuum abundantissima; & deniquè cun-
 ctis pestis affectionibus caret, quo er-
 gò iure pestilentialis appellanda est?

Sed iam de hoc satis: nunc opposi-
 tas contrariorum calumnias diluendas

pau-

paucis aggrediamur : in quo genere
primum inquirendum ; quid hoc no-
mine pestis significari possit . Scien-
dum est enim , quòd pestis appellari so-
let , quidquid in perniciem , ac detri-
mentum alicui rei vndecunque con-
tingit ; sic Cicero Catilinam pestem
Ciuitatis , ac reipublicæ Romæ dixit ,
& alibi , pestes quasdam hominum
laude aliena dolentium : & in amicitijs
pestem pecuniæ cupiditatem appella-
uit . Virgilius etiam , nauium exustio-
nem pestem nuncupat , sic etiam vo-
luptas , luxuria , & colloquia praua di-
euntur animorum pestes , & malos do-
ctores ingeniorum pestem censemus ,
vt refert Petrus Forestus in suis obser-
uationibus , scilicet de febribus publi-
cè grassantibus fol. 161. in scholion ob-
ser. 9. & Textor docet , pestifera vocari ,
quibus interitus , aut exilium , aut ali-
qua clades denuntiatur , & Siponti-
nus pestiferum fulgur vocat illud , quo

Quid nomen
pestis signi-
ficat.

Can you find
the words
in the picture
which are
the same as
the words
in the story?

mors, exiliumuè significari solet. Hunc loquendi modum Sextus Pompeius in libr. 14. confirmat, & in eodem libro pestiferam mortem, aut exilium vocat. Si igitur vulgari loquendi modo pestem illam vocant auctores, non solum, quæ in se verè, & propriè pestis est, sed per translationem nomine usurpato ab ea, quæ verè, & propriè dicitur, omne id, quod detrimentum alicui affert; pestis appellatur, non admiror certè ab auctoribus, hanc Sardiniae Insulam esse pestilentialem nuncupatam; cum antiquitùs, dum Romanorum imperium vigeat, ob eius distantiam nobilibus atquè optimatibus ad relegationem, seu deportationem fuerit locus dicatus, quemadmodum Capreae, ac Lipara Neapolitanis, quæ propterea pestilentiales ab eis vocabantur; & nihilominus certò scimus, Capreas omni contagiorum genere esse immunes,

Cur pestilentialis Sardinia à priscis fuit nuncupata, & quomodo à nobis vindicatur.

munes , ac Tiberij delitijs destinatas, vt affirmant Titus , Lutius , Suetonius , & alij quamplurimi . Non secùs ergò asserendum est hanc Sardi- niæ Insulam secundùm istam pestis si- gnificationem esse pestilentialem vo- cata , non quòd re vera sub propria ratione formali pestis labem patiatur , sed ex eo quòd fuerit locus , punitis , & exulibus destinatus , nunquam in ea viguisse , huiusmodi perniciem , ac labem , nec priscis , nec nostris tempo- ribus experientia confirmatur : & si ali- quando coinquinari regnum secundùm partem fuerit obseruatum , non ex æeris , ac regionis vitio ; sed per fo- mitem id accidisse scribitur , hinc est , quòd nec Hippocrates , nec recentio- res , dum illorum temporum con- stitutiones pestilentiales , earumquè caussas ostendere conantur , de Sar- dinia vnquam meminerunt , vt ex il- lorum historijs deprehendi potest .

Quòd

*Diverse tē-
porū consti-
tutiones.*

Quòd si Galenus illam Atheniensium
 adeò decantatam descripsit, Valeriola
 quam plurimas enarravit: Herculanus
 illam, quæ anno. 1556. Venetijs grassa-
 batur: Forestus ingeniosè, illam quæ
 à Germania, & Gallia, Delphis com-
 municata fuit doctissimus Fracastorius
 multas, quæ Neapoli acciderunt: &
 tandem Alexander Massaria in eis tra-
 dendis diligentior vniuersam ferè Ita-
 liam ab illis occupatam esse testatur:
 de Sardinia certè nullam mentionem
 fecerunt, quinimò doctissimus Fortu-
 natus Fidelis Siculus lib. i. de relatione
 Medicorum fol. 25. loquendo de Insu-
 larum bonitate in genere, illam ab hac
 iniuria immunem esse fatetur: dum
 fit ait; *Insula in vniuersum, & Celi
 temperie, & vbertate soli, & fruc-
 tuum bonitate cæteris regionibus non
 obscurè præstant. Itaque summa salu-
 britatis perfectio rarò in aliis locis; in
 Insulis verò frequentissimè reperitur,*
 &

*Insularum
 in communi
 laus.*

Et fol. 26. subdit, in Mediterraneo ma-
 ri Insulas ferè cunctas in manifesta
 temperie positas esse, omnes affirmant,
 Et propter rerum omnium ubertatem,
 Et facunditatem soli, æeris què salubri-
 tatem, felices ac beatas iam ab anti-
 quis temporibus esse cognominatas me-
 minit Diodorus lib. 5. cap. 5. Ideò de In-
 sularum temperie sat fuerit illud statu-
 ere, quòd memoriæ mandavit Oriba-
 sius 9. colliget. cap. 12. Insulas, scili-
 cèt, uniuersim saluberrimas esse, atquè
 excellentiores fructus ferre. Cuius pra-
 rogatiuæ causam potissimam à ma-
 ris vicinitate afflatuquè proficisci ar-
 bitramur. Huc etiam accedit, quòd
 Insula ferè undiquè à ventis perflan-
 tur, nec ab æere profectum vitium ad-
 modum retinetur. Salubres enim un-
 diquè spirant venti à mari. Quibus
 verbis Sardiniam ab hac labe Fortuna-
 tus vindicare videtur. Nequè aliquis
 est arbitror, qui non facile, ac libentèr
 assen-

assentiatur tanto viro. Maneat ergò, illam ab hac nefanda lue liberam esse, & nullo modo pestilentialis nomen competere posse, atque aptari. Nec à ratione alienum erit ad hoc assertum confirmandum in memoriam omnium pestium causas reuocare, quæ, & si multæ à Medicis enumerentur in communi, tamen magis principalitèr ad duas reduci solent; ad ærem, scilicèt, & alimenta: à quibus nullum damnum pati constantissimè asserimus; cum hæc Insula ob placidam æeris temperiem, qua fruitur; & alimenta optima, quibus abundat, excludit omnem pestis suspensionem, & noxam. Nec minus posse ob vapores venenatos ab animalibus transmis-
 sos coinquinari, dicendum est, cum illis careat; vt per inscriptionem, Romæ inuentam demonstratum satis superiùs fuit. Vndè ex dictis manifestè deprehenditur, nullo modo, nullaue

Causse pestium omnium.

Sardinia venenatis animalibus caret.

ratione posse verè pestilentialem appellari, sed solùm à veteribus ità nuncupatam fuisse, quia erat à Romanis locus exilio dicatus.

Nec dictis obstare videntur ea, quæ ^{Oristanis} ^{paludes.} de Ciuitate Oristanis, & alijs Sardi-
niæ locis nonnulli asserunt, in quibus
quamplurimos lacus, & aquas stagnan-
tes, seu paludes adesse commemorant,
ex quo fit; vt aquæ immotæ perma-
nentes in prædictis locis potissimum
calore æstiuo exurente, putrescant; ità,
vt halitum quemdam putridum male-
què olentem emittant, cuius fætor fa-
cilè à transeuntibus sentitur. Nam li-
cèt hoc verum sit, non tamen arbitran-
dum est, Insulam esse pestilentialem;
cum istæ aquæ sint talis conditionis, ^{Paludes Ori-}
atquè ità constitutæ; vt ob maximum ^{stanis quas}
maris fluxum, & refluxum nullam ^{conditiones}
superfluitatem excrementitiam notabi-
lem in ipsis detineri, nullamquè conta-
gionis speciem ex eis procreari permit-
tant.

tant. Propter quas circumstantias Vetruius lib. i. cap. 4. paludes illas optimæ habitationis esse asserit, quæ circum Altinum, Rauennam, & Aquilejam iacent: sunt enim, dicit ipse, *Secundum mare, spectant quæ ad Septentrionem, aut Orientem, & excelsores sunt, quàm litus marinum: ductis quæ fossis, sit aquæ, exitus ad litus; & ex mari tempestate aucto in paludes redundantia motionibus concitatur; maris quæ mixtionibus non patitur, bestiarum palustrium ibi nasci: quibus rationibus incredibilem salubritatem habent.* Has ferè condiciones Sardinia paludes obtinere, nulli dubium est: cum in eas ingrediatur mare à quo expurgari, vt superius diximus, certum est. Quòd si ob magnum illarum circuitum huiusmodi fluxu, & refluxu expurgari in totum non contingat; non ideò sequitur, ærem adeò ab eis contaminari, vt possit
ma-

magnam incolis perniciem afferre ; cum tam parua illa corruptio sufficiens non sit ad pestem excitandam : & quamuis aliquam iter agentibus noxam inferat , non tamen ærem corruptione afficit , à qua pestis gigni soleat , sed tantum illum immutat secundum qualitates , ex quibus qualitatuum mutationibus febris ista generatur , vt inferius demonstrabitur . Et hoc præsertim æstate , vt inquit Oribasius 9 . collig. cap. 10. Propter æris enim inæqualitatem , & auram à stagnis emanantem morbosus redditur locus , ex qua similiter causa autumnus morbosus appellatur . Nec exindè sequitur , hanc Sardiniae Insulam pestilentialem esse censendam , quoniam Neapolis Regnum , Romæ , & aliæ quamplurimæ Ciuitates pestilentiales meritò essent appellandæ , eo quod sub eodem infortunio versari , & in se quamplurimas mutationes pati ab omnibus pro comperto

Paludum in commada.

Ex æris mutatione secundum qualitates febris Sardinie generatur.

Neapoli, Roma, & aliæ quamplurimæ Ciuitates cur pestilentiales non appellantur, etiam si Sardinie conditiones obtineant.

habetur, nequè insalubris, & pestilentialis ob montes editissimos Sardinia Insula appellanda est, vt nonnulli asserunt, cum ab eis minimè Boreæ aditus prohiberi possit, quia vndiquè adaperiti sunt, nec quidquam est, quod flatus intercipiat. Quamquam fieri, posse non negem; quòd sæpè in aliquibus locis ob montium interpositionem hoc obseruatum sit. Non proindè sequitur Insulam in communi pestilentia obnoxiam esse nuncupandam: cum in omnibus ferè partibus aditus cunctis pateat. Atquè hinc clarissimè colligitur, quàm sine ratione hoc nomen Insulæ tributum fuerit; cum in se nullam conditionem obtineat, cuius ratione pestilentialis habeatur, nec quamuis Sardinia prædictam denominationem, vt ità dicam, quasi habitualement reiiciat; eam ab ista calamitate omninò immunem esse censemus ità quòd nunquam prorsus pestem fuerit passa, cum talis affec-

affectio accidere à multis causis potuerit, aut ab alijs vicinioribus locis transportari, vt sepe sepius contigisse quam plurimæ historiæ testantur. Nec minus asserimus illam iuxta naturæ ordinem ità pestifera luc liberari, vt nunquam omninò afficiatur. Nullus enim reperitur locus quantumvis sub laudabili Climate constitutus, qui alicui malignæ siderum constitutioni celestiq; lationi parum felici non subiiciatur; vnde infici possit: sicuti variæ describuntur constitutiones ab Hipp. 3. aphor. lib. de aere, aquis, & locis, & in lib. epidem. cum ab eis, & tempestatibus anni epidemici affectus sub oriri soleant, & communes; nempe tabes, dysenteria, ophthalmia, ulcera, elephantiasis, scabies, distillationes, variolæ, abortus, & similia: quæ quidem affectiones non solum excitantur à communi victu, sed etiam à luminaribus astrorum, & motibus dominantibus: quot enim æris constitutiones,

*Sardinia
nō excludi-
tur à pestis
calamitate.*

*Variæ cōsti-
tutiones ab
Hipp. des-
criptæ.*

quot

*Sardinia per
accidens co-
inquinatur.*

quot astrorum lumina , quot victus rationes , quot apparatus in corpore morboſi , tot communes , ac particulares affectiones diſſeminantur : licet ſæpiſſimè contrahantur cæci morbi , quorum cauſſas , nec Medici quidem peritiſſimi perſpicere queant. Vnde inferitur , quòd licet Sardinia tali pacto conſtituta à natura ſit , vt in ſe re vera non contineat ſemina peſtilentię ; per accidens tamen coinquinari poſſit. Nec aliud fuit noſtrum inſtitutum , per ea , quæ ſuperiùs expoſita fuerunt , niſi illam perſe ob optimam Cæli temperiem , qua fruitur hac luc exper tam eſſe demonſtrare , illamquè ab hoc peſtilentialis nomine vindicare.

Et quoniam huius febris cauſſas ita tuere decreuimus , ideò tempus eſt , vt noſtra ad id , à quo digreſſi fuimus reuertatur oratio , eaſquè in medium afferamus. Cumquè inter morbos endemicos , vernaculos fuerit à nobis

col-

collocata ; idcirco de vniuersalibus eius caussis, est inquirendum : cum apud probatos viros pro comperto habeatur causas cuiuscunque morborum generis inquirere volenti, de vniuersalibus, si morbi sint vniuersales, de particularibus verò, si sint particulares disputandum esse, cum autem ista febris vernacula, & communis sit, necessario causas communes habebit.

Communes verò causæ numero ternario comprehenduntur, vel enim est contagium, vel æer, vel victus, de quibus sigillatim differemus. Et quidem in primis licet contagium variè describi soleat, vt apud doctissimum Senertum capite proprio de contagio tom. 3. fol. 1008. magis tamen propriè sic diffiniri posse videtur, vt sit inquit

Causæ communes omnes ad tres reducuntur.

namentum è corpore aegro emissum, quod in analogo animalis corpore receptum similem in eo morbum producere valet. Potissima tamen contagij

Cōtagij diffinitio.

ratio propriè constituta est in illa communicatione , propter quam aliquod contagiosum dicitur: quatenùs id, quod præter naturam in eo est , & perniciosum alteri impartitur . Hoc autem , quod communicari dicimus ab vno in aliud, aut immediatè transmittitur, aut mediante aliquo: immediatum est, quod solùm per contactum corporis ægri contagiosi inficit ; seminaria enim porositatibus adherent , oculisue venarum , quæ cutim terminantur , vbi extrema vasorum desinunt : in quo casu calor putredinalis , & contagiosa qualitas , inherens in particulis euaporantis substantiæ egreditur . Sic pomum putrefactum aliud sibi coherens contagio afficit , eodemquè modo inficitur , qui cum scabioso, vel leproso, vel gallica lue affecto dormit eodem in lecto. Atquè hoc contagium contrahi dicitur per contactum, quod in crassa hæret materia , & non nisi per excremen-

Contagij species.

Contagium per contactum quid.

ta ex corpore ægro transmissa alteri corpori communicatur. Mediatum verò contagium est, quo corpus sanum non immediate ab ægro, sed mediante alio inficitur, licet illud non attingat. Et hoc dupliciter evenire potest, scilicet per fomitem, vel ad distans: fomes dicitur, quodcunque natum est servare, & retinere in foraminibus, & porositatibus quidquid contagione potest inficere, vt linum, vestes, & similia. Atque hinc illud contagium, quod per has causas propagatur, per fomitem accidere dicitur. Ad distans verò appellatur, quod licet possit ab eisdem fieri causis; non tamen eodem inficit modo; nam vis illa, seu materia contagiosorum corporum ab eis prodiens, aëri permiscetur, communicatur, & diffunditur; ita vt hic continuitate partium paulatim inficiatur, & summe contagiosus reddatur: adeoque ad distantissimas vsq; regiones pestilentia

Quid contagium à distans, & quid per fomitem.

H

per-

*Sardinia fe-
bris cōtagio
caret.*

peruadit, vt in illa, quæ ex Asia in Europam translata fuit prisci obseruauerunt. Atque has contagij differentias abesse ab Insula nostra obseruauimus: quòd si aliquandò ab affectis hac febris aliquem coinquinari, fuerit comperitum; id potiùs accidisse propter particularem contactum ob peculiarem morborum corporis apparatus asserendum est, quam propter communem huius febris conditionem, quemadmodum sæpiùs in febribus à priuatis causis dependentibus contingere solitum fuisse, animaduertimus. Quod verò attinet ad æerem, scio Aristarchum aliquem non deesse, qui contra doctrinam traditam insurgere contendat, febrem istam de qua loquimur, cum eius fundamentalem causam in æere sitam esse demonsttrauerimus, omnique contagij expertem non esse. Sed pro solutione scire oportet, æerem posse duobus modis lædi, hoc est vel in propria

pria substantia, vel in primis tantum
 qualitatibus: si primo lœdatur modo,
 erit verè pestilens, & febrim gignet
 cum contagio. Nam cum illum con-
 tinuò inspiremus, protinùs humores eo
 modo, quo ipse affectus est, inficiet:
 quare cum sit corruptus, & putrefactus
 necessariò corpora secundùm substan-
 tiam immutabit, & consequentèr con-
 tagio afficiet, effectus quoquè com-
 munes procreabit, si verò secundo mo-
 do ær malè afficiatur, id est pænès pri-
 mas tantum qualitates, vt in hac feбри
 accidere solet, non erit dicendus pesti-
 lens, nequè contagiosus; nam solum-
 modò, sic alteratus agitabit humores,
 illosquè perturbabit, quibus deindè
 agitatìs multotiès sequitur corruptio,
 & putredo non vulgaris absquè conta-
 gio. Nequè licèt interdum ær ità al-
 teratus vapores simplices importet: as-
 ferendum est, contagiosum esse; po-
 test enim consistere huiusmodi vapo-

æer duplici-
 ter lœditur.

Diffinitio
 - aer dupliciter
 - lœditur
 - modo
 - primo
 - quando
 - corruptus
 - & putrefactus
 - necessario
 - corpora secundum
 - substantiam
 - immutabit
 - & consequenter
 - contagio afficiet
 - effectus quoque
 - communes procreabit
 - si vero secundo
 - modo aer male
 - afficiatur
 - id est pænès
 - primas tantum
 - qualitates
 - ut in hac febre
 - accidere solet
 - non erit dicendus
 - pestilens
 - neque contagiosus
 - nam solummodo
 - sic alteratus
 - agitabit humores
 - illosque perturbabit
 - quibus deinde
 - agitationis
 - multoties sequitur
 - corruptio
 - & putredo non
 - vulgaris absque
 - contagio
 - Neque licet
 - interdum aer ita
 - alteratus vapores
 - simplices importet
 - asserendum est
 - contagiosum esse
 - potest enim
 - consistere huiusmodi
 - vaporum

rum immissio absq; contagio, ut doctissimus Fracastorius lib. de contagio fol. 112. asserit, distinguens contagium ab immissione vaporum, dicit enim.

*Differentia
contagij à va-
porum im-
missione,
& quomodo
ab eis corp⁹
afficitur.*

Quòd àer interdum alterat solum calefaciendo, refrigerando, humectando, & exsiccando: interdum non solum alterat, sed & vapores extraneos in nos immittit: interdum non vapores simplices, sed & seminaria contagionum. Differt autem seminarium contagionis à vapore simplici; quia vapor alterabile satis est corpus, mixtionem non habens fortem in lentore, quale est seminarium: fatendum quidem vapores importatos concurrere multipliciter ad putrefactiones, quæ fiunt: primò enim obstruunt, deinde corpus aliena caliditate, & humiditate replent; præterea immixti humoribus, illos reddunt ingratos membris, undè ab his respiciuntur, & relinquuntur à natura: adeoque putrescunt: semina-

minaria tamen non solum hæc agunt:
imò intendunt inferre corruptionem,
& assimilare sibi alia corpora, sobo-
lem procreant, quæ ad aliud delata,
contagionem infert. Maneat ergò, va-
pores simplices ab ære importatos, non
esse verè contagium; cum ægritudo
per se contagiosa, & essentia contagi
imperfecta, & consummata æris putre-
factione consistat. Adeoque in excel-
lenti putredine, secundum quam do-
ctrinam nulli dubium est, posse hanc
Sardinie febrim sine contagij suspitio-
ne procreari, etiam si ær vitiosus sit
in primis qualitatibus, & vaporibus,
simplicibus admixtus, quemadmodum
superius enarravimus, longaque expe-
rientia comprobavimus: licet enim
multos hac febre affectos viderimus,
rarissimè tamen coinquinari alios ob-
servavimus, & experti sumus. Ne-
què dicas, quod huiusmodi ær sic
affectus, & alteratus, permixtusque
vapo-

*Sardinie fe-
bris sine cō-
tagio gene-
ratur.*

vaporibus crassis, & prauis ex locis aquaticis eleuatis contraxerit prauam, & venenosam naturam; ita vt eius etiam substantia corrumpatur, & consequenter pestilentialis efficiatur. Nam omissis Stoycorum, & Peripateticorum prolixis disputationibus, an sit possibilis aeris corruptio, dicimus, quod licet posse secundum substantiam aerem immutari iuxta Galeni, atq; Hippocratis doctrinam concedamus, quod facile multarum historiarum testimonio probari potest. Nilominus aer in Insula Sardiniae secundum substantiam non mutatur, sed tantum primis qualitatibus alteratur. Insuper licet a vaporibus aer possit bifaria laedi, vel occulta scilicet, & deleteria qualitate; vt in febre vere pestilenti contingit; vel vitio tantum primarum qualitarum. Veruntamen aer in Sardinia occultae, ac deleteriae malignitatis expers omnino censendus est; hoc tamen

aer in Insula Sardiniae secundum qualitates tantum mutatur, & non secundum substantiam.

incommodi à vaporibus patiens; ut
 scilicet crassior aliquantò, ac humen-
 tior citrà aliquam in substantia cor-
 ruptionem efficiatur. Id ità vfu venire
 Hippocratis auctoritate lib. de ãere,
 aquis, & locis comprobatur, qui à
 vaporibus ãerem humidiores fieri au-
 tumat, & Ludouicus Septalius in com-
 mento eiusdem libri, ex vaporibus ãe-
 rem fieri crassiores censet. Quæ do-
 ctrina maximè statuitur, & confirma-
 tur ex eo, quia si prædictus ãer cor-
 rumperetur secundum substantiam
 (quod Deus auertat) præter quàm
 quòd incolæ, in quibus lacus existunt,
 simili morbo corriperentur, certè hu-
 iusmodi febris omnes prorsus inuade-
 ret, nulliquè parceret, cum pestis ex
 ãeris corruptione talis conditionis sit,
 ut habetur à Gal. i. epidem. com. i. per
 hæc verba. *Pestis ex ãeris corruptio-
 ne tam inuadit biliosos, quàm pitui-
 tosos, iuuenes, quàm senes, feminas,*
quàm

*ãer secun-
 dùm substã-
 tiam corrup-
 tus, quæ in-
 commoda
 corporib⁹ af-
 fert.*

*Incolæ
 in
 morbo
 inuaduntur
 & moriuntur.*

quàm viros, qui pravo utuntur cibo, quàm qui delicato vescuntur. Contrarium autem in re nostra compertum est; nullam enim incolas labem, nullumquè affectum communem, & perniciosum totalitèr contrahere vidimus, sed tantùm iter agentibus, & extraneis febrim hanc officere experti sumus; cum igitur àer iste in Insula Sardiniae à prædictis causis fuerit alteratus, & redditus vitiosus, euadit causa communis, morbosa regionalis: magis verò in aliquibus locis, morbi vigere solent; pro vt venti australes spirant, & lacunæ magis exuberant. Quod quidem nostrates Sardi statutis quibusdam locis, certisque temporibus experiuntur: vnde aliqui ex incolis afficiuntur, præcipuè verò extranei, & iter agentes, ab illis tamen vaporibus quantumvis prauis, & crassis aliquandò pestem, pestilentem suè morbos generari, nequè vidimus, nequè cer-

Incolæ Sardiniae quomodo ab æere inficiantur.

certè audiuius: fed tantum prædicta febrî multari corpora. Potiffimum ventis prædictis dominantibus, calore æftiuo, & Syrio exurente: nequè eodem modo omnibus temporibus, fed magis aliquibus feuire videtur; nempe fingulis annis à mense iulij vſquè ad nouembris principium, & quantò magis venti australes perflant, eo magis ingraueſcere comperimus.

Nec demùm victus Inſulæ huius febris cauſſa eſt; licèt enim probè cognoſcamus, quanta ſit alimentorum vis, quanque vehementè corpora noſtra immutent; nam ex diuerſis illorum ſubſtantijs, & qualitatibus, diuerſum ſanguinem, ex ſanguine diuerſo ſubſtantiam ſolidarum partium diuerſam fieri arbitramur. Vndè Galenus 3. de temp. cap. 4. ait quòd, alimenta in hominis corpus aliquid faciunt, & licèt non ſenſibile prorfus, nec euidens operentur; temporis tamen diuturnitate

Victus Sardinie cauſſa huius febris minime eſt.

cauſſa huius febris minime eſt.

nitate magnoperè corpora nostra alterant, atque immutant; qualitatesque suis similes impartiunt. Hinc est, quòd si alimenta semiputreda aut, qualitate deprauata prædita fumantur, eandem conditionem, & prauitatem qua prædita sunt inducant, necesse est, cum ijs constemus, ex Arif. 2. de gen. quibus nutrimur, quare notabilem corporibus noxam inferunt, licet, inquam, probè cognoscamus maximam esse alimentorum vim ad immutanda corpora; tamen febris hæc non asserenda est ratione victus pestilentialis; quoniam victus in Insula Sardinia probi est succi, facilis distributionis, minimè excrementitius, & ad sanos generandos humores aptissimus: cum re vera in suo genere alimenta omnia, scilicet panis, fructus, vina, carnes, selecta sint, à quibus pestiferæ noxæ procreari minimè possunt, nec pestilentialis qualitas corporibus communicari, vt

Victus Sardinia quas obtinet conditiones.

experientia constat, & ex superiùs adductis manifestè patet. Quod Fortunatus Fidelis confirmare per illa verba superiùs adducta videtur. *Insule scilicèt in uniuersum Cali temperie & ubertate soli, & fructuum bonitate ceteris regionibus non obscurè præstant.* Sed magis clarè eandem sententiam Oribasius 9. collig. cap. 12. explicat. *Insulas ait ipse in uniuersim saluberrimas esse, atquè excellentiores fructus ferre.* Quapropter pestilentialibus morbis generandis causam sufficientem non habere asserimus, nisi semiputreda sint, aut vitium, & prauitatem contraxerint, quemadmodum docet Gal. lib. de natura humana 3. *Novimus inquit Galenus, quòd cum esset semiputridum triticum famis necessitate compulsi quidam, communi morbo ex communi causa correpti sunt.* Hoc idem insinuare intendit. de differentijs febrium cap. 4. ubi probans

Galenii historia.

Thucydidis
historia.

bans æris caliditatem non esse per se
solam pestilentialibus morbis procre-
andis sufficientem, nisi putrida exha-
latio inficiat: refert historiam Thucy-
didis. *In tuguriis inquit, suffocatis*
æstatis tempore habitantium corpora
corruptio afficiebat. Addit quæ ratio-
nem, quia scilicet humores corporum
viæ præuitate erant putredini obno-
xii: atque hinc febribus pestilentiali-
bus origo data fuit. Ex quibus verbis
elicitur, viæ præuitatem esse potissi-
mam febrium pestilentium causam;
iurè ergò concedendum est viæ
in Insula Sardinie non esse pestilentie
causam, cum maligna conditione, ac
præuitate careat, licet copiosiora ali-
menta reperiantur. Nequæ verò prop-
ter exuberantiam hoc præstare valent,
cum non sint praua (vt diximus) nec
deterrima qualitate affecta. Fatendum
tamen est, quòd corpora eorum, qui
profusè illis vtuntur, magis prona,
&

& disposita ad æris inclementiam succipiendam reddunt. Vnde multi incautè se gerentes, ac præsertim multis fructibus vefcentes, qui facilè in putredinem abeunt, vim causæ morbificæ adaugent. Sed hoc non est naturæ alimentorum tribuendum, cum huiusmodi malignitas, non ex ipsorum alimentorum prauitate, & corruptione proveniat, vt in febribus verè pestilentialibus accidit, sed potiùs ab illorum copia, vitio fumentium causetur. Hæc autem putredinis species illa est, quæ simpliciter putredo à Gal. vocatur i. de differentijs feb. cap. 6. quæque ab eodem tertio in tertium epid. maligna dicitur; quæ, & si in genere sufficiat ad malignas febres procreandas, maiorem tamen, & minorem malignitatem videbitur, præseferre; pro vt illa, vel ratione humoris, qui putrescit, vel ratione prauæ dispositionis æris, & loci deteriores con-

*Alimentorū
quātitas fa-
cilè corpora
ad corruptio-
nem dispo-
nit.*

*Simplici-
tèr putredo
à Gal. tradi-
ta causā
omnium fe-
brium con-
setur.*

conditiones acquisiuerit ; de qua diffusè Gal. loco cit. agit ; & hæc est omnium ferè febrium caussa à qua , etiam si æris vitium minimè occasionem præbuerit , gigni has febres ex internis caussis vltro in corporibus multiplicatis Gal. docet ; hanc eandem sententiam repetit Gal. lib. 1. de differentiis febrium cap. 3. & lib. 3. com. 3. epidem. Merito ergò concludamus, & dicamus febrim hanc in Insula Sardiniaë vagantem , non esse pestilentialem propter prauitatem victus, vt clarè demonstratum superiùs est , sed solùm æris vitio , & vniuscuiusque corporis apparatu fieri, absquè vlla prorsus pestis, & contagionis suspitione. Ex dictis igitur colligi breuiter potest modus , quo febris ista gignitur, qui talis est ær vaporibus crassis, qui è lacunis exhalans permixtus , & alteratus sensim ingrediendo per os , & per nares , cor, quin totum corpus penetrat, & peruadit:

hinc

*Sardinia
febris nullo
modo pestilē-
tialis proprie
appellari po-
test, nequè
conditiones
illius habet.*

*Qua ratione
corpora ab
ære coinquā-
nantur.*

hinc reddit humores, & spiritus crassos, ac turbulentos, atque ita debilitat, ut ferè eorum omnes qualitates immutet; atque alteret: itaque incrassati, ac perturbati spiritus, & humores ebullire, atque putrescere incipiunt, quos præcipuè superuenientes calor æstiuus, & venti australes magis accendunt, producuntque febres tertianas duplices, continuas, & diuersas, pro diuerso illorum apparatu: & quanto magis corpora sunt repleta prauis cibis, & humoribus, tantò faciliùs ær vim suam imprimit. Nequè enim eodem modo omnes affici contingit, licèt res variæ dispositæ ab eadem causa efficiente afficiantur, ut doctissimus Vallesius lib. i. de morb. popular. vagantibus sect. i. fol. 7. asserit, sed varia, pro ut causa, vehemens, vel debilis fuerit. Quia quod fit semper, refert naturam causæ efficientis, & materiæ, illius verò magis quod magis

gis præualet. Cum igitur æeris mutatio in Insula Sardinia non secundum substantiam, sed secundum qualitates fit; erit de necessitate causa non adeo vehemens, ut omnes homines, ut cumque sint variè parati ad idem morbi genus attrahat; facit quidem eos ægrota- re, at cum exigua sit causa morbi non omnes seruant vnā speciem, sed cuiusque hominis victum, aut appa- ratum referunt, plus aut minus, pro ut maior, aut minor causa est. Oportet enim hoc semper memoria tenere, quod nulla scilicet causarum sine pa- tientis aptitudine agere potest: alio- quin omnes, qui sub æstiuo calore commorantur, febricitarent: unde cum æeris temperatura à naturali ha- bitu ad caliditatem, atque humidita- tem immodicè conuersa fuerit, neces- sarium est, quamplurimos oriri mor- bos, & febres procreari verè pestilen- tiales, quarum essentia in calore, & hu-

*æeris muta-
tio ad cali-
ditatem,
& humidita-
tem varios
morbos pro-
ducit.*

humiditate consistat, ut habetur à Galieno 1. de differentiis febrium cap. 4. Per hanc tamen æeris mutationem, quæ accidit in Sardinia febres vernaculas, & pestilenciales improprie generari arbitramur, quæ maximè fouentur propter prauam cuiuscunque viuendi rationem, ut ex eodem Gal. loco, & cap. supra citato constat: licet ab æere prædicto in humiditate, & caliditate alterato primariam, & fundamentalem causam habeant. Hinc nullum vnquam effectum communem, nec symptomata similia in illis adesse, quemadmodum in verè pestilentialibus accidit, conspeximus; sed varia, & diuersa iuxta morbose corporis apparatus: nec perpetuò id euenire in omnibus regni vrbibus, & locis comperitum fuit, sed tantum in illis, in quibus aquæ stagnantes adsunt, quarum halitus, dum se attollunt æerem immutant, ab eisque modo supra dicto corpora

Fundamentalis huius febris causa.

Locus magis dispositus ad hanc febrem suscipiendam.

non assueta huiusmodi æeris affectiones immutari solent, & humores corrumpi, febresquæ generari, vt rectè à Daniele Senerto lib. 4. fol. 715. cap. de caussis febris pestilentialis, & malignæ describitur, & cap. 14. eiusdem libri loquendo de morbo vngario confirmatur. Meritò ergò concludamus, ad has febres producendas requiri æeris mutationem, non impropria substantia, sed in primis qualitatibus, nec non patientis corporis dispositionem. Atquæ his de caussis antiquioribus visum fuit, hanc febrim ex intemperie nuncupari, & quidem hoc tempore per antonomasiam à Sardis ità appellatur; quatenùs ab æeris immutatione in primis tantùm qualitatibus, & non ab eius corruptione fieri existimarunt, vt superiùs satis demonstratum est.

*Requisita
ad hanc fe-
brim produ-
cendam.*

*Per antono-
masiam fe-
bris hæc po-
pulos Sardi-
niæ infestâs
ex intempe-
rie nuncupa-
tur.*

CAPVT TERTIVM.

De signis dignosticis.

Perfunctus tandem suscepto munere indagandi huius febris Sardiniae naturam, & causas, & illius demonstrata sæuitia cum symptomatum enumeratione: non ab re erit, signa exponere, in quibus tradendis non diù immorari oportet, cum facilè innotescat; signa enim assidentia, & supervenientia sunt oculis manifesta: possumus itaque exactiorem ab enarratis symptomatibus notitiam accipere, & quoniam symptomatum magna est varietas, nihil què ferè est symptomatum, in alijs febribus malignis, quòd in hac febre non reperiatur. Idcirco tradere aliqua certa, & inseparabilia signa, quibus hanc individualemente febris natu-

ram demonstremus ; minimè iudicamus ; Quamuis enim ex pluribus enarratis , illam dignoscere possimus , verumtamen peculiaria signa pathognomonica non reperiuntur , quæ essentiam , & huius febris naturam circumscribant ; cum diuersa signa in diuersis naturis appareant , & eadem febris diuersitate temperamentorum , corporis apparatus , & partium affectarum diuersa accidentia pareat . Hinc videmus nonnullos hac febre affectos soporosos , delirantes , nauseabundos , vigiles , anxios , siticulosos , singultuosos ; alios sanguinem è naribus profundentes ; plurimos vrinas crassas , nigras , turbidas veluti iumentorum , crudas fætidas multoties vt hominis sani emittentes ; aliquos propter earum retentionem maximè laborantes . Non paucos denique cordis palpitationes , ardorem intrinsecum , animi deliquium , præ-

*signa omnia
concomitantia.*

cor-

cordiorum tensiones, & si quæ sunt
 alia patientes; quæ omnia, licet
 hanc febrim concomitari soleant,
 non semper tamen simul apparere
 vidimus; ut diximus; sed non nulla
 tantum eorum. Itaque cum alia si-
 gna diagnostica non emergant præter
 illa, quæ communiter in febribus
 malignis recensentur; ideo con-
 sentaneum mihi non vide-
 tur, denuò hanc illa, re-
 recensere; sed ut, tenito
 satis super-
 quæ
 sint ad hæc conse-
 quenda, ea, quæ
 superius expo-
 suimus.

Medic. lib. 1.
 febris
 maligna
 quæ
 est
 febris

CAPVT QVARTVM.

De Prasagio.

HIVUS febris eadem de prognosticis, quæ in alijs malignis ferè febribus ratio est: quoniam symptomata vehementiora, & seuiora habet, ob quæ magnum ægris malum portendere solet, illudquè commune cum eis obtinet, vt scilicèt Medicus facilè, salutem, aut mortem ægris prænuntiare valeat. In quò præfagio conficiendo cognoscere prius oportet, ægritudinis vehementiam, ipsiusquè statum, ac virium robur. Quemadmodum enim impossibile est, aliquem onus sustinentem, scire num ad eum locum peruenire possit, quo tendit, nisi sciat eiusdem, qui onus sustinet, vires; & quantitatem oneris, ac spatium viæ, perquam tendit, mors enim, aut

*Medic' rectè
præfagiens
quid obser-
uare debet.*

vita

vita semper ex virium robore, uel debilitate, & symptomatum uehementia habetur: si enim virium statum Medicus videat, eam habere firmitatem, qua superare possit causas mor-
bificas, symptomatumque uehementiam, valideque agere in morbum, nihilque, aut parum ab eo fatigari: tunc poterit firmiter euentum morbi pronuntiare, salutem prædicendo. Contrà verò, si vires imbecilliores videantur, quàm symptomatum, & causarum morbosarum uehementiæ ualeant obstare, mortem conijcere licebit, & præcipue si cruditas, una cum symptomatum magnitudine, & prauitate iungatur: quemadmodum accidisse in historia Hermocratis, & Philini uxore Galenus testatur. Quid ergò de hac febre, nisi malum præsa-
giendum erit? cum enarrata sympto-
mata secum afferre soleat, quibus morbus periculosus, & lethalis iudi-

can-

Facies macilenta primis diebus quid portendit.

candus erit; maximequè si vires prostrata primis diebus sint: vbi enim videris, in febris ista faciem macilentam primis diebus euasisse, malum utique signum censebis, vt Hippocrates monet: quia vehementem calorem præter naturam humido prædominari significat, ac membra exsiccare, & depascere, cui virtus resistere non potest, ità vt plurimum terminetur ad mortem; nisi præcesserit aliqua manifesta causa, vt vigilia immodica, alius fluxus, & similia: tunc enim minus malum hoc signum esse iudicabitur.

Sudores frigidi semper mali in principio, siue particulares, siue universales.

Sic etiam sudores frigidi, quando apparent in principio, siue vniuersales, siue particulares mali censentur ab Hippocrate 4. aphor. 37. & mali leguntur etiam in Coacis, & prorrecti. & in 6. epidem. mali profectò sunt, vt in historia Menonis, in eo enim sudor fuit circa frontem, & ceruicem, mortuusque recensetur, mali in quam sunt

ex eo, quod non seruant omnia requisi-
ta, quæ ad sudorem legitimum requi-
runtur, nec à natura vincente profici-
scuntur; sed vi morbi exeunt; in quo
casu naturam languidam, vel copia gra-
uatam significant. Hinc Hipp. inquit;
*Sudores frigidi cum acuta quidem fe-
bre mortem: cum mitiori autem, lon-
gitudinem morbi significat.*

Sic pariter mali sunt, si in principio
morbi fiant, licet sint vniuersales; vt
ex historia Philisci ostenditur. Erat
malus, quia in nocte primi diei Phil-
iscus sudauit, qui sanè omninò malam, &
prauam affectionem significabat, cum
fuerit intempestiuus, & tam remotus
à tempore iudicationis.

Grauitèr etiam laborare ægros, & in
magno periculo versari ostendit anxie-
tas: quemadmodum in quamplurimis
Hipp. historijs notatur 3. epid. sect. 3. vt
in adolescente ex Mælibea in muliere
apud Pantimedem, in muliere in Menda-

*Anxietas
magnum pe-
riculum os-
tendit.*

tio foro decumbente, & similibus. Quæ anxietas succum malignum præcipua membra occupasse, & ab eo illas partes lancinari, & valdè opprimi significat.

Lassitudo etiam malum ostendit.

Lassitudo quoque ab Hippocrate in Coacis damnatur, & in hac febris malam quoque iudicamus.

Vrinarum varietas quid significat.

Vrinarum varietas maximam naturæ impotentiam, & cruditatem arguit: ea enim, cum sit impotens, non potest coctionem aggredi: ex quo fit, ut variegatæ vrinæ appareant, malumque portentant; ut ex historia Philisci constat. Sunt etiam non bonæ vrinæ turbatæ veluti iumentorum, crassæ, & fætidæ: maximam enim demonstrant hæ vrinæ, non solum crudorum humorum exuberantiam, sed propriè sanguinis, & humorum, qui in venis sunt maioribus confusionem, corruptionem, & putredinem, eamque malignam: quandoquidem putredo omnia permiscet, confundit, atque perturbat. Quo circa

in

in solis periculosis, & malignis hæc de-
præhenduntur: vt in Philisci, vel Dro-
meadæ vxoribus, Sileno, & Philisco
euenit: aliquandò capitis dolorem in-
finuant; docente Hippocrate 4. aphor.
7. *Quibus urinae sunt perturbatae, his
dolor capitis, vel adest, vel aderit.*
Vt ex prædictis ægris 3. epidem. ma-
nifessimè colligitur.

Non minoris momenti est retentio
urinae in hac febris, vt primo porrect.
& in Coacis legitur: adnotat enim ex-
tinctionem facultatis expultricis, vel
vesicae conuulsionem, inflammatio-
nem, magnum incendium, ferositata-
tem assumentem, & tandem mortem,
vt 3. epidem. in historia Sileni constat.

Urinae in hac febris sanis similes ma-
lae sunt, vt ex Coacarum prænot. ha-
betur; urinae enim, quæ repentinè sine
ratione concoquuntur, malae sunt;
quia præter rationem fiunt, & ea, quæ
præter rationem in morbo acuto eue-

*Quid urinae
retentio in
hac febris de-
notat.*

*Urinae sanis
similes ma-
lae.*

niunt, mala censentur; at per concoctamyrinam intelligimus non eam, quæ verè cocta est; nam hæc semper bona est, sed eam intelligimus, quæ notas, & signa coctionis præsefert: quæ licet repente talis appareat: nunquam tamen verè coctionis nota esse potest: quia concoctio sensim fit: vnde illi bonitas non accidit cum ratione: nec est fidentum bonis iuxta Hippocratis decretum, quæ præter rationem eueniunt: hæc enim, licet bona videatur, tamen bona non est censenda, nec ea segregatur à materia peccante, sed ab alia semper tamen habet annexam malam, & venenatam, inimicam naturæ qualitatem.

Pulsus sanis similis non bonus in febribus malignis.

Similiter de pulsu dicendum est, quando similis sanis apparet: significat enim cor inæquali temperie constare, vt Gal. 3. de præfagitione ex pulsibus docet: supponit enim Galenus humores in ventriculo cordis existentes frigidos esse: partes verò ipsius cordis in-

tem-

temperie calida esse affectas : vnde ex vtriusque qualitatis excessu medium resultat , à quo pulsus similes sanis fiunt : vt contingere solet in febribus heceticis pestilentialibus . Nec mirum videatur , id in hac febre accidere ob maximum calorem partium solidarum , & extinctionem caloris naturalis , ex quo magnum portenditur malum , & facultatis extinctio secundum essentiam insinuatur .

Magnum quoque ægris damnum delirium significare solet ; quemadmodum fuit obseruatum ab Hippocrate multis epidemiorum libris , præcipue in adolescente ex Mælibea , in Pario , in Thasso , & similibus , quòd humorem in capite praua qualitate affectum adesse , ab eaque cerebrum valde ledi , inflammarique declarat ; ideoque malum existimatur .

Delirium in hac febre malum .

Malum quoque ab Hippocrate somnus , atque vigilia censetur ; cum

Malum quoque est somnus atque vigilia .

ab

ab eis ualdè natura torqueatur, & maximum incommodum patiatur: hinc est, quòd Hippocrates 2. aphor. 3. dicit. *Si modum excefferit, malum, & i. eiusdem libri, in quo morbo somnus laborem facit, mortale: in quo iuuat, non.* Vt in Epicratis uxore, & Pithonis historia demonstratur.

Stilla sanguinis perpetuò non bona.

Stillæ sanguinis è naribus plerumquè maiora futura mala ostendunt: malè sanè ex eo quod maximam sanguinis ebullitionem, febrim ardentem, & uirtutis prostrationem denotant: natura enim tunc morbo grauata, tentans aliquam euacuationem, non potest illam perficere ob eius debilitatem: undè malum ualdè iudicatur; ut in Coacis dicit Hippocrates stillæ sanguinis pusillæ malæ sunt: & i. epidem. sect. 3. idem in historia uxoris Dromeadæ, & in Philisco attestari uideatur. Sic pariter profusiones absquè utilitate licèt plerumquè liberent ægros, inter-

interdum symptomaticè fiunt, atque tantum abest, ut profint, quod potius è contra obsint, & periculum, vel morbi longitudinem indicant, quemadmodum Heropito in Abderis euenisse scribit Hipp. 3. epid. sect. 3.

Multa fanè digna obseruati apud Hippocratem inueni de singultu: iste enim affectus conuulsio impropria est, & ab inanitione illum fieri in febribus malignis, existimamus, malumquè esse, dicit Hippocrates, conuulsionem feбри superuenire. Idem confirmat 7. epidem. de muliere loquens, quæ habitabat in Mendantium foro.

Præcordiorum tensio mala est etiam, & periculum demonstrat; quemadmodum recenset Hippocrates in epidem. & quamplurimos obiisse scilicèt, Silenum, Hermocratem, Philistidem testatur: maximam enim inflammationem illarum partium, vel factam, vel fieri indicat.

*Interpraua
signa singul-
tus enume-
ratur, &
cum eo sa-
pissimè agri
moriuntur.*

*Præcordio-
rum tensio
quid signifi-
cat.*

Cor-

Cordis palpitatio quid ostendit.

Cordis palpitatio mala quoquē censetur : significat enim manifestissimē virtutem vitalem esse vaporibus malignis grauata , & oppressam . Merito verò mala dicitur ; quia functiones principum partium leduntur ; & illa affectum ex hac vita adolescentem ex Mælibea discesisse constat.

Linguae ariditas mala , & maximū calorem in interioribus partibus esse demonstrat.

Linguae ariditas nequaquam bona in hac febris affirmanda est : illa enim maximum calorem , & febrem in interioribus partibus existentem demonstrat : eaque angente Olympiadæ vxor , & Nicolai concubina ex vita decesserunt.

Exanthemata mala , & præcipuè si in principio , & pauca sūt.

Exanthemata , & præcipuè pauca damnata ab Hippocrate sunt : magis verò damnantur in magna quantitate , & non sine ratione : nam quantitate multa maiorem adesse putredinis copiam , & magna venenositate membra præcipua malè affici , indicant : & in morituris magna cum virium iactura apparere solent : solentquē multotiēs

egre-

egredi, atquè iterum retrocedere: cuius exemplum apud Hipp. in 1. epidem. in casu Critonis extat.

Manifestissima ratione, euacuationes per secessum symptomaticæ aduenientes malæ existimantur, eo, quòd fiunt à natura mala qualitate irritata, & sine vlla vtilitate: cum non præcedant signa coctionis, vt est adnotandum in multis epidemiorum historijs apud Hippocratem, vt in Apollonio in Thasso decumbente, in Nicolai concubina, & similibus.

Symptomaticæ euacuationes quid indicant.

Quæ omnia licet in præsentī, quæ à Medico prædicenda sunt; ostendant, plurimumquè non solum ad rerum futurarum prædictionem, sed etiam ad curationem conferre videantur; tamen cum vnus, eiusdemquè rei variæ sint sæpè numero causæ, non semper ex omnibus symptomatum causis vna, eademquè boni, maliquè ratio procedit, ac dignoscitur, quod comprobari facile potest ex

M

quam-

quamplurimis Hippocratis historijs, in epidemicorum libris: in illis enim quamplurimos eisdem vexatos symptomatibus liberatos vidimus. Et ideo, licet hæc febris prænarata symptomata secum aliquandò simul omnia, & aliquandò nonnulla eorum ferat. Non idcirco semper exiptialis existit, nec spem salutis omnino adimit; licet periculosa, & difficilis iudicij censeatur.

CAPVT QVINTVM.

De curandi Methodo.

His iactis fundamentis, necesse est prius indicationes sumere, cum fieri possit propter huius febris nouitatem quòd plures Medicorum, quid agendum sit ignorent, & licet quatenus febris putrida est, habeat indicationes communes, quæ fe-
bribus

bribus putridis conueniunt : habet etiam , & alias à natura rei defumptas : & quia comitem excellentem putredinem , & venenosam qualitatem habet : ideò magna putredinis remedia , & alexipharmaca aduersus virulentam qualitatem præsidia indicat. Quas quidem indicationes quasi proprias sibi excitat , scilicèt ea , quæ putredinem tollunt , & ea , quæ vim veneficam retundunt : & quamuis magna sit putredinis in communi ratio habenda ; in hac tamen tantò maior , quantò putredo subest vehementior. Vndè Galenus communi putredini hæc apponebat remedia , scilicèt euacuationem , ventilationem , refrigerationem , concoctionem ; in alijs verò pestilentialibus , & malignis accuratam exsiccationem adiungebat , vt Gal. lib. de differentijs febrium , agens de febre pestilentiali docet. Et quia huius febris fundamentalem causam ingentem caliditatem ,

*Quot sint
indicationes
huius febris*

A V 9

M 2

tatem ,

tatem, & humiditatem aëris, corporisquē apparatus constitutumus: ideo in hac febris curatione attendendum est, ut aër quovis modo exsicceetur: & corpora excrementis plena expurgentur: & deniquē omni industria, omni quē arte symptomata inhiberi convenit, cum sæpius maius periculum minari, quàm morbus soleant. Et, ut hæc omnia assequi possimus, ad illa tria instrumenta, quibus univērsæ Medicorum scholæ pro morbis depellendis uti solent, confugiendum est; ad Diætā scilicet, Chirurgiam, & Pharmaciā, & quidem in primis de Diætā inquisitionem aggrediamur, quaquē victus ratione in hac febre utendum sit prius explicemus.

QVÆSTIO PRIMA.

Quanam sit victus Ratio acutè febricitantibus magis propria, & accommodata.

QVanti momenti sit victus normam in morbis acutis instituere satis explicat Gal. 2. acutorum. 40. vbi asserit, quòd Medicus quantitatem victus conuenientem assequi minimè potest, nisi per coniecturam artificiosam. Error enim in victus ratione commissus quantæ considerationis sit, docet Hipp. 1. acut. 32. & 33. vbi exptisana intempestiuè data, aut pleniori victu mortem caussari dixit, si quis, ait, primis diebus ægrum inedia detineat, & postea in morbi vigore nutriat, mortem plurimis afferet, nisi facilis curationis omninò sit morbus. Ideo Gal. 1.

Quanta sit consideratio erroris in vict' ratione commissus.

de crisibus. 3. & libr. 13. method. ait. *Medicus enim ineptè victum prescribet futurum statum non præcognoscens, & nisi, ad illud respiciens, victus modum ab initio adhibuerit, fieri non potest, quin aliquod malum afferat agrotanti. Tota autem ratio victus speciem constituendi in eo consistere, ait Hipp. 1. aphor. apho. 9. & Gal. 2. acut. 36. ut cum ea ager possit usque ad morbi vigorem perdurare.*

*Quæ obser-
uanda veni-
unt ad victus
prescriptio-
nem.*

*Victus dif-
ferentia.*

Vt igitur intimiùs modus prescribendi victus rationem in hac febre percipiatur, nonnulla incommuni perscrutari conuenit; cum sæpissimè magnum ex eorum negligentia, & Medicorum inscitia ægri detrimentum patiantur. Idcirco animaduertendum est, victum distingui in plenum, mediocre, & tenuem, ut docet Gal. 1. aphor. apho. 4. plenum victum, dicit, esse illum, qui vires auget, qualis est sanorum. Mediocre esse illum, qui

vires conseruat. Tenuem esse illum, qui vires debilitat: quam uictus diuisionem adducit etiam 3. acut. 15. Hæc *Morborum differentia.* autem uictus uarietas iuxta morborum differentiam variari debet; morbus enim, vel est chronicus, qui vltra quadragessimum diem protrahitur: vel acutus cohibitus, qui vsquè ad quadragessimum perdurat: vel acutus simpliciter, vel ex decidentia, vel peracutus, vel exactè peracutus, & huic uictus extremè tenuissimus competit: ut Gal. 1. aphor. aph. 7. iubet, in peracuto simpliciter tenuissimus, in exactè acuto tenuis, in alijs uerò mediocris. Ex quibus colligitur Galeni mentem non esse, in omnibus febribus eandem uictus formam seruandam, sed variari pro eorum diuersitate debere?

At, nè in re tam graui dubitare, atquè hærere contingat, conuenientissimum esse, censeo, adæquatam uictus rationem in hac febris curatione inuestigare:

Victus ratio adæquata in hac febris curatione.

stigare : & licet superius enarrata in
vniuersum expendenda sint , magis ta-
mèn in particulari tractaturi de uictu
huius febris proprio dicendum est , cum
hæc febris peracuta exactè sit , & intra
breues dies suum perficiat cursum ,
necessariò in istius febris curatione te-
nuissimo uictu esse utendum : morbis
enim peracutis , & extremis uictum
tenuissimum perscripsit Hippocrates
multis in locis , & præcipuè i. aphor.
aph. 7. *Vbi enim , ait ipse , peracutus
est , statim extremos habet labores ,
& extremè tenuissimo uictu utendum
est ,* Et 10. eiusdem libri idem confir-
mat. *Quibus videlicet , morbus sta-
tim in suo vigore consistit , iis etiam
statim tenuis victus adhibendus est :*
Qui quidem uictus illis morbis conue-
nientissimus est iuxta Hippocratem ,
& Gal. i. acut. 25. nec ptisanam excede-
re conuenit . Vndè vel nihil dandum
vsquè ad morbi remissionem ; vel solo
potu

potu vtendum ; vel melicrato , aut tota ptisana , aut portione iuris pulli . In cuius confirmationem adeamus Galenum loco citato (loquitur enim de pleuritide) in qua non esse nutriendum , præcipit , nisi cum sputa cocta , & matura apparuerint : ait ibi Gal. *Constat igitur , Hippocratem languentibus ipsis , nequè aliud quippiam ante præfinitum tempus nupèr dictum dare , nequè panem , sed ptisana omninò contentum , quòd ægrum replentis non est : sed potius , si quis vitio vertere voluerit , tenuis , quàm oportet , exuberantiarum exactè est medium , & maximè laudabile .* Ex quibus abundè constat , quantùm ab Hipp. & Gal. doctrina discedere videntur , qui panem coctum , oua , carnes in acutis indiscriminatim exhibent ; siquidem magis replent , quàm conueniat ; & impura reddunt corpora . Ex quo sequitur , vt magis ledantur , docente Hipp. 2. aphor. aph. 9.

*Pleuritidis
opportunos
victus.*

*Oua, carnes,
& similia
in acutis in
discrimina-
tim nō ve-
niunt præ-
scribenda.*

sup

N

Im-

Impura enim corpora dicit ipse, quo magis nutris, eo magis lades. Quantitas præterea ciborum naturæ infestissima est, ab eis enim dum cum morbo certare videtur impeditur, & à suo opere propter alimenti transmutationem diuertitur. Vnde Hippocrates hac ratione ductus i. aphor. apho. 8. iubet. Quando morbus in suo vigore consistit victa tenuissimo utendum. Illo enim tempore fit pugna inter naturam, & morbum: ex parte quorum victoria sequi debet; ob maximum enim illorum certamen grauiora symptomata sequi, necesse est. Vt dicit Gal. in aphor. 30. 2. sect. Circà principia, & finem omnia imbecilliora; circà verò statum vehementiora, Quòd si tunc obtruantur quantitate ciborum, natura impeditur à suo munere, & facile morbo succumbet. Ex quo euidentissimè inferitur, in his febribus, in quibus status futurus est brevis, victum tenue esse absque

quæ dubio instituendum : quemadmo-
dum Hipp. & Gal. (locis citatis) fe-
cisse, constat.

Nec ob id afferendum est eamdem
victus rationem in omnibus acutis con-
uenire; cum variari soleat pro morbi
varietate, consuetudinis, ætatis, regio-
nis, temperamenti, temporis, & simi-
lium: & præsertim hoc nostro ævo:
quandò homines plenissimè nutriri so-
lent. Ideò necessariò ad alia deueni-
endum, quæ magis alant, & ægro
placeant.

*victus ratio
nō perpetuò
eadem est in
morbis acu-
tis, sed diuer-
sa pro illorū
varietate.*

Et quamvis verum sit, quampluri-
ma venerabilis senis oracula, diuersis
in locis victus tenuitatem imperantia
in acutis inueniri; non idcirco in om-
nibus absolute eodem modo adhiben-
dus est: dantur enim quamplurimi
morbi acuti, qui non ita citò ad statum
perueniunt; & solent in longum pro-
trahi tempus, præcipuè vsquè ad qua-
dragesimum: quomodo ergo victus

*muta m. h.
-iq. n. m. h.
-q. m. h.
-iq. m. h.
-iq. m. h.*

tenuis institui poterit? Sic enim victus eodem modo à principio vsquè ad finem perdurare non poterit: nam peracuti exactè primis diebus vsquè ad quartum scilicèt, vel paulò alteriùs ad summum vigoris perueniunt. Hi autem non ità citò, sed vsquè ad quadragessimum extenduntur; hac ratione motus Gal. libr. i. aphor. aph. 7. 8. 10. præcipit omnibus Medicis; vt cautè circa ægrotantis regimen se gerant: dicit enim præcipuè 10. *Quibus igitur statim in suo vigore consistit, iis statim tenuis adhibendus est; quibus verò posteriùs debet consistere, iis, & in ipso consistendi tempore, & parum ante illud cibus subtrahendus: priùs verò uberius victus adhibendus; ut æger sufficiat.* Nam alimentum tenue in principijs morborum præbere periculosum est: maxima enim fieret mutatio repentina: quod natura citrà noxam tolerare nequireret: vt 2. aphor.

Alimentum tenue in principijs morborum periculosum.

aph. 52. rectè dicit Hipp. & Gal. 1. aphor. aph. 5. ex quo infertur, quòd victus exactè tenuissimus magna cum cautio- ne est perscribendus, etiam in acutis: in his enim vires eximiè resoluuntur ob vehementem pugnam, & fortissima symptomata: quare si denegato ali- mento debiles magis reddantur, mor- bo succumbent. Vndè Gal. 3. epidem. sectione 3. commento 58. imperat nobis, vt egri ad capiendum cibum cogantur, imò Hipp. 1. aphor. aph. 17. alimentum illis concedit, qui ex humorum corrup- tione egrotant: ergò in his omnibus, li- cèt acuti sint, & extremos habeant la- bores, citoquè ad statum perueniant, ui- ctus absolutè tenuissimus non est exhi- bendus secundùm hanc Gal. Hippocra- tisquè doctrinam: sed summoperè ad uir- tutum custodiam attendendum est, ut ait Gal. lib. 1. aphor. aph. 9. in quo dicit. *Con- iectari oportet, an ager cum tali victu valeat ad morbi vigorem perdurare*:

In febris ex humorum corruptione agri ad capiendum cibum sunt cogendi.

cum

cum à virtute, principaliter omnium indicatio desumatur; vt Gal. 9. Meth. 2. acut. 20. Præterea Gal. docet, libr. 1. aphor. aph. 50. *Maius esse peccatum in victu tenuiori, quàm in victu crassiori, ex quo fit, vt magis ladantur: Et in 40. eiusdem dicit, Victus tenuis, atquè exquisitus in omnibus quidem morbis longis semper; in acutis verò, in quibus non convenit, periculosus.*

Consuetudinis ratione, ætatis temporis, regionis victus ratio diuersa administranda.

Ex quibus fatis clarè patet, quàm laboriosum sit, victus rationem in acutis, pro eorum varietate præscribere. Nec minus erit difficile illam rationem consuetudinis, temporis, ætatis, & temperamenti instituere: cum victus ratio diuersa sit consuetudinis ratione; vt Gal. 2. aphor. aph. 50. explicat, ait enim ibi, concedendum esse, quæ ex consuetudine concoquuntur, præcipuè, quæ ex sui natura peculiaria sunt; & euitanda maximè, quæ illis sunt contraria; in assuetis enim minùs molestari

solent, licet deteriora sint. Insuper variari debet secundum corporis temperamentum, vt Gal. lib. de succ. bonitate, & victus vitio cap. 10. asserit: sunt enim plurimi, qui calore adeo abundant, vt ob maximam resolutionem inædian tolerare nequeant; quibus si alimentum denegetur, ex ualido fuctu in ore ventriculi percepto, in grauiora accidentia sepius incurrunt. Sic pariter ætas eam variat, & anni tempus. Pueri enim maiori indigent alimenti quantitate, quàm senes, ob maiorem caloris copiam, & citissimam resolutionem, vt Hipp. 1. aphor. aph. 13. & 14. asserit. Propter anni tempus variari solet etiam victus ratio. Hyeme enim maiori copia alimenta sunt exhibenda, quàm Æstate, & Autumno: eo enim tempore maximè viget calor, ideò maiore indigent alimento, vt Hipp. 1. aphor. aph. 15. Ex quibus manifestissimè habetur, modum victus non vnum, sed diuersum esse.

Q V Æ.

QVÆSTIO SECVNDA.

Quanam victus ratio sit magis conueniens in hac Sardinia febris.

FActa victus diuisione, inquirendum; restat nunc breuiter; qua victus ratione pro huius febris curatione utendum sit; & qualis sit magis conueniens iuxta Galeni doctrinam; & licet ex dictis magna in verbis Galeni, Hippocratisquē discrepantia videatur, nullam tamen in eis reperiri, si attentè, & sedula diligentia omnia perscrutentur, inueniemus; quare nos, nec ab eorum sententia discedemus quamuis anceps, & dubijs plena censeatur. Ipsemet enim Galenus sæpissimè ita fecisse testatur; & licet vt præceptum inuiolabile proponat Hippocrates, victum tenuem esse morbis acutis idoneum:

neum: in 5. & 4. primi libri illum re-
probat; non ob aliam causam, nisi
propter virium lapsum: & ita in non-
nullis alimentum crassum, in alijs te-
nuiorem, in aliquibus difficilis coctio-
nis propinauit, vt fecisse ait Galenus
in pricocholis libr. 12. Meth. cap. 6.
in illis enim ob maximam oris ven-
triculi sensibilitatem, alimenta cras-
sioris substantiæ præbuit; inter quæ
reposuit Oua, præcipuè verò eorum
vitellos, Gallinas, suillum cerebrum,
fructus acerbos, & similia, & in lib. 1.
aphor. apho. 16. victum humidum
omnibus febricitantibus instituit; ha-
bita febris communi ratione, cuius
essentia in calore consistit: & licet
hæc præcipiat, quandò tamen febris
coniungitur cum alio affectu; cuius
ratione illo non indigeat, non præbet.
Hoc similiter modo in decimo aphor.
lib. 1. abstinendum esse à cibis, in acces-
sionibus asserit. Et eandem repetit

*Oua febrici-
tantibus Ga-
lenus præ-
buit.*

sententiam in 19. eiusdem lib. & tamèn Galenus in principio accessionis alimenta prębuit in lib. 12. Meth. & pręcipuè si de languore virtutis dubitare contingat : tunc enim omni arte ad eius custodiam attendendum est , non solùm præsentem, sed futuram . Hinc Hippocrates ad hanc coniecturam assequendam summoperè Medicos admonet 1. aphor. aph. 10. *Coniectari autem oportet, &c.* Atquè ità, quandò hoc accidit , licèt morbus peracutus exactè sit, æger vesci debet modo supradictò . Sed vt prolixitatis notam effugiamus quid in re nostra constituendum sit breuitèr exponemus . Omniaquè in vniuersum dicta ad particularem istius febris curationem adaptabimus . Quoniam verò hæc febris sub maligna , & pestilentiali impropriè fuit à nobis superiùs constituta ; erit necessariò inter morbos acutos, & peracutos enumeranda , cum præsertim

citò

*Verus cibā-
di modus in
hac Sardinia
febri .*

citò ad statum perueniat, suaquè tempora celeritèr percurrat, nec vltra 14. & 20. dies vt plurimùm suum terminum excedat, imò sæpissimè illum non attingit: vndè indubitanter sequitur in ea curanda, victu tenuissimo esse vten- dum: certum enim est, quòd Hippo- crates præcitis locis insinuat, nempe victum tenuem, vel tenuissimum in acutis, vel peracutis requiri, & licèt hæc omnia rationi consona videantur; tamen si ritè Galeni mentem perpen- damus, inueniemus, non esse hanc re- gulam omninò infallibilem. Nequa- quàm enim semper victus tenuissimus exhibendus est, etiam si morbus ex- ctè acutus, & peracutus sit. Et quam- uis verum sit Hippocrates diuersis in locis, in acutis, & peracutis victum tenuem, vel tenuissimum perscripsisse, in alijs verò diuersimodè instituit. Idemquè Medicis omnibus 9. aphor. 1. sect. præcipit; vt ingenti studio circa

victus rationem animum adhibeant: & in eo loco iubet Galenus, quòd quamuis ex morbi natura victus tenuis fuerit indicatus, vbi tamèn vires debiles, & imbecilles esse Medicus iudicauerit, cibo non abstinendum, imò frequentissimè cibos offerre his circumstantijs oportet: quamuis accessiones febrium, & symptomatum vehementia repugnare videantur; maximus enim virium languor ex spirituum dissolutione fit, vnde magnum vitæ periculum imminet; quod testatum reliquit Gal. 3.epidem.com.3. tex.59. dicens, *Fortiores ergò, qui cum sibi ipsis afferentes cibum oblatum assumpserunt, omnes ferè superstites fuerunt: plurimi verò mori, quàm comedere quicquam prius duxerunt*: Hæc enim indicatio à viribus desumpta omnes alias antecellit. Itaque vt optimè victus rationem perscribamus, comparandæ sunt vires cum morbo; an scilicèt cum tali victu

Et diù durare possit, quamvis difficile sit vires tueri, & morbum propulsare, ideò Galenus 1. ad Glauc. cap. 10. de tertiana notha agens dicit. *Quantum inedia profunt ad morbi coctionem, tantum viribus officiunt; Et cibi quantum robur adaugent, tantum coctionem impediunt.* Maturo ergò consilio omnia in examen adducenda sunt, nam si vires languidas reperiamus, tunc quàm citissimè viribus occurremus, iuxta illud Galeni 1. ad Glauc. 14. Quamvis accessiones, & symptomata molestant: & ad hæc respiciens Galenus 17. aphor. primæ sententiæ victus rationem non limitat, sed vult illam esse diuersimodè adhibendam. *Nequè enim dicit ipse, sufficit hoc solum cognoscere, quòd huic plus, vel minus sit offerendum; vel quòd victu exsiccante, vel humectante utendum sit; sed numquid semel, an sapius qualibet die, vel*

Notabilis doctrina.

vel nocte cibum offerre oporteat, maximè necessarium est considerare: & ad hæc ipsa ab anni tempore, ab ætate, à consuetudine sumere indicationem: sicuti in qualitate, & quantitate sumebatur. Nam ad hæc primæ erant intentiones, & morbi ipsi, & vires ærotantis; Et paulò inferiùs post hæc subdit; Morborum acutorum aliquos fieri ex humorum abundantia, & benignitate, & nonnullos ex ipsorum corruptione, & deterrima qualitate: Illis utiquè victus tenuissimus competit; his verò minimè in commento prædictæ sententiæ convenire asserit. Ex quibus Galeni verbis facilè erit unicuique intelligere victus rationem in hac Sardinia febris tenuem non esse convenientissimum, eo quòd, inter malignas, & pestilenciales inproprias illam superiùs collocauimus: quibus nullo modo, nullaquè ratione victum tenuissimum competere, Galenus decreuit:

Morbis, qui ex replectione fiunt victus tenuis competit, qui ex corruptione minimè.

Alimentum tenue non est in hac febris conueniens.

creuit : & multò minùs opportunus
 cenfetur ; cum in ea uires fummo perè
 fint prostratæ , ubi enim uires prostra-
 tæ sunt , non licet uictu tenuiffimo fe-
 cundùm Galeni mentem uti : ergò in
 hac , cuius proprium est primis diebus
 uires profternere meritò perfcriben-
 dus non est , aliàs terribilia immania ,
 & horroris plena symptomata ex eo
 procedere conspiciemus , & ægris mor-
 tem afferre . Maneat igitur in hac fe-
 bri , licèt acuta fit , uictum tenuem im-
 perare contrà Hippocratis , & omnium
 Medicorum sententiam esse , cum sit de
 ijs , quæ ex humorum corruptione , &
 deprauata qualitate fiunt , quibus ui-
 ctum tenuem omninò Galenus prædi-
 ctis in locis interdicit : quia ex eo ma-
 gis humorum corruptio excitatur ,
 & uenenosa qualitas intenditur ; quæ
 ex alimenti appositione attemperare-
 tur , & remitteretur .

Et licèt pleniorẽ uictum febris ista

re-

*Victus plenus simplici-
ter in Sardinia febrim
non conuenit.*

requirat, quàm cæteræ acutæ, quæ ex humorum corruptione proueniunt; tamèn non ità propinare debemus, vt ægrum suffocemus: multam enim alimenti quantitatem natura sufferre minimè potest: nec ea vires refocillari, imò valdè debilitari contingit, & præcipuè in hac febre, cuius proprium est, vires deijcere: alimentum quidem multum à debili calore cuinci haud potest, vndè cruditates, & obstructions ex eo procreari, certissimum est: & quòd peiùs est, humorum corruptionem auget, calorisquè extinctionem parat: ideoquè cibi debent esse boni nutrimenti, facilis coctionis, corruptionis expertes, nè obstructions, cruditates, & humorum in corpore apparatus augeant. Quapropter vir ille eruditissimus, & omni laude dignissimus Ludouicus Mercatus de recta febrium malignarum curatione agens, hæc, quæ sequitur in dictorum confirmationem, diser-

*Mercatidoctrina circa
victus rationem in febrium
malignorum curatione.*

disertissimis verbis exponit, quæ cum sint adeò nostræ sententiæ consona, in medium afferre non verebimur.

Porro, ait ipse de febris agens maligna, ea victus ratio est servanda, quæ nec omninò multa sit, nec nimis parca: illud quidem, nè morboſo apparatui plùs materiæ succrescat: hoc verò, quia affectus suaptè natura attemperatone, quæ alimenti copia fit, corrigi gaudet. Nam cum ex corruptione, & deterrima qualitate constet; ob id cibis miscere, & attemperare decet: quam obrem mediam omninò victus rationem in quantitate, & substantia observare oportebit; idquè toto morbi ferè tempore; nam, etiam si in morborum principio uberius sit agendum, ut ager sufficiat; in hoc tamen affectu paulò inferius esse subsistendum, ratio dictat: ac licet in statu, & in accidentium vehementia decretum sit ab Hippocrate. Cibo abstinendum esse, hoc

tamen secundum eam est utendum
mediocritate, quæ attemperationi, &
mixtioni venenosa substantia suffi-
ciat, (licet plurimum dare, aut quan-
tum venenatus humor ad sui tempe-
rationem exposcit, interdicit morbo-
sus apparatus in copia maiori situs)
si quidem ab eisdem, ut plurimum,
omnia accidentia prodire, compertum
est: mediocritas enim omni extrema-
rum damno subuenit, & fortasse
compescit. Hæc Mercatus. Ex quo
liquidò patet, victum ad crassum de-
clinantem iuxta Hippocratis, Galeni-
quæ decreta convenientissimum esse.
At rursus scire oportet, qua qualita-
te, & ordine instituendus sit; quæ om-
nia, & si communia sint alijs febribus,
nonnullas tamèn de illis consideratio-
nes trademus, quæ in hac febre sunt
maximi momenti: Qualitas ergò vi-
ctus morbo, & eius causæ contraria
erit: & licet febre, ut febris est, victum
hu-

Qualitas vi-
ctus conside-
randa est.

humidum conuenire dicat Hipp. 1. aphor. aph. 17. & 6. epid. in hac tamèn febris, cum in caliditate, & humiditate consistat, ad siccitatem vergere debet, & tam cibi, quàm medicamenta debent esse talia, vt quantùm fieri possit, putredinem prohibeant. Nec iura in istius febris curatione aspernanda sunt; quamuis Montanus in febris pestilentis curatione illa reprobare videatur ex eo, quòd sua humiditate putredinem augeant. Nam, pace tanti uiri, dicimus, quòd, quamuis verum sit, iura vim humectandi habere, si eis addamus acetositatem mali massilici (quod Itali vocant limonem) citri succum, vel oxalim, vulgò acetosam ipsam, quæ exsiccandi vim obtinent, tutò possunt exhiberi. Quòd si ob aliam particularem causam carnes quoquè dare cogamur; illæ omninò sint facilis coctionis, vt gallinarum, pullorum, & montanarum auium, qualitatemquè exsic-

Iura nō sūt aspernāda in febribus contra Mōtanum.

*Parum, &
sæpè alimē-
ta quandò
conueniunt.*

candi habentes, quas succo acetosæ, vel
similium aspergemus, vel ex eis contu-
sum parabitur. Si autem ob virium de-
bilitatem fuerimus coacti parum, & sæ-
pè alimenta præbere, poterunt pro il-
larum refectione, & ad retundendam
febris malignitatem stillati liquores
confici, vt infra.

*R. Capones duos.
gallinas duas iuuenes.
contundantur carnes, & inspergantur
supra ipsas. conf. de acido citri.
mellisæ.
borraginis.
violarum. ana. unc. i. ss.
pul. marg. preparat.
dia marg. frig.
spec. diatrion. sand. ana. 3. i.
pulu. cort. citri.
sem. acet. ana. 3. 2.
conf. hyacint.
alcherm. ana. 3. i.
fol. auri num. 7.*

Om-

Omnia reponere secundum artem in alembico vitreo destillantur per balneum, & usui seruetur.

Singulare alimentum est, refrigerans, restaurans, & alexipharmacum huiusmodi liquor.

Maximæ quoque efficacitæ ad vires restaurandas erunt oua sorbilia, recentia, quibus addatur supra parum succi mali massilici, aut citri, nec obstant ea, quæ à nonnullis recentioribus in contrarium adduci videntur; qui improbant in febribus ouorum usum: non alia ratione ducti, nisi quod naturali quadam proprietate facile inflammantur, & in putredinem abeunt, cum sint talis naturæ, ut facile corrumpantur, atque ideo febricitantibus, exhibenda non esse, affirmant. In quo genere quamvis longiorem disputationem instituere decreuerim, tamen breuitati studens, ne tedio vos afficiam, tantum nonnulla breuiter de eis adducam, & eorum in pro-

posita

Oua recentia sorbilia sunt salutaria, & eorum usus in febribus numquam spernendus.

Rationes illorum oua improbantium

*Oua facilis
coctionis.*

posita febris vsum legitimum, & rationi
consonum aperire, contendam. Sentio
enim, esse optimi succi, facilis coctionis,
nec febricitantibus contraria, vilo mo-
do, imò salubria, & iocunda secundum
Galenum mentem esse censeo: quare il-
lis, nec ratione febris, nec ratione pu-
tredinis prohiberi debent; non febris
ratione, quia vim refrigerandi habent;
vnde Gal. 1. ad Glauc. cap. 9. laboranti-
bus febris tertiana illa præbuit, & 12.
Meth. cap. 6. Quorum vitellos pro syn-
copis curatione, ex tenuioribus succis
ortæ tanquam refrigerantes, & hume-
ctantes exhibuit, & 2. de comp. medic.
per loca adducens cibos refrigerantes
in dolore capitis ex ebrietate oua in
medium affert. Cui etiam consentire
videtur Auic. fen. 1. tract. 2. lib. 3. agens
de eodem affectu. Per quæ uerba Gale-
nus insinuare intendit oua febricitan-
tibus non solum idonea ob vim illam
refrigerandi, qua pollent; sed ualde

*Quorum fa-
cultates.*

ne-

necessaria esse, atquè utilia ad putredinem compescendam. Hinc Galenus præcitat in locis illa propinauit, non solum ratione febris, quæ refrigerationem exposcit, præsertim in ijs, qui attemperatione indigent, ut ex Gal. 12. Meth. cap. 6. & 1. ad Glauc. cap. 9. patet, sed ratione omnium febrium, quibus victus humidus convenientissimus ab Hipp. 1. aphor. apho. 17. censetur, atquè hac ratione ducti pro cibo idoneo ova in istius febris curatione præscribimus; nec obstant ea, quæ superius diximus, scilicet quòd hæc febris aliquam exsiccationem requirat. Nam ex eis plùs commodi, quàm damni sperandum est. Febris enim hæc, cum ab humoris corruptione dependeat, maximamquè virium iacturam causet, convenientissima, tum ratione causæ morbificæ, tum ratione prostrationis virtutis, qua in ipsius curatione deposcit. Vnde Hipp. in comm. 17. 1. aphor. præ-

Quibus ova idonea.

præclaram protulit sententiam, ab humorum scilicet defectu adiectionem exigi, à corruptione verò attemperationem. Itaque dicamus cum Hippocrate, ova in hac febre ad vires restaurandas aptissima, & præcipua esse; nec eorum in biliosos humores conversionem, neque caloris auctiorem pertimescere debemus; quamvis ad hæc quamplurimi respicientes; absque auctoritate, & ratione illa improbare non dubitent. Quod si fortassè auctores isti tamquam nimis nutrientia illa quandoquæ spernerent, excusationem utique mererentur; cum dentur quamplurimæ febres ex humorum abundantia productæ, quibus nullo modo competere videntur, in his enim subtractione est opus, iuxta illud Hippocratis superius adductum. Concludendo ergò dicamus, eorum usum esse maximè utilem, non solum in febribus putredis, in quibus vires collabentes

*Quibus ova
noxia.*

*Quibus febris
ovorum
usus utilis-
simus.*

bentes subsidium exposcunt, sed etiam in alijs, in quibus non adest nimix repletionis metus, & præcipuè in longiusculis, quandò commodè alimoniam excipiunt, & maiori indigent alimentum quantitate ob earum prolixitatem.

At non fricta, nec dura sumenda sunt, sed forbilia, & recentia, hæc enim facile concoquuntur, & succum idoneum corporibus præbent; fricta verò potius humores ad corruptionem disponunt, suntquè crassi succi, & varia generant mala, vt Galenus libr. de cibis boni, & mali succi testatum reliquit.

Qua non fricta, nec dura, sed forbilia admit- tenda.

De ordine, & tempore cibandi pauca adducam: illud autem esse debet tempus vescendi, quod in alijs febribus seruari solet, iuxta occasionem, ac tempora vniuersalia, & particularia morbi; nunquam exhibendo victum nisi tempore quietiori, vt Hipp. 1. acut. 46. asserit. Quod si propter virium imbe-

Cibandi tẽpus.

Q cilli-

cillitatem fuerimus illum adhibere coacti tunc utique, licet accessiones, & symptomata repugnare videantur absque dubio propinandus est?

CAPVT SEXTVM.

De chirurgia ad hanc febrem pertinente.

Post quàm multa circa victum in hac febre parandum superius iuxta Hippocratis, & Galeni doctrinam exposuimus; & ea, quæ magis rationi consona visa sunt insinuauimus; superest nunc alia instrumenta explanare, vt indicationes propositas completamur, quæ cum ad illa tria reducantur; scilicet ad diætam, chirurgiam, & pharmaciam; idcirco hac posita medicinæ parte, scilicet, diætica, ad alia deueniendum est; quorum vsus pro assequendis ijs, quæ fuerunt indicata,

cata, valdè necessarius censetur, cum in illis totus curationis cardo collocetur. Sine quibus non solum indicationes communes superiùs expositas, quæ ratione febris putridæ conueniunt, imò nec peculiare, & proprias assequi poterimus. Plura verò sunt, quæ disquirenda de eis, offeruntur in hac febris curatione: & quia multa sub se continent, ideò, nè tempus conteramus in eis recensendis singula proprijs locis, dum se obtulerit occasio iuxta medendi Methodum examinare mihi magis arridet.

Vt ergò ad pensum redeamus, & inceptam iam istius febris curationem prosequamur; indicationes enarratas explicare debemus; quas duas esse decreuimus, ex parte putredinis vnam, ex parte verò qualitatis virulentæ alteram. Hinc duo insinuantur præscribenda remedia, eorum, quæ putredinem tollunt, unum; & eorum, quæ

*Huius febris
propria in-
dicationes.*

vim veneficam retundunt alterum .
 Nec omittenda illa erunt , quæ à symptomatibus ipsis indicantur . Nam licet principaliter febris ista duo prænarata indicare videatur : solent tamen symptomata adeò vigere , vt ad se curationem totam trahant , docente Galeno ; nec eius præcepta infringimus , dum illorum impetum inhibere , ac malitiam extirpare curamus , alijs minimè neglectis . Quapropter , vt has omnes indicationes discutiamus , prius nostra dirigetur intentio ad illa , quæ putredinem tollunt : deindè ad ea , quæ virulentam qualitatem remittunt , & quia putredo alia est in fieri , & alia in facto esse , ideò duæ iterum subiunguntur indicationes , vna ex parte putredinis iam factæ , altera verò ex parte putredinis quæ fit : hæc inhibitionem , illa euacuationem desiderat ; hæc refrigerando , & euentilando prohibetur ; illa euacuando . Euacuantia
 verò

Putredo duplex .

verò humores prauos duo asseruntur
generosa remedia , scilicèt sanguinis
missio , & purgatio . Propterea de
vtrouque generoso remedio agendum
est ; à venæ sectione initium sumendo .

CAPVT SEPTIMVM.

De sanguinis missione.

Non mediocrem difficultatem
sanguinis missio in hac febre
circà electionem habet ; nec sine ra-
tione in eius deliberatione dubitare
oportet : imò , si peculiaris istius febris
natura attentè perpendatur , illam ab
hoc remedio alienam esse , licèt sit indi-
catum , iudicabitur , nam ad sanguinis
missionem non solùm requiritur indi-
cans , sed & permittens ; quod ab hac
febre abesse pro comperto habetur , ob
maximam virium primis diebus iac-
turam , quam vti proprium quid , &
inse-

*Ad sangui-
nis missio-
nem non
solùm indi-
cans, sed etiã
permittēs re-
quiritur .*

inseparabile habere asseruimus. Qua vigente, sanguinis missio magnum detrimentum ægris afferret. Idcirco multi medicinæ professores illam tamquam alienissimum remedium in febribus malignis, & pestilentialibus pluribus rationibus improbare conantur. Quapropter opere prætium fore, existimauimus, omnia in examen reuocare, & quid veri, vel falsi includat sententia hæc aperire, ac omnes quæstiones magis vtilis, quæ hinc oriri possent breuiter sub vno capite afferre. Primò igitur quæremus an sanguinis missio competat, rursus in qua quantitate, deindè quibus medijs, seu instrumentis, ac deniquè ex qua parte.

QVÆSTIO TERTIA.

*An sanguinis missio huic feбри com-
petat, & qua quantitate
sit exhaustendus.*

Mirum forsā aliquibus nostri
temporis Medicis videbitur,
quod inuestigatione dignum in hac
feбри censuerim, an sanguis sit mit-
tendus, vel non; cum ex putridarum
genere sit. Cui sanguinis missionem
competere multis in locis Galenus,
Medicorum omnium facilè princeps
persuadet; atquè ut inuiolabile, &
generale quoddam præceptum quo-
tidiana experientia confirmatum pro-
ponit. Sic II. Meth. in omnibus putri-
dis febribus. *Saluberrimum esse ve-*
nam incidere iubet, non continenti-
tibus modò, verum etiam aliis omni-
bus, quas putrescens humor concitat,

*Sanguinis
missio omni-
bus putridis
febribus cō-
petit.*

ubi

ubi præsertim, nec vires, nec ætas prohibet. Redditquæ sequentibus verbis rationem dicens. Levata namquæ, quæ corpus nostrum regit, natura, exonerat atquæ eo, quo, veluti sarcina, premitur haud agrè, quod reliquum est, vincet: itaquæ proprii muneris haud oblita, & coquet, quod concoqui est habile, & excernet, quod potest excerni. Ex quibus verbis manifestissimè patet in omnibus putridis febribus sanguinem esse mittendum; & perconsequens in ista, de qua loquimur, cum putrida sit.

Febris maligna magna exposcit remedia.

Præterea febris hæc maligna est, ideòque morbus magnus, & extremus, proindè magna, & extrema exposcit remedia, teste Hipp. 1. aphor. apho. 6. sed magna remedia est principalitèr venæ sectio, ergò vt convenientissimum in hac febre propinari debet.

Ex alia verò parte, & si in omnibus fe-

febris putridis venam incidere utilissimum sit, non ita verò indiscriminatim intelligendum est hoc præceptum, ut aliquam limitationem non patiatur. Reperiuntur enim quamplurimæ putridæ febres, in quibus natura aliquo onere opprimi non videtur, in quo casu sanguinem non esse mittendum nobis Galenus insinuat. Si quidem non ob aliam causam venæ sectionem adhiberi febribus putridis iussit, nisi ob levandam naturam, exonerandamquæ eò, quo veluti sarcina præmebatur. Ut levata, exonerataquæ facillimè concoquat id, quod est aptum concoqui, & exoneretur eo, quo potest exonerari, quibus Galeni verbis patet sanguinem haud esse mittendum quandò natura aliquo onere non est grauata. Oneris autem, & sarcinæ nomine Galenus lib. de plenitudine capite 8. solam humorum omnium, seu ipsius sanguinis

*Sanguinis evacuationio in discrimina-
tim non est
molienda in
omni febre
putrida.*

*Causa ve-
næ sectionis
à Gal. tradi-
ta.*

*Sarcina no-
mē quid Gal.
intelligit.*

multitudinem significat, minimequē
 eorum qualitatem, ac vitium. Itaque
 in febribus putridis, in quibus natura
 onere quodam, & sarcina non oppri-
 mitur, aut grauatur, sed mala qualita-
te afficitur sanguis iuxta Galeni men-
 tem non est hauriendus. Quare vide-
 tur, cum febres, de quibus loquimur,
 sint malignæ, & cacoethe, in his à
sanguinis missione abstinendum esse.
 Qua de causa etiam Gal. lib. de cibis
 boni, & mali succi in febribus pesti-
 lentialibus illam reprobatur, & audaces
 vocat Medicos, qui in illis venam se-
 care audent. Nam in eis maxima vir-
 tutis prostratio reperitur, & vbi vires
 debiles sunt, non est de sanguinis mis-
 sione agendum: vbi aduertendum est,
 quod ad sanguinis missionem, non mo-
 dò præsentium, sed etiam futurarum
virium habenda est ratio, vt ex Gal.
 libr. de curandi ratione per sanguinis
 missionem habetur. Notandum tamen
 est,

*Maligna fe-
 bres sangui-
 nis missionē
 interdiciunt.*

*Locus nota-
 tu dignus.*

*vires debi-
 les*

est, quòd quamvis veræ hæc sint, non idcirco sanguinis missionem etiam in malignis in totum interdicare licet, cum rectè adhibita etiam in illis summi habeat remedij rationem; quod ut evidentiùs innotescat, aliquas rationes, auctoritates, tum Hippocratis; tum Galeni brevitèr in medium afferam. Galenus itaque 3. epidem. sanguinis missionem haud improbasse, constat, ut ex illius Critonis historia colligi potest, qui intra duos dies maligna febris obiit. Miratur enim ibi Galenus de Hippocrate; cur illam, cum fuerit remedium præcipuum, omiserit; quasi verò ipse iudicaret, sanguinis missionem esse in eo faciendam, atquè ut remedium opportunum competere, estò, quòd malignè febricitaret. In 3. etiam epidem. t. 76. Hippocrates non ità fecisse, imò in historia Larisæ illam exercuisse, liquet. Vnde facilè deprehendi potest, sangui-

Maligna febricitantibus an competat vena sectio absolute.

Miratur Gal de Hipp. cur sanguinis missionem in febre maligna omiserit.

*Sanguinis
missio mal-
gnis febribus
non est deneganda iuxta
Gal. senten-
tiam.*

nis missionem etiam in malignis esse concedendam. Huic etiam sententiæ totus fere Medicorum cætus consentit, nec ab ea discedere Oribasius, Rasis, Paulus, Aëtius videntur. Omnes enim ad febris pestiferæ curationem sanguinis euacuationem adhibendam esse fatentur. Quorum placita sequi Galenus libro de cucurbitulis scarificatis cap. 20. certò certius est. Ait enim. *Dum pestilentia vehemens Asiam deprahendisset, multos què perdidisset, mequè etiam morbus attigisset, secunda morbi die remissione febris facta, crus scarificavi, duasquè ferè sanguinis libras detraxi, hac de causa periculum evitavi. Quo auxilio multos liberaffe, dicit, præsertim in quibus sanguinis copia aderat.*

*Vena sectio
non solum
febribus putridis à plenitudine dependetibus,
sed etiam*

Non igitur omnibus febribus putridis tantum in quibus humorum omnium, vel solius sanguinis aderit multitu-

titudo, sed in ijs, in quibus mala, & venenata qualitas viget, iuxta Galeni Hippocratisquè doctrinam venam fecare oportet. Vndè sequitur non esse à ratione alienum in hac nostra Sardinia febris venam incidere, imò necessarium iudicamus: cum hæc semper præter æris in primis qualitatibus mutationem, ob particularem etiam humorum apparatus, tamquam coniunctas causas accidat. Sanguinis autem missio præter quàm quòd superuacaneos humores assumit, refrigerat, ventilat, & exsiccat, quæ præstando, putredini resistit, & omnes indicationes à nobis propositas complectitur. Quoniam verò ægrotantium maiorem partem hoc præsidio perperam adhibito potius, quàm ex illius malignæ qualitatis vi perijisse, vidimus; ideò absquè vlla distinctione in omnibus sanguinem mittere absolutè temerarium censemus.

ijs, in quibus venenosa qualitas viget, salutare remedium est.

Sanguis missio quid præstat.

Nè

*Sanguinis e-
vacuatio va-
rianda est pro
indicationū
varietate.*

Nè igitur in maximo descrimine Sardiniae tyrones, dum eam administrant versentur, & ægros in magnum periculum deducant, atque, ut ab ambagibus, & difficultatibus eripi valeant, nonnulla in examen adducere, & manifestare tamquam necessaria curabimus. Itaque notandum est sanguinis missionem non æqualiter, nec eodem modo omnibus convenire, sed illam variari pro corporis, & indicationum diuersitate oportere. Non enim eodem modo in illis corporibus hac febris detentis, in quibus sanguinis adest abundantia, ac in illis, in quibus defectus adest, agendum est, licet ut præceptum inuiolabile in omnibus putridis sanguinem esse mittendum, constet. Repleta enim sanguine corpora maximam quantitatem, ob illius redundantiam profundere exigunt; inania verò minimè. Summoperè igitur in deliberando attendendum est ad

par-

particularem humoris apparatus: si enim sanguinis in corporibus hac fe-
bri laborantibus superabundauerit,
aut saltem non fuerit exiguus, audac-
tè detrahendus est, nisi tamen vires
imbecilles fuerint; tunc enim melius
erit partitis uicibus euacuare; quem-
admodum fecisse Gal. lib. de uenæ sect.

patet. *Vbi igitur ait ipse, multa eua-
cuatione est opus, sed vires imbecillæ
sint, in his euacuationem partiri expe-
dit, uti, & me fecisse vidistis in iis,
quibus inerat crudorum humorum
copia. Quod perpetuò obseruandum
est in hac febris, cuius inseparabile est,
vires imbecilles reddere, qua de causa
mihi consentaneum rationi videtur,
sanguinis in ea non valdè copiosam
exercere, nec iuxta corporis, & mor-
bi exigentiam, sed quantum vires pos-
sunt sufferre, quemadmodum lib. de
venæ sectione Galenus iubet. Minus
autem detrahimus, ait ipse, quàm
ple-*

*Quando par-
tis viribus
sanguis est
detrahend'.*

*Iusta corpo-
ris dispositio-
nem, regio-
nē, & consti-
tutionē san-
guis est ex-
hauriendus.*

*plenitudo commonet, secundum etates
quidem in pueris; secundum corporis
habitum in calidis, & carne mollibus,
cuiusmodi galli existunt, secundum
tempora verò sub cane; ac similiter se-
cundum regiones, constitutionesquē
in his, quæ calidiores, & sicciores exi-
stunt, quæ nimirum, quam maximè
ad resolutionem sunt apta. Si ergò,
vbi hæc adsint, à sanguinis missione
abstinendum esse, Galenus imperat;
quantò magis, vbi vires prostratæ ap-
parent, ea abstinere, oportet, cum
principalitèr à virtute indicatio desu-
matur: præcipuè verò, si aliquis hu-
mor à natura sanguinis recedat, ma-
ximusquē sit recessus, tunc aut nihil,
aut parum sanguinis extrahendum est:
& quantò magis in prima sectione
prauus, & corruptus exijt, tantò mi-
nus extrahere conuenit, nec pluriès ex-
haurire decet, quia in casu isto vires
valdè debiles existunt; vndè quantò*

*Minus de
sanguine ex-
trahi debet
quando cor-
ruptus exi-
erit.*

ma-

magis euacuantur , tantò deterius ægri euadunt . Hinc est , quòd Septalius libro 4. animaduersionum medicarum 2. summoperè commendat in sanguinis detractiōe cauendum esse maxime ; nè quantò putrioris , & deterioris conditionis è vena plofluere videamus ; tantò maiorem quantitatem effluere sinamus : quod plurimos fecisse obseruauimus . Qua de re admonendi sunt tyrones Medici nè maximam ægris perniciem afferent , & tandem ad interitum illos ducant . In hac autem nostra febris , licèt vires debiles sint , non omninò , sanguinis missionem interdicemus , nec enim adeò sunt in ea primis diebus deiectæ vires , vt aliquam sanguinis euacuationem moliri non permittant , sed cautè hoc fieri debet . Nam vbi sanguis adauctus , aut saltem non diminutus fuerit , statim prima die detrahendus est : quòd si diminutus fuerit , & humores valdè à

*Ad Medicum
tyrones monitio.*

natura sanguinis recedere, viderimus; detractiōe abstinere, quantum fieri possit, opportunum fore, iudicamus. Quantum enim possum, iuniores Medicos, qui curationi præerunt hortor, vt sedula diligentia hæc scrutentur; cum sæpissimè ex hoc remedio perperam adhibito, absquè vlla distinctiōe, quamplurimos ægros perijsse obseruauerimus.

QVÆSTIO QVARTA.

*An cucurbitula loco sanguinis
missionis in huius febris
curatione conue-
niant.*

QVæstio hæc, licèt litigij, dissensionisque plena censeatur, in se tamen difficultatem nullam apud probatos viros obtinere comperio; quinimò illarum vsum in affectibus

bus plurimis esse saluberrimum præsidium , nostro , & antiquorum ævo confirmatum est ; vbi præcipuè virtus, ætas, vel aliud in contrarium nullo modo sanguinem mitti, vel reiterari non permittat : nam hoc magis tutum remedium est , & citra validam totius corporis commotionem , etiam à toto euacuare potest, maximamquè sanguinis quantitatem exhaurire ; quod probatum habemus apud Galenum lib. de cucurbitulis scarificatis cap. 20. Quo præsidio Galenus sibi ipsi crure scarificato duas sanguinis libras ferè extraxisse asserit , de quo refert Oribasius 7. colliget. cap. 20. & quamvis hoc à Galeno ità sit constitutum, non ob id defunt quamplurimi viri experientia insignes , qui illarum vsum absolute reprobare conantur , illasquè esse spernendas asserunt ; quorum placita sequi non mihi arridet , cum potiùs pertinacia , quàm veritatis indagandæ

desiderio ducti hoc asserere audeant, ob quæ magna incommoda sequi quotidie experimur, & hoc evitare iuniores valeant, & huius præsidij genus tutò administrari possint perpendendus prius est, virtutis ipsius ægrotantis status, maturoquæ consilio examinandus; si enim primis diebus ingentem virium lapsum pati, viresquæ usquæ ad morbi vigorem perdurare haud posse, conspiciatur, sanguinis missione abstinere, & ad virium custodiam attendere oportet; alia imperando, quæ phlebotomiæ vices gerant, cuiusmodi sunt cucurbitulæ scarificatæ, surisque adhibitæ: quarum usum valdè proficuum in hac Sardinia febris esse, multumquæ iuuamentum ab eis quamplurimos ex nostris ægris percepisse, vidimus, longaquæ experientia dedicimus. Nam, si earum vim attentè perpendamus, multa

In sanguinis missione virtutis status perpendendus est.

Loco venæ sectionis imperando cucurbitulæ sunt.

Cucurbitularum comoda.

nobis possunt commoda præstare ;
 mouent , scilicèt , reuellunt , & ex-
 trahunt : quæ omnia assequi in cura-
 tione huius febris , desideramus ; tùm
 ob materiam in venis magnis deten-
 tam , tùm ob illius venenositatem ,
 quæ extractione , & reuulsione eget :
 quanti verò sint momenti crurum sca-
 rificationes , legant Ludouicum Mer-
 catum ; *Qui nullum sanè aliud au-*
xilium , dicit ipse , ex his , quæ ad-
huc res adinuenire , aut excogitare
possit præstantius , commodius , ac
magis proficuum fore putat , quàm
cucurbitulas scarificatas ; quarum
efficaciam , & præstantiam in hac
febri non satis cognitam , nequè lau-
datam esse , censeo . Nam à parti-
bus præcipuis noxios humores , &
venenatos in crura reuellunt . Cui
 etiam libentèr assentire uidetur do-
 ctissimus , atquè eruditissimus Anto-
 nius Santorellus libro decimo octauo.

*Mercati opi-
 nio circa
 cucurbitu-
 larũ usum .*

*Sardinia fe-
bri vsus cu-
cubitularū,
Etrenum re-
medium.*

ante praxis Medicæ fol. 462. qui stre-
nuum hoc esse auxilium planè ad id
scribit, cum nunquam ob esse possit.
Quapropter moneo tyrones Sardinia
Medicos, vt ab hoc remedio non disce-
dant, illasquè protinùs absquè vlla mo-
ra adhibere meminerint, si pluriès,
sanguinis missione sit opus, & vires
illam non permittant. Nam præter
quàm quòd materiam à partibus prin-
cipalibus venenosam ad ignobilem at-
trahunt, & reuellunt, sanguinis mul-
titudinem, & abundantiam absquè vi-
rium dispendio tollunt, ac phleboto-
miæ vires gerunt. Quam sententiam
Gal.lib. de Hirud. & reuuls. cap. 4. per
sequentia verba corroborat. *Si qua
exuperans materia in corpore minu-
enda est, atquè ob id exuperantia illa
oriatur, quòd materia ipsa, qua emit-
ti solet, supprimatur, scarificatione
utimur.* Hæc eadem ferè apud Ori-
basium leguntur. Itaque cucurbitula-
rum

rum vsus in hac febre valdè proficiuus ,
& salutaris censendus , id , quod expe-
rientia comprobatum , & ferè apud
omnes medicinæ professores receptum
deprehendimus .

QVÆSTIO QVINTA.

*An vsus hirudinum ad hanc
febrim propulsandam
utilissimus sit .*

Licèt hirudinum vsus ab aliquibus
nostri temporis Medicis reprobari
videatur , qui hoc auxilium , nostra
tantùm ætate adinuentum fuisse con-
tendunt , nequè venis sedis , priscos il-
los imposuisse hirudines , pertinacitèr
affirmant ; tamen spernendus non est , si
sanguinis missionem ex brachio ten-
tare non licet : cum non exiguam uti-
litatem ægris afferre soleant ; precipue-
què in assuetis , tàm ad corpus vniuer-
sum

sum euacuandum, quàm ad partem illam subleuandam; in quorum confirmationem locus ille Galeni 4. de sanitate tuenda omittendus non est, ubi dicit. *Si vitiosus humor cum sanguinis copia sit, aut vena incidenda, aut aliquid, quod tantumdem valet agendum.* Quæ autem hoc præstant, sunt, vel cucurbitulæ scarificatæ, uel hirudines: exhibendum etiam est hoc remedium ijs, qui ad talem euacuationem assueti non sunt, quod nonnulli negant, sed malè. Assuetis enim hirudines non solum salutare, imò necessarium esse statim ob motum naturæ assuetum censemus, iuxtà Galeni mentem. Alijs uerò ob humoris uenenosus à partibus superioribus reuulsionem summoperè prodesse iudicamus. Nequè in hac controuersia diù immorari est opus, licèt aliquos circà hiru-
dinum vsum ab hac nostra opinione discedere videamus: & miror certè,

Assuetis non solum utile, sed necessarium remedium est hirudines adhibere.

cum

cum nullum sit tam fœuum morbi genus, quòd istius auxiliij vi non mitescat, vt dixit celeberrimus ille vir Zacutus libr. 1. Med. Principum histor. tom. 1. fol. 7. *Non solum humorem à principibus partibus reuellere, sunt aptæ, sed per profundam corporis partem illum educunt. Quòd si utilitatem aliquandò non percepisse agros, visum sit, in caussa fuit, quòd ani venis externis non adaptantur.* Ex quibus constare arbitror, quantùm à ratione isti aberrant, qui hoc remedium, nullius vtilitatis esse sibi persuadent, cum ex eo magnum commodum sequi pluriès consueuerit. Quinimò ijs, qui ad talem euacuationem assueti sunt statim adhibendum est, tamquàm omninò necessarium, nec in hac re hæsitandum est. Antequàm ergò auxiliares manus adhibeantur, num æger euacuationem aliquam passus fuerit per huiusmodi venas, inquirendum est.

*Zacut opinio de hiru-
dinibus.*

*Præctican-
tium error
circa hirudi-
num usum.*

T

Quòd

*Euacuatio
aliqua sup-
pressa sem-
per provo-
canda.*

Quòd si per aliquod temporis spatium fuerit suppressa, siquidem natura euacuationem tentauerit; totum opus illi relinquendum est, dummodò immoderata non sit: si verò perficere illam non potuerit, Medicus naturæ munus supplere debet, tantùm sanguinis detrahendo; quantùm necessarium iudicabit, vt coniunctis ambabus euacuationibus perficiatur, quod postulamus, vt Gal. lib. 9. Meth. cap. 5. & Aëtius lib. 5. cap. 20. ait similiter quandò aliqua euacuatio consueta omninò suppressa fuerit, illicò sanguinis missio est facienda per illammet partem, per quam solebat, & tantùm erit detrahendum, quantùm euacuare solita erat natura. Ex quibus constare arbitror, quantùm à ratione aberrant hi, qui hoc remedium ani venis appositum nullius vtilitatis esse: cum eadem præstent commoda, quæ ad spontaneum fluxum hemorroidalem subsequi veteres protulerunt.

runt. Hoc enim præsidium præter id, *Quæ cōmoda*
quòd à distantissimis partibus humo- *hirudines*
rem reuellit, vnàque euacuat, inci- *præstant.*
tat naturam, vt ad extremas, minuf-
què principales corporis partes humo-
rem illum deprauatum, malaquè, &
venenosa qualitate affectum expellere
possit. Quapropter in febribus non
solum à crassis humoribus sed etiam *Hirudines*
à deprauata qualitate originem du- *omnibus fe-*
centibus, felicissima vtilitate eas im- *bribus com-*
ponere, ratio, vsusquè demonstrant: *petunt.*
ob quam causam in pestiferis, mali-
gnisquè febribus summo sunt auxilio:
asseuerat Petrus Salius libro de febre
pestilentiali cap. 21. & Ioannes Collæ
libro 6. de morbis malignis cap. 7.

QVÆSTIO SEXTA.

*Ex qua parte in hac febris curatione
sanguis mitti debet, & an eva-
cuationis, vel reuulsio-
nis gratia.*

EStò quòd vena fecanda est, non
parui momenti mihi videtur in
hac febris, præssiùs inuestigare, ex qua
parte sanguis detrahendus sit, & cum
valde profectò dubitare circa huius re-
medij deliberationem contingat. Non-
nulli enim perpetuò ex brachio de-
trahunt, putantes hanc euacuationem
citissimè ab vniuerso corpore exhau-
rire: alij verò prima die ex dextro,
secunda ex sinistro sanguinem mittunt,
putantes hoc pacto sanguinem adæ-
quare: ad nullum horum perpetuum
esse debet, quia vbi nullus ad aliquam
partem manifestè humoris motus ap-
paret,

*Nonnullorū
ab vsu in
sanguinis de-
tractione.*

paret, non est humor reuellendus, nec administranda hæc reuulsionis species, verumtamen ex brachio dextro hau-riendus est, quandò totum corpus eua-cuare intendimus; quam sectionem laudat Gal. in putridis 1. ad Glauc. cap. 11. & Hipp. 4. de ratione victus. t. 24. & malè faciunt illi, qui semper priùs à dextro, deindè à sinistro sanguinem detrahunt, & ad contrariam partem absquè necessitate humorem trahunt, vnde sæpissimè ægros in grauiora sym-ptomata deducunt. Ad quos errores euitandos sedulò inquirendum est: propter quem finem in hac feбри san-guis extrahendus sit; an scilicèt eua-cuationis, reuulsionis, an refrigeratio-nis i gratia; & cum in omnibus feбри-bus mittendum sanguinem euacuandi causa manifestum ex Galeno sit, ini-tio sumpto à generali illo ipsius Ga-leni 11. Method. præcepto. *Saluberri-mum esse in omnibus febribus putri-*

Incōmoda, quæ ex san-guinis mis-sione sequun-tur, quandò absquè neces-sitate priùs à dextra, de-indè à fini-stro excerce-tur,

dis sanguinem mittere. Sic enim leuatur natura à sarcina qua premitur. Quibus verbis haud obscure insinuat sanguinis missionem euacuationis causa esse faciendam, quod magis distinctè lib.8. Meth. cap. 4. explicat, dum de febribus diarijs ab obstructione ortis loquitur, ibiquè sanguinem esse exhauriendum consuluit; si intrà diariarum fines non consisterit; non alia ratione ductus, nisi quòd præstet vitiosi succi maiore parte emissa ad detergendas obstructiones accedere: cum alioquin metus sit, si obstructionibus liberandis priùs, quàm vacuaueris, studeas; nè ipsas magis inpingues; id quod II. Meth. cap. 10. confirmat.

An sanguis sit detrahendus euacuationis, vel reuulsionis gratia in febre Sardinia

His autem ità constitutis, nulli dubium est in hac Sardinia febre, cum putrida sit, euacuationis causa sanguinem esse detrahendum; præcipuè in illis corporibus, in quibus sanguis est adauctus, aut saltem non sit diminutus;

nutus ; vbi verò diminutus est , aut nihil , aut parcè detrahendus est , vt superiùs fatis explicauimus . Sed tunc, vt reuulforium præsidium adhibendum est . Hoc scire , plurimùm interest ; quoniam Medicus , qui methodicè ad morborum curationem incumbit ; non solùm generales scopos attingere debet , sed etiam particulares consequi , & à communibus vsquè ad infimas descendere : non enim omnes putridæ febres , etiam si sanguinis missionem indicant , eundem modum venæ sectionis expostulant . Dantur si quidem quamplurimæ putridæ , quæ sanguinis missionem reuellendi causa requirant ; & in his putredo non eodem modo in venis existit . Aliquandò verò hæc per omnes venas diffusa est , & tunc sanguinis missio euacuationis gratia requiritur . Nam sanguinis missione , quod factum est aufertur , & quod in fieri est , inhibetur iuxtà Galeni doctrinam

Non eodem modo sanguis mittendus est in omnibus febribus .

Quando reuellendi causa mittendus sanguis est & quândo vacuandi .

nam II. Meth. cap. 10. aliquandò tandem aliquam tantum partem afficit, inflammationemquè coniunctam habet, & grauiora symptomata præfert, quæ maiorem sollicitudinem medentis desiderant; in quo casu cum inflammatio illa ex humorum confluxu originem ducat, potissimum reuulsio-
 nis gratia sanguinis missio erit adhibenda. Nec satis erit Medico rectè in putridis febribus sanguinem mittere, sed animaduvertere debet, num symptoma aliquod graue existat, cuius ratione totus sanguinis missionis ordo peruertatur. Nam licèt iuxtà Galeni Methodum nullum symptoma curationis rationem indicat, ex accidenti tamen curationis rationem habere potest. Hinc est, quòd si symptoma coniunctum febris habeat, quod sanguinis missionem in totum impedire valeat, etiam si ab ea sit indicata, impetranda non est; quamuis legitimam il-
 lius

*Symptoma
 non per se,
 sed per acci-
 dens curatio-
 nem ad se
 trahit.*

lius curationem subuertat . Quotiès autem febris hæc Sardinia aliquem , nimiam sanguinis quantitatem , diffusamquè putredinem per omnes venas habentem , arripiat , illicò sanguis ex vena brachij dextri euacuandus est , quæ miram ad sanguinis quantitatem ex toto exhauriendam vim obtinet ; vndè non solùm quod factum est , vt dixi , euacuatur , sed quod in fieri est , euentilando prohibetur , & ità summo-
perè animaduertendum est , vt quam citiùs administretur , nec differenda erit ob cruditates in ventriculo existentes , vt aliqui sentiunt , licèt sit indicata ; statimquè prima die ob cruditatis metum exhibet medicamentum purgans : cogitantes profectò maiùs sequi commodum ex tali euacuatione , quàm ex sanguinis missione , & ægros ad interitum ducunt : per illam enim euacuationem à medicamento factam , humores vehe-

Sanguis missio non est differenda in febribus nequè ob cruditates in ventriculo existentes committenda.

*Incommoda
qua à medi-
camento pur-
gante sumpto
in principijs
morborum
sequuntur.*

mentèr agitantur, & calefiunt, quare illis priùs à vehementi caliditate àëris, agitatis, & malè dispositis, vt diximus, loquendo de caussis, maiorem agitationem, & tandem putredinem adiungi; necesse est. Qua de causa febrim, & symptomata augeri, sæpiissimè obseruauimus. Quapropter, dum opus est, statim sanguinis euacuationem exercere licet, præmisso aliquo leniente clystere, quemadmodum asserit Gal. in com. 1. in sext. epidem. 4. de victus ratione in morbis acutis. 21. quòd si opus sit vtroquè remedio, venæ sectione videlicèt, & purgatione, inchoandum est à venæ sectione, quæ nulla præparatione indiget, & vt remedium magis opportunum retardanda non erit, & à purgante medicamento in totum desistendum, vt inferiùs de hac controuersia diffusè dicemus. Si verò æger sola qualitate infestari, aut ob humorum vehementio-

rem

*Quàdo opus
est sangui-
nis missione,
& purgatione
ab illa
prius iucuan-
dum est.*

rem impetum ad aliquam partem principem irruentem, vel in illis firmatam, inflammationem aliquam pati conspiciatur, in partibus inferioribus venæ sectio imperanda est; sanguinis enim missione ex pede, non solum illam materiam venenosam à præcipuis partibus ad extremas reuellimus, absquè virium dispendio, cum sit pars à corde distantissima, cuius ratione virtus minus debilitari contigit, sed etiam plenitudinem deponimus, quemadmodum fecisse testatur Galenus in illa pestilentia, qua etiam ipse fuit correptus quandò adhibitis cucurbitulis circa furas, magnum iuuamentum obtinuit, & periculum euasit, in quam sententiam abierunt Ludouicus Mercatus, Eustachius Rudus lib. 3. de febris maligna, & pestilentiali cap. 30. Daniel, Senertus lib. 4. cap. 11. de curatione febrium malignarum in genere, & alij quamplurimi; ex quibus proba-

Cur, & quādo ex partibus inferioribus sanguis est exbau-riendus.

tum remanet, quòd in hac febris, cum sæpiissimè partes principes ab ista materia contaminari obseruatum sit, nisi adsit ingens plenitudo, sanguis etiam primis diebus, non solùm à partibus superioribus, sed etiam ex pede mittendus est, secundùm Galeni doctrinam; à qua non est discedendum.

CAPVT OCTAVVM.

De vesicantibus.

QVoniam verò de instrumento chirurgico, & de pertinentibus ad illud agere statuimus, post tractationem, de phlebotomia breuem de vesicantibus phenigmis, & eorum vsu in hac febris orationem habere decreuimus. De qua re non parua inter recentiores controuersia est: alij siquidem vt naturæ infestissima, &

*Aliquorum
opinio de
vesicantibus.*

ve-

venenosa qualitate prædita detestantur; dicuntquæ naturæ motum, & humorum coctionem inhibere, vires destruere, dolores, & vigilias excitare, obstructions augere, & deniquè à Galeno, & alijs magni nominis, summequæ prudentiæ viris prohiberi tamquam calefacientia, & exsicantia in febribus testantur.

Alij verò peruvicaci animo illa, ut maximè proficua, & conferentia exhibere contendunt; humores enim fluentes, licet crudos reuellunt, coctionem non retardant, sed potiùs iuvant. Et ex illa attractione maiùs sequi iuvamentum, quàm ex calefactione damnum asseuerant; quin docent, quòd humores dissipando, & fuligines, refrigerant, somnum conciliant, vires restaurant, cor, & præcipua membra humore illo depravato onerata liberant, & ad locos dolore affectos humores reuocant.

*Alia opinio
magis tuta.*

Qua-

Quarè non immeritò à viris in re medica eximijs pro vesicantibus, & phenigmis multa volumina exarata fuerunt, vt ab Hercule Saxonia, Valerio Martino, Ioanne Colla, & alijs multis. Nos tamèn breuitati indulgentes, quid de eis sentiamus, paucis dicemus, & tamquàm nostræ Sardiniaë feбри convenientissima ostendemus. Quòd si feliciter ex eorum vfu aliquandò curationes accidisse non comperiatur, id potiùs fieri contigit, quemadmodum in alijs remedijs experimur, quia vix benè morbi natura cognita, eiusquè caussis inuestigatis applicentur. Hinc est, quòd Galenus circa remediorum exhibitionem iubet, vt morbi species, & eius differentia, & causæ priùs inquirantur, ab eisquè omnis agendorum insinuatio desumatur.

QVÆSTIO SEPTIMA.

*An vesicantia pro huius fe-
bris curatione ex
usu sint.*

VT igitur ritè recentiores in hac
nostra febris vesicantia præscri-
bant, recensere oportet ea, quæ de na-
tura huius febris causis, & sympto-
matibus superius exposuimus: ex qui-
bus profectò colligent illi, esse salutare
remedium, nec eorum vsum spernen-
dum esse, imò vt tutum, & proficuum
omnibus hac febris laborantibus am-
plectendum, & præcipuè illis, quibus
materia illa venenosa aliquam partem
principem occupare tentauerit: tunc
enim illicò, antequàm illic humor iste
naturæ inimicus firmetur reuellere est
opus, vt habetur à Galeno diuersis in
locis, & præcipuè lib. 5. Meth. 12. & 14.

Meth.

Meth. lib. de constitutionis artis medicæ 19. 2. de natura humana 4. 1. de differentijs febrium 3. 3. de vsu partium 5. 1. epidem. 38. 3. epidem. 25. 6. epidem. 4. quod nullum aliud remedium promptius, & commodius præstare poterit,

*Vesicantia
non solum
reuellunt,
sed exsiccant.*

quàm vesicantia ipsa; illis enim non solum humores à partibus præcipuis ad extremas reuelimus, sed etiam aliquantulum exsiccamus, qua exsiccatione febris hæc indigere superius exposuimus. Hinc est, quòd non solum reuulsionis ratione, sed etiam tamquam remedium ab ipsius febris natura indicatum, sunt in hac curatione vesicantia indicenda. Nec repugnare

*Contrariorū
rationis cir-
cà vesican-
tium usum.*

arbitror ea, quæ ab aduersarijs in contrarium afferri solent: dum illa inutilia esse dicunt, ex eo quia ob doloris vehementiam vires deijciunt, venenosam qualitatem intendunt, ingenti calore, quem excitant, febrim augent, coctionem impediunt, & tandem putredinem,

nem, & obstructionem cumulant, his enim fictilibus rationibus facile respon- *Responsio.*
demus: nam, & si vesicantia aliquem afferant dolorem non tamen adeò vehemens, & intensus est, nec perdurare adeò conspicitur, vt ægrotantis vires deiciat, dolor autem ille necessarius est, quia, si dolorem non inducerent, nullius utilitatis essent, & nostra frustraretur intentio, quandoquidem ratione doloris humorum attractio ad illas partes externas fit, & partibus principibus laborantibus summoperè subuenitur. Præterea calor, quem excitant, non est adeò immoderatus, vt aliquam noxam partibus illis, quibus applicantur inferre videatur. Præterquam quòd periti Medici solent ob caloris attemperationem diuersa medicamenta illis, tùm interna, tùm externa adhibere; quibus ità caloris vim retundunt, vt nullum ægris incommodum notabile afferant, &

*Venenosa
qualitas nō
interdicit ve-
sicantium
vsum.*

*vesicantium
incommoda.*

quamuis non omninò declinetur sal-
tem summa illa vis refrangitur, adeò-
que certè maiùs iuuamentum ex illo-
rum attractione, euacuatione, & ex-
siccatione consequitur, quàm ex calo-
re damnum. Sic paritèr venenatæ qua-
litis ratione omittenda vesicantia
minimè sunt. Licèt enim venenosam
qualitatem obtinere pro compertò ha-
beatur; ex eo quòd in eorum compo-
sitione cantharides ingrediantur, in
quibus vis venenosa existit, & hæc
omnibus visceribus communicari cer-
tum est, vt colligi facilè potest ex sym-
ptomatibus concomitantibus. Inter-
dùm enim ex eorum vfu, strangu-
ria, interdùm difuria, vel sanguinis
mictus producitur. Quibus miserrimi-
mos ægrotantes vehementissimis cru-
ciatibus torqueri experimur, & multis
hæc accidisse negare non possumus. At
non semper adhibitis vesicantibus hæc
sequi videntur. Quandò enim ritè con-
ficiun-

ficiuntur, & antidoti permixtione eorum vis venefica retunditur, visceribus nullo modo nocere, nec ad illas partes vis illa permeare, nec symptomata prædicta inducere potuerunt.

Hoc ipsum in medicamentis purgantibus obseruatum habemus, quorum usus apud Medicos frequentissimus est, etiam si venenosam qualitatem in eis vigere omnes affirmant, & præcipuè Paulus, & Valleriola lib. 3. cap. 16. asserunt medicamenta omnia venena esse, si rectè tamèn administrentur, manus Dei sunt, atquè ad superfluitates corporis, & humores noxios euacuandos communiter accepta, at non ità simpliciter, & sine adiectione vlla, sed dum correctà, & ut dicunt præparata existunt. Tunc enim feliciter suum producunt effectum, & eorum usus iucundissimus pro humanæ salutis remedio redditur. Aliàs terribilia accidentia, & sæpissimè mortem indu-

Medicamentorum purgantium usus frequentissimus est; etià si venenosam qualitatem in se omnia purgàtia detineant.

*Purgantia
sine correc-
tione sēpta
multa dam-
na solēt in-
ferre.*

*Vesicantia
correcta, &
castigata
partibus ex-
ternis adhi-
bita valde
proficua
sunt.*

*Cantharidū
ratione vesi-
cātium vsus
reprobatur.*

cere sunt apta. Itaque nullum ferè purgans medicamentum reperitur, quod aliquam correctionem non patiatur, & omnibus purgantibus suum contrarium natura concessit, quo deprauatam, & venenosam illam vim, qua medicamentum scatet, adimat, & nostræ naturæ familiarissimum, vsui- què accommodatissimum redditur; cur ergò idem de vesicantibus non dicemus? etiam si venenosam qualita- tem continere sciamus. Cum præfer- tim partibus externis, scilicèt bra- chijs, & suris adhibeantur debite correctæ, & castigatæ à nostris hu- ius sæculi Medicis, aliorum medica- mentorum permixtione, ità vt nul- lam amplius ueneficæ qualitatis sus- picionem adesse comperiamus. Quòd si cantharidum ratione uesicantium usum reprobant aliqui, non desunt certè aliæ uesicantium materiæ præ- ter cantharides, à quibus nullum

in-

inferri damnum partibus principali-
bus soleant, nec vllam noxam ab eis
vnquam perferri fidelissimo expe-
rimento obseruauimus; vndè contra-
riorum ratio nullius momenti est.

Quemadmodum quoquè falsum esse
credimus, uesicantia coctioni opponi,
cum ex eorum appositione potiùs iu-
uatur; uesicantium enim ui, mate-
ria illa deprauata diminuitur, quæ
putredinis pabulum esse solet, & hu-
morum excessus coctionem impedi-
entium aufertur; per illam enim humo-
rum subtractionem à vesicantibus fac-
tam, meliùs euinci, à natura poterunt,
illi, qui coctionem subire possunt. Na-
tura enim tunc illo humore vesican-
tium beneficio exonerata, magis ad
suum opus perficiendum valida reddi-
tur, & tantum abest, vt coctionem im-
pedeant, quin potiùs releuando natu-
ram illo onere iuuent: nec humores
tantùm ichorosos, putandum est ab eis,

*Vesicantia
coctioni op-
poni falsum
est.*

per

*Vesicantia
non solū hu-
mores icho-
rosos, sed eti-
am crassos
euacuant.*

per uesicam euacuari, licet à proprie-
tate occulta cantharides hoc præstare
sint aptæ, sed crassos etiam quamuis
enim prius quod leuissimum est, emit-
tatur deindè tamèn, quod crassius est
succedere, quotidiana experientia
comprobatur.

*Obstructio-
nes, & putre-
dinem vesi-
cantia tollūt*

Circà uerò obstructions, & putre-
dinem non multum insudandum est,
quoniam uesicantium motus coctioni
non est contrarius, sed proficiuus; nec
ab eo humores corrumpuntur, imò re-
mouendo materiam à uenis, magis
euentilantur, & ab inclusis vaporibus
expurgantur. Qua de caussa, natura
validior facta remoto humore illo de-
prauato, & ferè incoctili, vehementer
in residuum, vt illum superare possit,
agit. Ex quibus colligi posse videtur,
in hac febris Sardinæ vesicantia conue-
nientissima remedia esse censenda, nec
ab eorum usu abstinendum propter in-
commoda ab aduersarijs exposita, quæ

ab

ab eis oriri solent ; cum nullius momenti sint , & maiora ex eorum appositione sequi iuuamenta , quàm damna longa experientia constat , nec vllum ex remedijs est adeò proficuum , vt omni læsione immune censeatur ; qua de caussa Gal.ii.Meth. ad illud remedium esse occurrendum asserit , à quo maiùs emolumentum speramus , licèt exiguum aliquod incommodum pertimescamus . Quod dictum de vesicantibus intelligi debet .

His ità perpenſis , admonendi tyrones Sardinia Medici mihi videntur , vt huius præſidij amatores ſint , in iſtius febris curatione , nec ab eorum uſu propter incommoda illa à contrarijs propoſita diſcedant , cum ualdè debilia argumenta , fictilibuſquè rationibus ſtabilita ſint . At animaduertendum eſt , illa ità indiſcriminatim uſurpanda non eſſe , ut omnibus hac febre laborantibus ſtatim adhibere exiſtiment , cum

Sardinia tyrones veſicantia contēnere non debent in ſua febre curanda.

Veſicantia indiſcriminatim admi niſtrāda mi nimè ſunt.

Corpora calido, & sicco temperamento prædita vesicantia non admittunt.

sæpissimè corporis dispositione, & temporis ratione omittenda sint. Nam gracilissimus, & debilissimus habitus, calido, & sicco nimis constitutus, siue ob aliam causam redditus, vesicantia non admittit, cum ab eorum usu valdè lædatur, ob maximam enim corporis rarefactionem, per venas ipsas, ac per partem post partem visceribus communicari dubito, quantumvis medicamentis refrigerantibus, præmunire curemus; exindequè maiùs sequi malum. Quapropter in his ab hoc præsidio abstinere meliùs fore existimamus, cum ex eo longè maiùs incommodum, quàm commodum sperare debeamus; sic paritèr cautè, penitioriquè studio circa temporis in eis administrandis se gerere debent; non quòd omni tempore illa propinari non liceat, cum illud semper opportunissimum esse possit, sed quia sæpissimè impedimentum adest, cuius ratione ab illis

Tèpus adhibendi vesicantia.

illis recedere oportet. Si enim fortè natura aliquo modo coctionem aggredi, vel crifim aliquam venturam ostenderit, illis vti non licebit; quoniam impediretur tunc illius naturæ motus, valdequè à suo opere diuerteretur. Exindequè deteriora symptomata, & magnum inconueniens fequi depræhenderetur. Quamobrem summoperè ad tempus, quo administrari debent attendendum est, & inquirendum; an fit propè crifim; aut faltem probabiliter cognoscatur, eam efle venturam; tunc profectò abstinendum ab eis puto, & totum naturæ negotium relinquendum. Et vt periculum hoc euitemus, fatius erit primis diebus, etiam apparentibus fignis cruditatis, illa adhibere: nec enim in longum tempus protrahi veficantium vfus debet, quia fepiffimè tranfacto morbi principio, inutilitèr administrari folent; tùm quia humor ille veneficus aliquam partem principem rapuit, à qua non ità fa-

*Obferuatio
circa veficā
tium exhibi
tionem.*

cilè remoueri poterit, tùm quia virtus languentium adeò est debilis reddita, vt vesicantium incommoda minimè tolerare possit; itaquè tempus opportunissimum adhibendi vesicantia, factis priùs euacuationibus vniuersalibus, est morbi principium, nè quemadmodum adhibita primis diebus multis profuisse animaduertimus, ità quamplurimis vltimis diebus obesse conspiciamus, præcipuè si morituris, ac desperatis adhibeantur, eo enim tempore, vt terribilia, & timore plena præsidia omittenda sunt, cum non sint tunc secundùm rationem inuenta, eo quod, vti reuulsorium præsidium illis feбри hac vexatis, & præcipuè, quibus venenosi humores ad cor, & ad alia nobiliora membra tendunt, competere censemus; quod minimè opportunum esse, nisi in principio poterit. Non tamèn excludimus à reliquis temporibus, dummodò impedimenta

ta

ta abesse comperiamus, cum sit quodcunque tempus accommodatissimum.

Nec reticebo ea, quæ à nonnullis *Vesicantium*
 afferri solent circa vesicantium vsum: *usus an eo-*
 putant enim vesicantia non fuisse à pri- *gnit' à pri-*
 scis cognita, nec illos aliquid tale cogi- *scis fuerit.*
 gitasse, dicunt. Sed re uera hæc impostu-
 ra ab omni sanæ mentis Medico aliena
 semper fuit. Nec defuere viri excellen-
 tissimi, vt superiùs dixi, qui in eorum de-
 fensionem multa exararunt volumina,
 eorum vsum valdè cognitum antiquio-
 ribus fuisse contendentes; quibus me-
 remitto, & tantùm pauca hæc ad insti-
 tutum nostrum pertinentia perstrin-
 gam, & pro nostra opinione stabilien-
 da breuiter dicam, quòd licèt ab ad-
 uersarijs adducta existimarentur vera,
 & numquam à veteribus expressè de
 vesicantibus actum fuisse, non indè ve-
 sicantia improbari sequeretur. Quis
 enim erit hac nostra tempestate, qui
 dicere audeat solùm ea, quæ à priscis

*Vsus vesicā-
 tiū licèt non
 fuerit ab an-
 tiquis cogni-
 tus, non ideo
 omittendus.*

*Medicinam
partim expe-
rientia, &
parti ratio-
ne est inuen-
ta.*

cognita, inuentaquè fuere, obseruanda esse, nullaquè, licèt ingeniosa, secundùm rationem excogitata vsurpanda esse. Indignum profectò methodico Medico censerì debet, auctoritate tantùm antiquorum, & non etiam ratione manu duci, cum ipse met Gal. libr. 13. Meth. cap. 6. expressè nobis insinuet, medicinam esse partim experientia, & partim ratione inuentam. Dicit enim ipse lib. cit. *Quanam ex sola experientia: quam ex sola ratione; & quam ex ambabus inuenta sunt pharmaca.* Ex quibus patet, licèt à veteribus, quod negatur, vesicantia cognita non fuissent, non ob id eorum vsum omittendum esse, sufficiunt enim ad ea administranda tot, tantorumquè virorum, quamuis recentiorum, auctoritates, qui huiusmodi genus remedij præsumpserunt, eorumquè vsum valdè frequentem instituerunt, & fidelissimo experimento comprobatur, quorum dictis, & experi-
entijs

entijs iuxta Gal præceptum lib. de Medic. expertis standum est ; experientia enim docti asserunt, quòd illorum ope, quamplurima conferuntur commoda ; scilicet viscera ab obstructionibus liberantur, humores ad partes extimas reuelluntur, coctio perficitur, somnus attractis humoribus biliosis, acribusq; ad infernas partes conciliatur; & denique humor deprauatus propria qualitate vesicantium attrahitur; unde principalissima membra à tanta molestia uendicantur. Hoc pariter auxilij genus familiarissimum apud Ægyptios esse. Prosp. Alpin. lib. 4. de medic. Ægyptiorum scribit, atq; eo, omnes ferè peste affectos mederi. Quorum experientia ductus, omnibus febribus pestiferis uesicantia summoperè prodesse affirmat. Ex quibus manifestissimè constare arbitramur, uesicantia non esse, ut damnosa spernenda, sed absquè ulla controuersia, ut necessaria pro hac febre omninò imperanda,

*Vesicantium
commoda.*

*Prosp. Alp.
opinio de ve
sicantibus.*

randa, & hæc sunt, quæ de vesicantibus, & remedijs ex fonte chirurgico desumptis breuiter scriptis mandauimus.

CAPVT NONVM.

De purgatione.

ET quoniam ad humoris euacuacionem duo requiri remedia superius insinuauimus, & de utroque agere proposuimus; quorum unum est uenæ sectio, alterum uerò purgatio, exposita iam uenæ sectione, & alijs præfidijs superius enarratis, quæ non solum euacuando, sed reuellendo etiam iuuare solent; ad aliud deueniendum est; quod licet eandem euacuandi, & reuellendi operam præstet, non tamèn indifferenter, sed tantum humores sua qualitate peccantes ad expellendum, est aptum, vt Gal. ii. Meth. docet. Atque vt methodicè procedatur, quemadmodum

dum hæc nostra tractatio exigit, illud primum considerandum proponitur, quod, cum plerumq; calefaciendi vim, & acrimoniam inducendi medicamentum purgans obtineat, suspectissimum in febribus euadit. Qua de causa sub cane, & ante canem difficiles iudicat purgationes Hipp. 4. aphor. 5. & ita consentaneum videtur, antequàm ulterius progrediamur, inquirere; an purgantium usus in hac Sardinia febris primis diebus sit conueniens.

QVÆSTIO OCTAVA.

Debeant nè purgari primis diebus febris hac oppressi, & an liceat in principis morborum medicamentum purgans materia non turpente propinare?

Licet vulgaris, & diù agitata inter recentiores hæc controuersia existat,

stat, & Galeni, Hippocratisquè decre-
tis stabilitum sit; in principijs morbo-
rum, & præcipuè acutorum, non esse
medicamentum purgans propinandum,
nisi quandò materia turget. Tamèn,
nè dubitandi relinquatur locus, & om-
nia non temerè, sed prudentèr, & cum
præmeditatione in hac febris moliamur,
exactiùs examinanda est: in quo exa-
mine ostendere conabimur, huius febris
principio, nullo modo, nisi materia
turgente, esse purgantibus medicamen-
tis vtendum, cum de acutorum genere
sit; quibus Hippocrates principijs pur-
gationem denegavit, ac tantum tur-
gentia oppressis permisit. Hic etiam
inuestigabimus, quid asserendum sit de
urgente, quam dubitandi ansam nobis
Galenus, & Hippocrates præbuerunt;
cum aliquandò materiam, quæ crudi-
tatem includit, non lentè, sed festinan-
tèr in principijs morborum purgan-
dam esse asserunt; quoniam non desi-
nit

*Hipp & Gal
sententia de
purgante
pharmaco
exhibendo
in principijs
morborum.*

nit coctionis opem spectare. Aliquando verò nisi ad coctionis terminum illam peruenisse constet; minimè debet exerceri. Vndè quamplurimi hac varietate ducti, in morborum principijs, & præcipuè febris malignæ, non solum materiam turgentem, de qua nulla est controuersia, sed vrgentem, ex Hipp. & Gal. mente euacuandam esse contendunt.

An sit euacuanda materia non solum turgens, sed vrgens in principijs morborum, & præcipuè febris malignæ.

Quorum opinio diuersis, tum ipsius Gal. tum Hipp. testimonijs, & validissimis nonnullis rationibus fulcitur, & præcipuè aphor. illo 24. primæ sect. *In acutis passionibus rarò, & in principijs medicamentis purgantibus uti, & hoc maximè cum præmeditatione faciendum.* Vndè volunt colligere isti, in principijs omnium morborum, nulla facta distinctione, esse purgationem exhibendam; licèt Hipp. intentio manifestè deprehendatur, illam in acutorum principijs rarò administrandam, ob materiæ cruditatem, & eius turgentiam,

Prima opinio.

Z

quia

quia rarò accidere solet, vt ex ipsius-
 met Hippocratis verbis libr. 1. aphor.
 apho. 22. colligi potest, rarò autèm di-
 cit turgere, & ità non sine causa pru-
 dentem præmeditationem requirere,
 ait, nec referri debet, vt aliqui putant,
 ad violentam purgationem tantùm
 hæc præmeditatio prudens; sed ad ma-
 teriæ cruditatem, & damna, quæ ex
 medicamento purgante oriri solent: &
 subdunt libro de curandi ratione per
 sanguinis missionem id ipsum Galenus
 præcepisse cap. 8. ait enim ibi. *In iis,*
quibus pars quapiam grauitèr icta est,
aut vt cumquè alitèr incipientem ha-
bet phlegmonem, ab inanitione auspi-
camur, aut purgatorio medicamento
exhibito, aut vena incisa; pro vt ni-
mirum alterum altero magis conue-
nire iudicamus. Et aphor. 29. secundæ
 sectionis expressè iubet, esse primis die-
 bus purgationem exequendam, quo
 loco Galenus in commento hortatur

Potissima
 Galeni ratio
 circa medica-
 mentorum
 exhibitionē.

Me-

Medicos, vt statim euacuationibus naturam exonerare curent, ad hoc, vt celerius, ex melius coctiones eueniant; nèc diuersam turgentis, & virulentæ materiæ indicationem esse, putant; sed eamdem esse, insinuant; freti profectò hac ratione: quemadmodum enim turgens materia ad purgandum impellit, quatenus principalissima membra lædere potest, ità & venenosa materia, vt tot symptomatum grauissimorum periculum prohibeat, ad eius euacuationem impellit; & si turgens protinus iuxtà Hippocratis præceptum est euacuanda; ista quoquè non magis lentè euacuanda erit; cum magis mala qualitas indicando valeat, quàm cruditas prohibendo, & per consequens, minorem non esse ex parte materiæ venenosæ indicationem.

Virulenta, & turgentis materiæ nō est diuersa ratio.

Præterea in hac materia maligna maximus à natura sanguinis recessus adest, & ingens cacochimia; sed vbi

Alia ratio, ob quam in maligna purgatio instituenda sit.

maximius à natura sanguinis recessus adest, & ingens cacochimia, conuenit purgatio; docente Gal. 4. meth. cap. 6. ergò in illis purganti pharmaco vten- dum erit. Idem insinuare videtur Gal. 4. de valetudine tuenda cap. 4. ità dicens.

*Quod alienum à natura est, vt ad pri-
stinam sanitatem redigi non possit,
protinùs euacuari debet, Sed venenosa
materia ità se habet; ergò nulla specta-
ta coctione, cum non sit coctionis ca-
pax, purganda statim est; nè magis per-
tinax, & rebellis reddatur. Quam sen-
tentiam diuersis in locis Gal. & præci-
puè lib. 9. meth. cap. 10. & 4. de tuenda
valetudine cap. 10. confirmauit, & ma-
gis expressè 5. meth. cap. 12. in quadam
Gal. historia. peste medicamentum purgans primis
diebus exhibuisse, testatur: maximum-
què commodum egris ab ea, siue per vo-
mitum, siue per purgationem attulisse.
Quem sequutus est Auicenna lib. 4. fen.
1. tract. 4. cap. 4. agens de curatione fe-
bris*

bris pestilentis vbi docet, quòd summa curationis istius febris est exsiccatio, & illa fiat cum purgatione, à qua incipere debemus, & 4. primi cap. 3. addit, & similiter, cum non fuerimus securi, quòd virtus vsquè ad maturitatis horam perduraret, euacuabimus eam, & Alexander Tralianus vir doctissimus lib. 2. ca. 2. continentes febres, dicit, solerti diligentia curandas esse, subitoq; id faciendum, quod internotio dictauerit; siue sanguinis missionem, siue purgationem requirat. Quibus verbis, non solum turgentem, & venenosam materiam esse in morborum principijs purgandam, sed etiam vrgentem, & quantitate peccantem, cum fieri possit, quòd si tanta in principijs materiæ copia, & cruditas, vt eam natura, nisi mediante euacuatione aliqua, superare nequeat. Quamobrem illicò nulla coctione spectata, illam euacuare expedit sic, vt Ioannes Manardus lib. 13. epistol. medic. fol. 396.

*Alexandri
Traliani opi
nio.*

ad-

admonet, vt deindè quod reliquum est, concoquere, & ad debitam symmetriam reducere valeat; etiam si aliquod inconueniens ex tali euacuatione sequatur. Cum maius certè commodum proueniat, naturam releuando à tanta humorum copia, quàm incommodum timeatur, ità Gal. lib. 3. meth. cap. 9. expressè iubet, vt affectus, vndè priùs, maximequè imminet homini periculum, hic priùs curari debet, cum vrgentis nulla sit indicatio, & libr. 10. cap. 10. *Quibus nulla spes alia salutis est, & quæ unica videtur, ea dubia est, necessarium arbitror aduersus pericula ire*, Vndè idem Hippocrates, & Galenus ad curationem descendentes iuxtà præfatam sententiam intelligere, præciperequè uidetur aphorismo illo vigesimo nono secundæ sectionis. *Cum morbi incohant, si quid videtur mouendum, moue*; Hoc est, si quid vrget, periculumquè minatur vehemens,

Vrgens materia in principio educenda est iuxtà Gal. sētētā, eo quod vrgentis nulla est indicatio.

mens, moue, non solum sanguinis missionem, sed etiam purgationem; quia tunc temporis natura valida est, propterea-que remediorum administrationi non obstat: materia enim euacuata, ut Galenus in prædicto aphorismo docet, & minore iam facta, natura citius coctiones perficit. Quibus verbis declarare Galenus intendit, non solum turgentem, & venenosam, quæ coctionis non est capax, sed etiam vrgentem, quæ ad coctionem est apta, esse euacuandam; quia si de turgente ibi tantum ageret, nullam de materia, quæ est ad coctionem idonea mentionem fecisset, & ideo Galenus ferè purgationem in materia turgente, & venenosa excludit, & in materia tantum vrgente, & quantitate peccante illam admittit, & libello, quos, & quando cap. 4. ait. *Inter initia morbi tenues, & aquosos humores euacuabis*, Et 11. meth. 8. & 9. eiusdem 10. & 4. de tuenda valetudine cap. 3. illam

*Celsi senten-
tia.*

*In pleuriti-
de, & inflā-
mationū prī-
cipiis purga-
tionem esse
faciendam
Gal. assue-
rat.*

lam materiam incoctilem, & reductioni ineptam quamprimū expurgandam esse, asserit, frustraquē erit coctionem expectare, eo quod beneficium à natura suscipere nequit: & ita, etiam si cum aliquo ægrotantis detrimento purgatio fiat, satiùs est, docente Celso, anceps remedium experiri, quàm nulum. Hanc eandem sententiam in Thucididis exemplo 10. meth. cap. 10. apud Galenum legimus, & lib. 4. de victus ratione in morbis acutis commento 76. Galenus in pleuritide, & in reliquis inflammationibus purgationem esse exhibendam docet, statim ab initio, priùs quam in parte aliqua firmentur humores; sed in pleuritide humor non est turgens, cum in ea inopinatè non moueatur, sed inclinationem ad certam partem habet; ergò non erit humor in pleuritide purgandus, sed Galenus in pleuritidis principio, in qua non est materia turgens, medicamentum pur-

purgans propinauit, ergò in principiis morborum primis diebus etiam si turgens non sit materia, potest medicamentum purgans exhiberi.

Nos verò rem altiùs expendentes cum Hipp. Gal. & quibusdam non infimæ classis existimamus, in principiis morborum acutorum purgans medicamentum non esse propinandum, iuxtà illud ab Hipp. sancitum 1. aphor. aph. 22. *Concocta medicari: atquè mouere non cruda: nequè in principiis, modo non turgeant, plurima verò non turgent.* In quo tantùm, turgentia casu purgationem moliendam esse Hipp. censet. Nec retardare in illis, medicamentorum exhibitionem conuenit, vt ipsemet Hipp. suadet; sed eadem die præstandum est, ante quàm febris incrementum accipiat; quasi dicere velit, transactis primis diebus purgationis vsum esse inutilem, & valdè corporibus nocuum, ideoquè cunctari in talibus, malum est;

Nostra, & magis tuta opinio,

*Materia non
turgente nō
est euacuā-
da, sed sem-
per cōcoctio
spectanda.*

in reliquis verò satius est, coctionem
expectare, quemadmodum à Galeno
statutum est, ratione enim humoris
bene dispositi purgationem completam
consequemur, naturamquē adminicu-
larem habebimus, & omnia rectè pro-
cedent; nullumquē laborem medica-
mentum naturę afferet, eo quòd coctus,
& ab alijs separatus existit, atquē ad
expulsionem aptissimus; vndè Hipp. 2.
aphor. aph. 9. & lib. de humoribus, ait,
Corpora cum quis purgare voluerit,
oportet in primis fluida facere. Ibi
enim Galenus docet, *Si quis extenuet,*
& incidat crassos, atquē tenuos humo-
res, qui in corpore sunt, & meatus
aperiat, per quos isti transmittuntur,
atquē trahuntur à medicamentis, quæ
vim purgatoriam habent, tunc purga-
tio in omnibus rectè procedit. Qui ve-
rò istud quidem neglexerint, & vom-
itum, atquē alui subductionem procu-
rauerint: iis difficiles obveniunt purga-
tiones,

*Incommoda
ex purgatio-
ne antè coc-
tionem exhi-
bita.*

tiones , non sine torminibus interdum, & vertigine quadam, fastidioquè multo, & malo pulsu, ac dissolutione, & difficultate. Ex quibus verbis apparet; remedia præparatoria ad purgationem præcessisse: secùs verò nullo modo materia est purganda, sed eius maturitatem in quocumque casu expectandam esse, Galenus fatetur, nisi turgens fuerit; hanc enim omninò necessarium est, crudam purgare. In reliquis verò sempiternus ordo est servandus, & à medicamento purgante abstinendum, ob agitationem, caliditatem, & symptomata, quæ ab eis oriri solent: quam doctrinam Hippocrates tradit in libello de purgantibus medicamentis, in quo medicamenta purgantia febribus interdicit. Ait enim. Quicunque igitur à febribus fortibus corripuntur, iis medicamenta purgantia dare non oportet, donec remiserit febris, aut saltem transacta de-

Loco purga-
tionis clyste-
res admini-
strandi sunt

cima quarta die, & febris remissa: inte-
rea verò blandis clysteribus aluum sub-
ducendam esse, & 11. meth. in febribus
blandos clysteres pharmacis præponendo
iudicat, & purgantium usum fugit. Et
libello, quos, & quando cap. 5. ait. Cum
morbis acutus fuerit, & maximè cum
febris, cauenda est purgationis exhibitio.
Et commento 24. lib. 1. apho. illam ratio-
nem reddit, quare non, nisi rarò in
morbis acutis febris coniunctis purga-
re oporteat, dicens. Nec enim mini-
mum periculum est, in morbo acuto
uti purganti medicamento, cum omnia
id genus medicamenta sint potentia
calida. Et 4. de articulis 68. expressè
purgationem prohibet, curatio horum,
dicit, hæc est. Si absit febris veratrum
est exhibendum: si adsit dandum non
est. Et 4. acut. tex. 38. eandem protulit
sententiam. Quod si urine inter ini-
tia tenues fuerint, tales non purgabis;
at si videatur, id est, si conueniat;
cly-

Febre existē-
te, purgans
medicamē-
tum est præ-
scribendum

*clysterem exhibebis. Tales autem ita curare confert. Corpus quieti permittere, ungere, & aqualiter contegere oportet. In cuius dicti explicatione summo perè admonet Gal. præcipere què videtur, ad faciendam coctionem quiete esse opus: ea enim coctio perficitur; agitatio verò, & commotio à medicamento facta, non solum vim diuersam exercet, sed vires deijcit, & symptomatica auget. Quam sententiam 4. de ratione victus 44. repetit Hipp. ibi enim dicit, *Ventrem ab initio clysteres duces, sed medicamento purgante non mouebis: quia si ventrem, moueris, urina non maturabitur, febres citrà tùm sudorem, tùm iudicationem in longum protraherentur tempus.* Et ideò pertimescendus est, semper in febris medicamentorum vsus; quam sententiam ijsesse arbitramur valdè consentaneam, quæ ab Hipp. tradi libello de medicamentis purgantibus asseruimus: ibi enim*

ob

ob eorum caliditatem, & agitationem in febribus continuis, & magnis ipse

Hipp medicamentum purgans in principijs morborum non admittit.

Hippocrates medicamenta purgantia detestatur. Ex quibus sequitur, nullo modo in principijs morborum, & præcipuè acutorum purgationem administrandam, sed valdè timendum esse: cum nequè tuta sit, nequè ex arte facta, sed potiùs infida. Nequè experientia vos decipiat, vt aliquos decepit; propter quam nonnulli medicinæ professores in oppositam sententiam abierunt, & ægros in maximum periculum adduxerunt, freti fortassè facta euacuatione multos sanatos esse, & veram causam ignorantes, salutis euentum medicamento tribuerunt; in qua quidem experientia adeò confidunt; vt nec ratione, nequè auctoritate, nec ipsamet experientia contrarium suadentibus, à suo falso instituto reuocari possint, sed salutem semper medicamento adhibito tribuendam esse clamant,

Præficientiū error circa purgantium exhibitionē.

do

etiam

etiam si casu, & fortuna accidat : quod Galenus de placitis, & Platonis decretis his verbis confirmat; *Hinc evenit, ut Medici, qui ex sola experientia artem constituunt, utile illud existimarent; quod fortè fortuna sapiùs profuisse unusquisquè comperit; Et ità diligenti examine Medici in eorum administratione se gerant; & dum illa propinare febricitantibus desiderant, expectanda semper est humorum coctio, aut saltem febris remissio, iuxtà eiusdem Galeni mentem libello de medicamentis purgantibus: nec ante hoc tempus medicamento purgante vtendum est, nisi in propositis casibus, idquè cum magna præmeditatione, vt docet Hippocrates, libro superiùs citato, faciendum; aliàs non sine timore, & magno damno, medicamentum purgans in principijs morborum exerceri debet. Hæc autèm adducere putavi, vt tyrones Sardinia intelligant, quàm laboriosum,*

Conclusio.

sum, & dubijs plenum sit, medicamenta purgantia primis diebus absquè necessitate præbere, & præcipuè in hac nostra febris, quæ curanda proponitur, cum sit de acutorum genere, nisi materiam turgentem coniunctam habeat: in quo casu absquè controuersia vlla permittitur; quod de omnibus sine exceptione putandum est.

Vsus medicamentorum purgantium in principio detestandus omninò est, ob incòmoda, quæ ab eo sequuntur.

Constat igitur ex dictis: quòd medicamentorum purgantium vsus in istius febris curatione suspectissimus redditur, & valdè pertimescendus est; quoniam natura summoperè varijs, & diris symptomatibus oppressa est, à quibus vehementè torqueri solet, & à medicamentorum vi, & vehementi eorum agitatione magis opprimeretur, & grauaretur, maioraquè, ac terribiora ex indè accidentia subsequerentur, vndè sine dubio ægri deducerentur ad mortem: cum medicamentum purgans præter prædicta maximam spirituum,

tuum, & virtutis resolutionem præstare soleat, quod ipsa experientia docuit. Cum sit proprium illius primis diebus vires deijcere, at vbi vires deiectæ, & collapsæ sunt, non est exhibendum medicamentum purgans; ad medicamentum enim purgans exhibendum, virtutis status observari debet; quoniam ad illam moliendam maior virtus requiritur, quàm ad sanguinis missionem: licet enim in sanguinis missione maxima spirituum resolutio fiat, cum in ea vitæ thesaurus, videlicet sanguis exhauriatur, à quo calor naturalis conservatur, & incrementum suscipit, omnesque nostri corporis operationes gubernantur: tamen minùs periculosum est venam secare, quàm medicamentum purgans exhibere, quia in Medicorum potestate situm est, sanguinis fluxum è vena secta limitare, & hanc, vel illam quantitatem determinatè extrahere, iuxtà morbi exigentiam,

Maiores requiritur virtus ad purgationem, quàm ad sanguinis missionem.

Medicamentum purgans magis periculosum, quàm venæ sectio.

& virtutis statum; quod in medicamentis purgantibus fieri minimè poterit, ob incertam corporis dispositionem, & particularem illius apparatus nobis ignotum, vnde sæpissimè decipimur, & ingentes euacuationes, præter intentum, non sine maximo ægrotantis dispendio à quocumque pharmaco sequi experimur. Indeque diuersa incommoda, & sæuiora symptomata oriri experimento frequentissimo, Galenique auctoritate libro de venæ sectione aduersus Erasistratum comprobatur; Neque enim, ait Galenus, *ut venæ incisa fluxum, quem super imposito digito mox sistes, sic profluvium alui tibi sistere licebit. Verumtamen nemo ex Medicis supervenientium symptomatum metu percussus à propinatione pharmacorum abstinet; sed postquam errorem commiserit, tum demùm cauendum sibi ab illorum usu proponit: Et paulò superiùs dicit. Circà exhibi-*
tionem

tionem purgantium ingenti studio attendendum est, cum prima exhibitio in nostra potestate sita sit, cetera verò fortuna administrante obtingunt.

Maiùs igitur ad purgationem robur requiritur, quàm ad sanguinis missionem, propter hæc, & innumera ferè incommoda, quæ ex purgatione sequuntur; ideòque maior, & accuratior diligentia ad purgationem instituendam in hac Sardinia febris adhibenda est, quàm in sanguinis missione, ut satis huc usque demonstraui. Itaque cum sanguinis missionem exercendam esse statuerimus, magno cum studio, & primis diebus in ijs corporibus, quibus sanguinis copia adest; in reliquis verò, ob magnam spirituum, & virtutis dissipationem, abstinendum existimauerimus, etiam si à morbo indicata fuerit, ex eo, quia adest prohibens. In quacumque enim remedium deliberatione, non solum vires indicantis, sed

Maior diligentia est adhibenda in purgatione, quàm in sanguinis euacuatione

*In principijs
huius febris
abstinendum
est omnino à
medicamen-
to purganti,
nisi turgens
materia fue-
rit.*

permittentis considerari oportet; simili-
liter, quinimò accuratiùs in purgatio-
ne molienda procedendum est, cum
sit magis anceps medicamentum, &
minùs tutum, quàm sanguinis missio.
Statutum ergò remaneat, in principijs
morborum acutorum, & maximè hu-
ius febris nullo modo medicamentum
purgans esse propinandum, nisi mate-
ria turgeat, statim verò exhibendum,
vt Hippocrates in prædicto aphor. vult;
cum hæc materia ad pristinum statum
amplius redigi minimè possit, nec à
natura euinci queat: vndè tutius est il-
lam, quam citiùs euacuare, nè immania
symptomata pareat, à quibus indefi-
nenter natura torqueri solet. In alijs
verò semper, & sine vlla exceptione
coctionis ratio habenda est, adeò vt,
nunquam purgatio indicatur, nisi co-
ctionis signa præcedant, iuxtà illud ab
Hippocrate sancitum 21. aphor. libro 1.
Concocta medicari non cruda, nequè

in

*in principiis mouere, nisi materia tur-
geat; Tunc enim rectè purgationes
fiunt, & naturam adminicularem ha-
bemus: quod profectò in euacuationi-
bus symptomaticis minimè euenit; in
eis enim, cum importunè, & non ex
arte fiant, id, quod excernitur, non
naturæ ratione, & lege, sed violen-
tè ex vi causæ morbificæ, vel sym-
ptomatis excernitur, vt Galenus 4.
aphor. 22. docet. Hinc est, quòd nul-
lo modo salutare esse possunt euacua-
tiones in principio factæ, & suaptè
natura malum ægrotantibus ferè sem-
per afferre solent, vt in commento præ-
dictæ sententiæ diffusè Galenus osten-
dit, ad eas enim minimè coctiones præ-
cedere possunt, nec bona crisis acci-
dere, vt idem Galenus 3. de crisis
capite 6. dicit; Et hac quidem opti-
ma crisis est. Fit enim morbo iam co-
cto. Si verò, vel propter morbi magni-
tudinem, vel motus celeritatem, vel*

*Euacuatio-
nes in prin-
cipio, siue ab
arte, siue à
natura factæ
pessimæ, &
infidæ.*

*Optima cri-
sis quando.*

prop-

propter aliquod aliud irritamentum ,
ante statum crisis eueniat, tantò dete-
rior erit, quantò statum anticipauerit.
Quòd si nequè usquè ad statum suffi-
cere possit virtus, necessarium est, agro-
tantes ex hoc morbo interire. Perpen-
damus quæsò nunc Galeni mentem: si
enim euacuationes symptomaticæ adeò
infidæ, & exitiales sunt, vt ex eis salu-
tem sperare minimè liceat ex Galeno;
& quamuis mortem non semper affe-
rant, solent tamèn incommoda præ-
narrata secum afferre. Qua igitur ra-
tione Medico christiano medicamenta
purgantia in principijs morborum
propinare licebit? cum Medicus natu-
ræ minister, & eius imitator sit; & si
ex importunis euacuationibus, spontè à
natura factis, salutem minimè conse-
quitur ægrotus; quo pacto adhibitis
illis à Medico, salus speranda erit? vt
ex supra dictis patet. Hoc verò quàm
sanum consilium sit, legant sedulò Sar-
dinia

*Medico chri-
stiano nō li-
cet medica-
menta pur-
gantia in
prīcipio pro-
pinare, nisi
materia tur-
geat.*

diniæ tyrones Galenum, & clariùs percipiant, qualis illius sensus fuerit circa medicamentorum purgantium vsum, & cum ipso concludant humores tantum in motu existentes, & non alios purgandos esse; atquè huic sententiæ libentèr assentiamur. Aduertendum tamen est, quòd in isto casu Hippocrates asserit: nempe, vt cautè se gerat Medicus; nam, licèt res ità se habeat, quia tamèn rarò hæc materia turgens accidere comperitur, ideò cum præmeditatione procedendum. Et hoc in prædicto illo aphor. Gal. insinuauit, dicens. *In acutis passionibus rarò medicamentis purgantibus uti.* Non vt contrarij existimant, rarò, in toto morbi decursu: sed rarò in principijs acutorum purgandum esse, quia rarò turgent humores in principijs, id, quod libello quos, & quando confirmat, quasi dicat, tota purgationis ratio in principijs acutorum exercendæ à turgente humo-

Humores turgētes euacuandos esse tantum, & non firmatos Gal. autumat.

humore dependet , nequè vllus sanæ mentis est , qui contrarium affirmare audeat ; nec ad nostram sententiam eneruandam tot aduersariorum rationes adductæ nullius roboris , & momenti existimandæ sunt ; quibus omnibus breuitate , qua potero satisfacere nitar , & ostendere curabo in principijs huius febris , secundùm Galeni doctrinam , purgationem omninò esse interdicens (vnico tantum casu excepto) in quo festinantèr , & sine mora purgatio instituenda erit , cum manifestissimè Hippocratis sensus in prædicto aphor. deprehendatur . Nèc alitèr iussisse Galenus constat libr. de curandi ratione per sanguinis missionem cap. 8. & aphor. 29. secundæ sectionis , nisi turgentem primis diebus materiam , quam citiùs è corpore educendam esse , vt ex eius verbis clariùs colligitur , dum hæc habet . *Quibus pars quæpiam icta est , aut vt cunquè alitèr incipientem*

*Aduersarijs
respondetur.*

*Ad primam
Galenī au-
thoritatem.*

tem habet phlegmonem, ab inanitione auspicamur, aut purgatorio medicamento exhibito, aut vena incisa, pro ut nimirum alterum altero magis conuenire iudicamus: Quasi significare velit; dum humor aliquis deprauatus partem aliquam principem occupare, aut lancinare tentauerit, turgentiaque rationem obtinuerit, pharmaco purgante statim primis diebus uti conuenit. Si verò incipientem phlegmonem habuerit, satius erit venæ sectionem adhibere: quod facile ex ipsiusmet verbis colligi potest. Ad quem finem fortè Gal. loco citato superius illa verba subiunxit. Pro ut nimirum, alterum altero magis conuenire iudicamus; & ità Galeni sensus intelligendus est: quòd si ad euacuationem alterius materiæ esset transferendus, non ità indifferentè; sed absolutè quamcunque materiam quamprimùm esse ducendam imperaret, nec hoc potest aliter intelligi.

Ratio vera, ob quam in principio medicamentum purgans est propinandū.

Ad secundā Gal. auctōritatem.

*Ad tertiam
Gal. auctori-
tatem.*

Similiter nec repugnare nostræ sententiae videtur aphor. 19. secundæ sectionis adeò decantato, ità habens, *Cum morbi inchoant, si quid tibi videtur mouendum, moue, cum verò consistunt, melius est quiescere.* Et licet Gal. com. prænaratae sententiae nullam de turgentis materiae euacuatione mentionem fecisse constet: imò contrarium monere per illa verba videatur; *Vt coctiones citius eueniant, melius est, circa principia euacuare, quo minorem iam factam materiam, facilius natura possit concoquere.* Per quæ verba, materiae turgentis euacuationem aduersarij excludere contendunt, cum hæc sit coctioni inepta, nec possit ob eius motum, & prauitatem concoqui, & per consequens euacuationem in prædicto aphor. non materiae turgentis, sed quantitate peccantis in principijs moliendam esse aiunt, licet autem hæc Galeni verba sententiam aduersariorum

riorum veram, & Galeni genuinam esse ostendant; tamèn si Galeni mens, & auctoritas ex ijs, quæ alibi docet, expendatur. Nè sibimet contrarius, & parum constans depræhendatur, asserendum est illum sentire nullo modo hanc euacuationem in principio esse exercendam: cum ipse pluribus locis ex superius assignatis expressè, in principijs morborum acutorum (vnico dempto casu) purgationem omninò prohibeat. Vndè vnusquisquè facile poterit intelligere, quòd, etiam si materia turgens in enarrato commento non exprimatur, de ea tamèn absquè dubio sermo fit; vt his sequentibus Galeni verbis inducitur. *Sunt hæc maximè quidem vena sectio, nonnunquam verò purgatio.* Id est, rarò purgatio. Cum igitur antea dixisset rarò purgandum in principijs, quia rarò turgent, videtur etiam hoc loco, sub rarò, turgentem intelligere. Nec iste Galeni lo-

Quæuis Gal. nō expressè dicat materiam turgentem esse educendā, semper de ea intelligēda est, quādò dicit in principijs morborum esse euacuandam.

cus aliter intelligi debeat, nec diuersum ab hoc sensum habere putandus est. Quamuis de materiae quantitate peccante loqui videatur, dum dicit, *Vt minorem iam factam materiam natura facilius possit concoquere*: Quæ, licet à materia turgente distinguì censeatur, sub illa tamen Gal. lib. 1. de crisibus cap. 9. & Auice. fen. 1. 4. tract. 2. cap. 7. comprehendi docent; cum hæc sæpissimè quantitatis ratione, impetu moueatur: ideòque materiae turgentis naturam participare videtur, cuius proprium, & inseparabile est, modò ad vnam, modò ad alteram partem moueri: cum igitur hæc materia multa mobilis quantitatis ratione sit, & de membro ad membrum permutabilis, meritò inter turgentes recensenda erit, eisdemquè conditionibus, ac proprietatibus, quibus turgens hæc similiter prædita censenda erit: cum natura, ob eius multitudinem non solum illam

*Ad Auisc.
responsio.*

*Materia
multa etiam
euacuanda in
pricipio, tur-
gentis ratio-
nem seruans*

lam perficere nequeat, sed adeò grauari videatur, vt facile succumbat, & nisi humores quamcitiùs minorentur, febris augebitur, vires dissoluentur, & præcipuè membra illo humore violentè moto fatifcent; ità vt periculum ferè idem, quod in turgente accidere solet in hac materia eueniat. Quapropter ad ipsius euacuationem summo studio incumbendum est, ad hoc vt natura, materiam prædictam, vel expellat, vel saltem diminutam facile concoquat, & ad debitum statum reducat. Hoc autèm non intelligendum est de omni materia multa, & quantitate peccante, sed de illa tantùm, quæ in motu existit, & turgentis naturam seruans, quieti contraria est. Quotiès autem materia fixa est, purgatio nullo pacto institui debet, vt ait Galenus primo aphorismorum aphorismo 22. & si idem Galenus purgationem in materia multa decreuisse

*Ad quartam
Gal. auctori-
tatem.*

pa-

patet, non tamèn quia multa est, sed quia impetu mouetur, & turgentis conditionem habet, & ob maximum periculum, nè quantitatis ratione in aliquam partem principem irruat, & sua multitudine naturam aggrauet, illam protinùs euacuandam esse statuit; & vt necessariam purgationem iubet administrandam, cum turgere dicatur, quoniam impetu mouetur. Quam sententiam Gal. lib. 1. aphor. com. 22. & libello quos, & quandò approbat, & humores omnes in motu positos turgentes vocat, atquè hoc modo quantitate turgere dicitur, quemadmodum ex materiæ turgentis diffinitione deprehendi potest. Vndè in prædicto aphor. Gal. à suo instituto nullo modo per illa verba superiùs adducta recedit, sed in sua persistit sententia, iuxtà ea, quæ in aphor. 29. sancit. Et hoc profectò Hippocratem per illa verba voluisse existimauimus. *Si quid tibi videtur*

Humores omnes in motu positos turgentes Gal. appellat.

*maius bA
prossua la
mota*

mouendum, moue in principiis, ut coctiones citius eueniant. Licet de sanguinis missione ibi Galenus sermonem quoque faciat. Medicus igitur summo per animaduertere debet, an in principiis morborum acutorum opus purgatione sit, vel sanguinis missione: quod si alterum horum necessarium cognoscatur, statim, & sine cunctatione executioni mandentur, morbi statum non expectans, in quo semper ob metum, ne natura à suo opere distrahatur, quiescendum est.

*curat. minor
ua qd. dat. vrg
tia ne irruet
tural. et de cun
in partes princ
vel extinguat
lores natural
et vtilitas que
quet. & v. coct
nes siting eue
ant.*

Nec dictis aduersariorum rationes superius adductæ repugnare videntur. Putant enim isti, turgentem, & venenosam materiam eandem esse, eandemque indicationem exigere, eisdemque præsijs curari, eamque esse expellendam, quatenus principalissima membra lædere, est apta. Atque hanc malignam, & venenosam ob tot symptomatum grauissimorum pericula

*Ad aduersa-
riorū ratio-
nes.*

exi-

existimari, ideòque magna cum diligencia in morborum principijs statim euacuandam esse. At si velint intelligere, quantùm à veritate hi aberrant; perpendant quæso Galeni mentem lib. 1. aphor. com 21. vbi enim exprsè materiam turgentem euacuandam esse præcipit, non quia maligna est, sed quia impetuosè, modò ad vnam, modò ad alteram partem mouetur; & ob periculum nè in partem aliquam principem irruat, non alia ratione ductus, nisi quia natura nullo pacto materiæ turgentis coctionem aggredi potest, eiusdemquè motu coctioni prorsùs inepta redditur, cum ad eam coquendam quiete sit opus; vt pulchrè ostendit idem Galenus commento prædictæ sententiæ; ibi enim dicit, *Humores, qui iam sunt in aliqua corporis parte firmati: nullo alio præsidio mouere oportet, nequè medicari ante coctionem.* Quibus profectò verbis manifestissimè colligitur,

tur, etiam materiam in motu positam, non tantum venenosam in morborum principijs esse euacuandam; fixam vero, & impermutabilem nullo pacto mouendam, iuxta prænarratam Gal. sententiam, nec pharmaco purgante primis diebus educendam, sed coctionem semper spectandam: cum ex importuno medicamentorum purgantium usu febrim augeri, vires diminui, maximam humorum perturbationem fieri, contingat: quin terribilia, & immania symptomata superius enarrata, & mortem sæpius sequi, experti sumus.

Præterea non omnis materia maligna est coctioni inepta; ita ut ad pristinam sanitatem redigi minimè possit, ut isti asserunt; cum sæpissimè, multos feбри maligna vexatos liberatos, & deperditam sanitatem recuperasse viderimus, experimentoque quotidiano comprobauerimus; quod euenire minimè potuisse iudicamus;

Materia in motu posita semper euacuanda iuxta Gal. sententiam, nec pharmaco purgante primis diebus educenda, sed coctionem semper spectandam.

Materia maligna non semper est coctioni inepta, ut aduersarij asserunt.

*Gal 4 apho. 22
h 293 et proprie-
ter hoc atreabili
et alius huiusmo-
di humo ubi si-
na coctionis in
morbi prosequi
apparuerit bo
significat eu-
acuacione*

*Non omnis
materia ma-
ligna in mor-
borum prin-
cipijs educē-
da, sed illa
tantum, quæ
est à natura
aliena, & coc-
tionis inca-
pax.*

*Iosephi Gal-
leani senten-
tia, Septalij
auctoritate
confirmata.*

nisi natura illius humoris deprauati fe-
brim constituentis non coctionem ad-
epta esset. Secus autem omnes mali-
gnè febricitantes absquè dubio interi-
rent, omniumquè Medicorum de hac
re scribentium lucubrationes frustra-
rentur; nec opus esset pro earum cura-
tione tot diuersa antidota adducere,
sed satis esset, facto prognostico ægro-
tum relinquere. Ex quo clarè patet,
non quamlibet malignam materiam
esse statim in morborum acutorum
principio purgantibus medicamentis
euacuandam, sed illam tantum, quæ
est valdè à natura aliena, coctionis in-
capax, & turgentis rationem obtinens,
ità vt inopinatè, modò ad hanc, modò
ad illam partem moueatur. Hæc sanè
quamcitiùs è corpore extrahenda est,
& vt præstantissimum præsidium pur-
gatio exhibenda. Quam sententiam
doctissimè Iosephus Galleanus vir hac
nostra tempestate eruditissimus in epi-
stola

stola Medica ad doctissimum Petrum Castellum missa de febris in Ciuitate Panormi vagante dilucidauit, eademque præstantissimi, atque celeberrimi Ludouici Septali auctoritate lib. 5. animaduersionum Medicarum num. 48. corroborauit. Nec responsum aliud Galeno 5. meth. cap. 12. dabimus, dum illa pestilentia multos medicamento purgante exhibito in principiis curasse, asserit; nisi quòd illa materia erat adeò à natura, aliena vt amplius ab ea superari nequiret, adeoque turgentis rationem obtinebat. Cui statim medicamentum purgans in principiis secundum Galeni doctrinam competere existimamus, nec à suo instituto Galenus recedit, dum quarto de sanitate tuenda purgationem instituendam esse, fatetur, ac protinùs educendum quod alienum à natura est, quoniam non enim ob id sequitur, materiam non turgentem esse extrahendam, quia etiam si ibi

Ad Gal. observationem 5 meth. cap. 12. respondeatur. Dum multos curasse medicamento purgati exhibito in principiis morborum in illa pestilentia asseruerat.

*Ad Auice. &
alias contra-
rium asse-
rentes.*

materiam turgentem non exprimat, semper tamèn de ea intelligi debet, nisi expressè materiam etiam non turgentem educendam iubeat; quod nunquam certè dixisse, constat. Hoc similiter modo Auicennæ, & multis alijs medicinæ professoribus, qui contrarium affirmare videntur, respondendum est.

*Ad cacochi-
miã respon-
detur.*

Nec minus obstat, quòd in febris maligna humor plurimum à natura sanguinis recedat, adeoque ingentem cacochimiam adesse comperiatur, in quo casu indubitanter iuxta Galeni doctrinam 4. meth. cap. 6. purgatio competit: quoniam licèt sancitum ab eo taliter sit, non tamèn exercendam esse absolute in principijs morborum asserit, sed semper in quacumquè euacuatione molienda (seruata permittentium lege) & prohibentium opportunitate intelligendus est. Quoniam licèt cacochimiæ ratione sit optimè purgatio in febris
ma-

maligna indicata, non tamèn prohi-
bentia, illam esse administrandam
permittunt, cum ad remedium de-
liberationem, non solum vires per-
mittentis, & indicantis, sed prohiben-
tis considerare convenit. Hinc est,
quòd, & si in febris maligna adsit ca-
cochimia, qua existente purgatio cer-
tè competit; non ideò sequitur illam
esse adhibendam; quandò virtus in ea
valdè debilis est, ratione cuius debili-
tatis purgatio interdicitur. Insuper
ad eam educendam non solum virium
robur, sed etiam signa coctionis neces-
saria sunt, vt libro 1. aphorismorum
aphorismo 22. expressè iubet Galenus.
Hæc autem principio esse non pos-
sunt, sed potius signa adsunt crudita-
tis purgationem omninò inhibentis,
quorum ratione in principijs morbo-
rum medicamento purgantè abstinere
oportet, nisi materia turgens sit,
tunc enim profectò quemadmodum

*Vires per-
mittētis, in-
dicantis, &
prohibentis
considerāda
sunt.*

*Ad purgatio-
nem molien-
dam non so-
lū virium
robur, sed si-
gna coctio-
nis requirū-
tur.*

su-

superiùs diximus, nulla coctione expectata extrahenda est, & hoc est, quod in prænarrato aphor. Galenus statuit, atquè hoc modo intelligendæ sunt Galeni, Hippocratisquè auctoritates, vbi-
cumquè de purgatione in vniuersum loquuntur: in principijs enim morborum acutorum solùm humoremurgentem extrahendum, asseuerant: nulli verò expressè humorem nonurgentem educendum affirmant. Atquè ideo singulas aduersariorum auctoritates soluere non curamus, sed ad paucas illas respondemus, tùm quia reliquas nullius momenti esse existimamus, tùm quia ad illas facilè responsiones traditæ accommodari possunt. Quod si Galenus purgationem expressè 4. acutorum in pleuritide, & alijs inflammationibus exercuisse testatur, non ideo sequitur, semper in principijs morborum acutorum pharmacum esse propinandum, quia ideo in pleuritide, & alijs

*Singulis ad
uersariorum
rationib⁹ res-
pondetur.*

*In pleuriti-
de, & alijs in-
flammationi-
bus quando
purgatio in-
stituenda.*

in-

inflammationibus illud præstandum decreuit, quia materia adhuc in illis non erat in parte firmata, & turgentis naturam seruabat, proptereaquè Galenus purgans in principio medicamentum dedisse, ait, quod ex ipsomet Galeno lib. 2. de victus ratione in morbis acutis commento 11. colligitur, vbi raro ægrum in pleuritide purgandum esse admonet: quòd si pleuritidis ratione purgans medicamentum competeret, perpetuò esse in ea exhibendum, assereret, non raro: dicit autem raro, quia raro humores turgent, ideòque Galenus raro in pleuritide purgationem instituit, habita consideratione ad turgentiam, quæ raro accidere solet. Nec alia ratione Galenus ductus, illam esse moliendam 4. acutorum scribit, nisi quia ibi humores turgebant; eodem modo de reliquis inflammationibus asserendum est: in quibus, & si medicamentum purgans aliquandò exhibuisse,

Cur purgatio omnino in principio huius febris Sardiniae interdicienda.

se, dicit, non ob aliam rationem hoc fuisse, nisi quia humores turgebant, & non dum firmati in aliqua parte erant; postquam verò firmati humores sunt, purgante pharmaco omnino abstinendum, & eius coctionem expectandam continuo insinuat. Unde ad hæc respicientes omnino in morborum acutorum principiis purgationem interdiciendam esse, censemus, nisi adsit materia turgens, & præcipue in hac Sardiniae febre, cuius proprium est, vires valde refractas primis diebus reddere; à quibus principaliter omnis agendorum insinuatio desumitur, & licet purgatio proprie à cacochimia indicata censeatur, quia tamèn à viribus non permittitur, ob earum imbecillitatem instituenda non est, quia non solum vires indicantis, ut diximus, sed permittentis considerare oportet, non est igitur, ut contrarij existimant, indiscriminatum

tim in quocumque morbi principio
 adhibenda, nulla conditione seruata,
 ducti potiùs pertinacia, quàm veri-
 tatis indagandæ desiderio. Hinc est
 quòd malè faciunt hi, qui statim ad
 purgationem deueniunt, ex quo eue-
 nit, vt dum nimia celeritate morbum
 curare profiteantur, illum, aut in lon-
 giùs tempus producant, aut insana-
 bilem penitùs reddunt. Et ità statu-
 tum remanet, & ex assignatis sta-
 bilitum nunquàm in morborum
 acutorum principijs, & præci-
 puè huius Sardinia febris
 materiam, nisi turgen-
 tem, & in motu po-
 sitam purgan-
 dam ef-
 fe.

Pharmaco-
 pœia
 hinc
 hinc
 hinc
 hinc
 hinc

Medicinalis
 laudat
 laudat

CAPVT DECIMVM.

*De pharmacia ad hanc
febrim pertinente.*

*Pharmaceu-
ticū instru-
mentū quid
corporibus
præstat.*

HIs explicatis superest, vt de phar-
maceutico instrumento, quatenus
ad alterantia transfertur, vel ex tota
substantia agentia, disputationem pro-
sequamur. Vndè reliquas indicatio-
nes facile assequi possimus. Per hoc
enim instrumentum corpus refrigera-
mus, putredinem inhibemus, depra-
uatam qualitatem extirpamus: hæc
autem præstando, omnes indicationes
curatiuas à nobis assignatas egregiè
amplectemur: quas duas esse proprias
decreuimus, ex parte putredinis vnam,
ex parte verò virulentæ qualitatis al-
teram: & licèt, quantùm ad putredi-
nem attinet, quandò de chirurgico in-
strumento verba fecimus, largiorem

fer-

sermonem habuerimus ; tamèn procul à ratione non erit , pauca , & potiora quatenus indicationes istæ ad pharmaciam subiiciuntur adducere , & examinare . Ea enim non solùm putredo inhibetur , sed etiam venenosa qualitas retunditur , & aufertur ; ideoquè , adhibitis priùs euacuationibus vniuersalibus , mihi magis arridet , nonnulla , quæ putredinem validissimè inhibere possunt , in medium afferre , quorum vsus omnibus putridis febribus præstantissimus est , & mirè profuit , quia non solùm putredini resistunt , verum etiam hanc , dum integra , & perfecta non est , impediunt , partiumquè temperamentum conseruant . Quamobrem febribus putridis , & præcipuè malignis competunt . Quæ autem hoc præstare valent , etiam si diuersa reperiantur , magis tamèn propria , & vsui accommodata censentur , quæ refrigerandi , & aliquantulum exsiccandi vi

*Medicamē-
ta putredinē
inhibentia*

prædita sunt. Interquæ succus, vt aiunt, limonum, granatorum, citri, cichoriæ, endiuix, acetosæ, & similium reponitur, vel ex eisdem syrupi confecti. Hæc profectò non solùm à putredine præferuant, calorem febrilem retundunt, & attemperant, sed etiam partes principes corroborant, & tuentur, quorum sanè vsus à nobis pro febrium putridarum, & præcipuè huius Sardinix febris curatione præstantissimus existimatur, vt inferiùs demonstrabitur.

QVÆSTIO NONA.

An medicamenta refrigerantia, & exsiccantia, & præcipuè acida in huius febris curatione, cum putrida sit conueniant.

Non defunt certè Medici multi ex præclarissimis, qui eorum vsum
im-

Quæ incommoda præter enarrata, ob illorum usum sequuntur.

Astringentia in febribus putridis interdicienda sunt secundum Gal. sententiam.

& si non secundum totum, saltem secundum partem: illorum enim usu ante corporis euacuationem, non solum incommoda enarrata sequuntur, sed humorum euaporatio prohibetur. Ex quo, cum corpus meatibus constipatis non transpriet, nec humores amplius euentilare queant, magis putrescunt, & febris intenditur. Hanc eandem sententiam Gal. I. acut. 18. protulit, ibique astringentia febribus putridis nocua esse scripsit, propterea quæ pro victu ptisanam laudat, dicit quæ: *Et sic dimittantur, ex astringentibus pira, ayresta, & mespilla, & quacunque huiusmodi*; Et paulo inferius inquit: *Nemo siquidem astringentibus utitur cibis, nisi propter symptoma, quod animi deliquium inducat, vel propter immoderatum ventris profluvium: cogunt siquidem, constringunt quæ corpora, vias quæ tunc distributionis, tunc alimonie tunc eius quæ foras fit, perspirationis*

rationis connivere faciunt; quas reclusas, apertas què esse, conducit. Quibus locis liquidò apparere videtur, medicamenta astringentia in febribus putridis præscribenda non esse.

Et licèt res ità se habeat, non ob id asserendum est, hanc Galeni doctrinam esse nostræ adversam; nam, & si verum sit, refrigerantia absolutè, & astringentia esse febribus putridis inimica, non ideo sequitur, omnia refrigerantia, & exsiccantia in febribus putridis in totum esse interdicenda. Dantur enim certè quamplurima medicamenta, quemadmodum sunt superiùs enarrata, quæ, licèt aliquam vim astringentem obtineant, non sunt adeò astringentia, ut corporibus omnibus obstructis noceant, quod isti existimant; nec enim absolutè id admitti debet, quia frigida aliqua aciditate prædita non astringunt; & quamvis hæc vis inesse videatur, non ideo simpliciter

*Diluantur
adversario-
rum ratio-
nes.*

tèr putandum est, illis esse in totum abstinendum, quoniam vis illa est adeo exigua, ut facile aliorum medicamentorum, vel sacchari permixtione retundatur, atque hoc pacto obesse non potest, & quamvis aliquod incommodum ægròtantibus afferrent, nihilominus, dum maiora sequutura iuuamenta speramus, quamdamina, non spernenda erunt; imò exhibenda, iuxta illud Galeni decretum II. meth. adeo decantatum. Et ita dum loco superius adducto illa reprobatur Galenus; non intelligit de illis, quæ refrigeranti vi cum aliqua aciditate prædita sunt, sed tantum de illis, quæ immodicè astringunt, quæ utique mala censentur, & à nobis etiam reprobantur, nec propinanda villo pacto sunt in febribus putridis, nisi bin alicuius symptomatis gratiam; quemadmodum fecisse Galenus in principijs febris pestilentis testatur, cui terram figillatam concessit, licet astringens

*Ad Galeni,
& aliorum
auctoritates
respondetur.*

gens sit, respiciens tantum ad id, quod magis vrget, relicta indicatione, quæ à putredine desumitur, cuius vi venenosa qualitas retunditur. Hoc similiter modo iuueni cuidam febricitanti malum punicum concessit 10. meth. 5. non ratione febris, sed ad ventriculum corroborandum, & ob metum, nè humores biliosi ad illum confluerent. Ex quibus constat, nullo pacto medicamentis astringentibus esse abstinendum, etiam si aliquam astringentem vim in se detineant, cum maior sit ex eis iuuamentum, quàm damnum obtenturum; & præcipue in hac febre, de qua est sermo, in cuius curationem aliqua exsiccatione indigemus. At non perpetuò, & absolutè id exequutioni mandandum est, sed facta prius aliqua decenti euacuatione, ac meatuum reperatione, nec eodem modo in omnibus administranda sunt, etiam si eandem, similemquè causam habeant;

Gal. historia

A medicamentis astringentibus non semper abstinendum in febrium putridarum curatione, nec perpetuò administranda, sed variari debet illorum usus pro diuerso corporis apparatus.

*Non eodem
modo corpo-
rib' biliosis,
ac pituitosis
hæc compe-
tunt.*

sed diuersimodè exhiberi debent, cum
sæpissimè pro diuerso corporis morbo-
si apparatu varientur, & diuersis sym-
ptomatibus ægrotos vexari experia-
mur; ac deniquè indicationes diuersas
exindè oriri contingat. Non enim pro-
fectò medicamenta hæc eodem modo
corporibus biliosis opitulari, ac pitui-
tosis obseruatur. Illis vtiquè vtilissima,
& opportunissima censentur, tùm fe-
bris ratione, tùm respectu humoris il-
lam constituentis. His verò pituitæ ra-
tione mala esse existimantur. Hinc est,
quòd si febris hæc corporibus biliosis
euenire contingat, largam refrigeratio-
nem proculdubio curabimus; nec ve-
rendum in eis administrandis est, ob
contrariorum rationes, quoniam tali
pacto, omnes scopos feliciter, & cele-
riter consequemur. Si verò aliqua ho-
rum non benè consentiant; humorquè
putrescens, & febrim constituens non
sit exquisitè calidus, quare biliosi requi-

sita

sita non seruet; sed frigidus, aut illi permixtus sit, tunc illis abstinendum erit, aut saltem tantum de refrigeratione detrahendum erit, quantum vim caliditatis minui conijciemus. Nam refrigerantia omnia, & præcipue vehementer exsiccantia constipare solent, atque hinc obstructions augentur. Ex quo certè colligitur, non esse hæc medicamenta æqualiter omnibus imponenda, nec eodem modo exhibenda, sed variari eorum usus debet, pro diverso corporis apparatu, & putredinis humoris natura, & ideò accurata diligentia in eis propinandis adhibenda erit: quoniam licet principaliter æris mutatione febrim hanc fieri statutum sit; non tamen adeò simpliciter sub hac causa illam collocauimus, vt ab alijs causis minimè posse procreari putauerimus; sed semper ad illam producendam morbosum corporis apparatus concurrere docerimus; qui quidem

*In Sardinia
febris cura-
tione refri-
gerantia, &
modicè ex-
siccantia,
cōueniunt.*

*Acida tenui-
um partium
sunt.*

*Propria, &
accōmodata
medicamen-
ta huic Sar-
dinia febris.*

corporis apparatus, cum diuersus re-
periatur, diuersa exindè symptomata
subsequi pro comperto habetur. Qua-
propter non absre erit, in huius febris
curatione, ad hoc, vt errores euitare
valeamus circà initia, quemadmodum
experientia nos docet, refrigerantia, &
modicè exsiccantia eis permixta, quæ
vim aliquam attenuantem obtinent, ex-
hibere. Quorum vsus contemnendus
non est, etiam si hæc aliqua astringenti
vi prædita sint: refrigerantia enim, &
præcipuè acida, non sunt adeò astring-
gentia, vt eorum vsus in hac febris im-
probari possit, cum acida sint tenuium
partium, iuxtà Galeni doctrinam 4. sim-
plicium cap. 3. & licèt aliquam astric-
tionem in se retinere videantur, cum
sint heterogeneæ substantiæ, est adeò
vis hæc perexigua, vt nullo pacto no-
cere possit, vt suprà latè dictum est.
Itaque tamquam præceptum inuiola-
bile in huius febris curatione obser-
uari

uari debet administratio medicamentorum, quæ refrigerare exsiccare, & putredini resistere valent, vt syrupi de oxisacchari, de granatis, endiuia, de acredine citri, de succo limonum, capilliueneris, scorsonera, de scordio, Mercurialis, tormentilla, cum eisdem aquis, vel quibusdam alijs accommodatis, vt pentaphilon, graminis, oxalidis, ruta crapara, & similia. Quemadmodum plurimum valere censemus, & in vfu haberi possunt, tum solitarie sumpta, tum alijs admixta conserua de acredine citri, ex scordio, scorsonera, & similibus. His itaque profectò rectè adhibitis, omnibusquè superioribus circumstantijs seruatis, ægros non mediocritè adiuuabimus. Per hæc enim, non solum corpus refrigeramus, & aliquantulum exsiccamus, calorem febrilem attemperamus, sed etiam putredinem inhibemus, & tandem vi peculiari malignitati aduersantes ægros

ad

ad pristinam sanitatem restituimus .
Atquè vt indicationes omnes absolua-
mus , tempus est , ad venenosæ quali-
tatis extirpationem deueniendi , quod
in sequenti præstabimus , cautionis-
què modum in medium breuitèr ad-
ducemus .

CAPVT VNDECIMVM.

*De alexipharmacis bezaharti-
cis , & alexitheriis me-
dicamentis .*

*Alexiphar-
macorum
usus .*

HÆc medicamenta , quamuis pe-
culiari , & arcana vi morbis om-
nibus malignis opitulari constet , illo-
rumquè vsus ad putredinem , & vene-
nosam qualitatem extirpandam à Gre-
cis , Latinis , Arabibus , & cunctis de-
nique Medicis vtilissimus censeatur ,
maiores tamèn apud nonnullos existi-
mationem obtinent . Quin illis adeò

con-

confidunt, vt nullus ferè reperiatur morbus, quamtumuis leuis, cui protinus, ea non adhibeant; atquè indiscriminatim propinent, non aduertentes, quòd ægros ad symptomata grauiora disponunt. Persuasi fortassè hæc medicamenta omnibus morbis, ac temporibus opportuna esse, ità vt nullo pacto nocere possint, sed semper iuuare. Sed à ratione aberrant: quoniam non quoduis alexipharmacum, cuiusuis corpori, feбри, aut affectui indistinctè adhibendum est: sed variari oportet pro venenosæ qualitatis natura, humoris, febris, aut corporis apparatu, diuersa enim sunt, & effectus diuersos præstare solent pro diuersa illorum natura, vt doctè asserit Ludouicus Mercatus t. 2. fol. 614. Nam multis frigida sese præferunt: aliis calida, plerisque sicca, pluribus acida, & sic aliis alia, iuxta rationem modi operationis veneni, aut subiecti, humoris scilicèt, aut corporis labo-

Aliquorum opinio de alexipharmacis exhibendis.

Diuersus est alexipharmacorum usus pro diuersitate qualitatis, corporis, & humoris.

Mercati opinio de alexipharmacorum usu.

*Idem cōfir-
mat Gal.*

*Alexiphar-
maca semi-
uenena ap-
pellantur ,
ideò non cō-
uenire sanis
Auerroes affir-
mat.*

*laborantis . Quam sententiam confir-
mat Gal. i. simp. med. facult. cap. 18. vbi
dicit . Si calidum , & humidum sit
venenum febrim efficiens , alexiphar-
macum frigidum , & siccum propi-
nandum est : aut saltē frigidis , &
siccis permisceri debet , Et sic de alijs
dicendum est , iuxtā illud axioma adeò
diuulgatum , contraria contrarijs offe-
renda sunt . Et itā ingenti studio , &
præuio examine sunt administranda ,
nulloquē pacto absquē necessitate pro-
pinanda , vt nonnulli faciunt , cum sint
tantæ actiuitatis , vt veneni naturam
sapiant , vndē semiuenena à nonnullis
vocantur . Hinc Auerroes lib. 5. colli-
get cap. 27. non conuenire sanis beza-
hartica asserit , ex eo quòd illos ad in-
star veneni lædant , & quamuis alexi-
pharmaca , seu bezahartica venenis
contraria censeantur ab omnibus , &
contra venena nuncupentur ; tamēn
aduertendum est , quòd non sunt om-
ninò*

ninò venenis aduersa ; sed mediam inter venena, & humanum temperamentum naturam fortiuntur, vt Galenus lib. i. simp. medicam. facult. cap. 18. scribit : similitudoquè, & analogia, quæ in eorum actione est maximè opportuna vtrisque debet esse communis, & si contrariorum eadem est ratio, necessum arbitror, vt alexipharmaca, quæ contrarietate sua palàm resistunt venenis, certè clam venenosæ qualitatis esse participantia, non eo quia sunt disparis effectus causa, principiumquè, vt testatur Auerroes, sed potiùs, quoniam, quæ proportio est corporis humani ad alexipharmacum, eadem videtur bezaharticis ad venenum, nam si penitùs essent contraria alexipharmaca veneni potiùs nomen mererentur, quia alexipharmacum, cum contrarium veneno calidum vt quatuor deberet esse eodem gradu frigidum vt quatuor ; quod venenum potiùs,

Alexipharmaca mediā fortiuntur naturā inter venena, & corpus humanum.

Alexipharmacū quādò veneni nomē meretur.

*Debita quā-
titas, & tē-
poris oppor-
tunitas ob-
servanda in
alexipharma-
corum exhi-
bitione.*

*Alexiphar-
macorum
munus.*

quàm alexipharmacum appellandum
esset; ob id mediam fortiri naturam as-
ferendum est; quòd si debita quantita-
te sumatur, & opportuno tempore, ob
illam analogiam, & mediam naturam,
non solùm corpus tuetur, sed etiam
vim veneni refrangitur. Quapropter
animaduertendum est, vt in eorum ad-
ministratione debita quantitas exhi-
beatur, quandoquidem si largiori dosi
præbeatur, maxima sua actiuitate cor-
pus lædet; tunc enim corpus humanum
valdè ab alexipharmaco opprimeretur,
& sicuti alexipharmacum opprimi à
veneno non debet, ità nec humanum
corpus à bezaharticis, quorum munus
est venenum extirpare, vires conser-
uare, & principalissimum membrum,
scilicèt cor tueri, vt longa experientia
obseruatum est, hæc autem præstare
sunt apta, dummodò recta methodo,
& debita dosi exhibeantur; secùs verò
experiri contingit, si in maiori dosi
plus-

plusquàm conueniat propinentur. Vt ergò sensus præsentis sententiæ meliùs innotescat, & eius ratio magis penetretur; inquirendum breuitèr est, quid hæc alexipharmaca, seu bezahartica sint, & quomodò in corpus humanum agant, & deniquè an eorum vsus vtilissimus pro hac febris curanda censeatur.

QVÆSTIO DECIMA.

Quid hæc alexipharmaca sint, & quomodo in nostrum corpus agant.

QVo ad primum attinet, hæc medicamenta alexipharmaca bezahartica, seu alexitheria dicta, sunt medicamenta vim habentia, & admirabilem quamdam contrarietatem oppugnandi venena. Horum profectò duplex est genus; alterum quòd per similitudinem, seu sympathiam omninò

Duplex alexipharmacorum genus.

Gg 2 cum

cum corpore humano admodum veneno resistit, aut manifesta qualitate, aut forma specifica; quo natura roborata, postea vna cum ipso medicamento validius insurgit ad venenum extirpandum, quod alexipharmacum, siue simplex sit, siue compositum, cum simile nostris corporibus sit, seu corporis materiæ, ex quadam proprietate, seu vi arcana iuuat, strenuequæ substantiam humani corporis tuetur, ac vitæ principium confortando spiritus, & fouendo, nè à præsentibus, & imminetibus deletherijs, verisquæ venenis offendatur. Idquæ qualitate quadam sympathica diuersum corpus immutare præstare, est aptum. Quemadmodum enim minima veneni particula, dum corpus permeat, momento temporis totum illud immutat: sic pari ratione fit, dum alexipharmaca pro venenatorum curatione, tùm intus, tùm extra exhibentur, ità contra-

ria

ria uenenis alteratione totum immutat corpus, quemadmodum docet Galenus primo de sem. capite 16. ut illicò eorum uim frenent, & coerceant, non quia ipsorum substantia totum corpus penetret (nequè sanè potest tam pauca materia tam breui tempore corporis interdùm maximam molem replere) sed qualitatis occultæ diffusionē, quemadmodum spirituum transmissio in nobis tùm à corde in arterias, tùm à cerebro in nervos fieri conspicitur. Alterum alexipharmaci genus est, quod partim prædictum propitijs naturæ humanæ qualitatibus, partim uerò contrarijs, & similibus uenenosis est medium inter uenenum, & humanum corpus, ueluti theriaca, quæ ex carnibus uiparæ conficitur, hæc autem caro similitudinis ratione attrahit excrementum uenenosum, reliqua uerò simplicia, in eius compositione

*Alexipharmacorum
vis quomodo
corporibus
communica-
tur.*

Alterū alexipharmacorum genus.

in-

*In alexiphar-
macis duplex
natura re-
quiritur ami-
ca una.*

*Altera ale-
xipharmaco-
rum natu-
ra.*

ingredientia facultatem cordis, omni-
umquè corporis partium roborant, &
sic venenum omninò superare theriaca
dicitur. Hinc est, quòd in alexiphar-
macis duplex natura, seu qualitas repe-
ritur; altera nobis amica, & similis,
seu sympathica, altera verò dissimilis,
& contraria, illa semper in suo robore
manet, & immediatè agit in nostram
substantiam, siue veneno affectam, si-
ue non, sanitatemquè conseruando; al-
tera uerò toto conatu attrahit ipsum in-
uenenum impulsu quodam naturæ, seu
ui, & mutua quadam proprietate ipsius
alexipharmaci, & ueneni, quo pro ma-
iori parte attracto, natura, ut diximus,
emergit, & quod reliquum est, supe-
rat, & expellit, licèt similia non age-
re inter se statutum sit, sed inæquali-
tatis proportio requiratur, hoc tamèn
intelligitur, quandò actiuitatis gradus
pares sunt, at cum impares existunt,
actio sequitur respectu illius excessus;

quo

quo circa cum alexipharmaca maiorem actiuitatem obtineant, necesse est, vt vtiliter in nostrum corpus agant; actioquè ipsa minimè molesta, sed idonea, & vtilis accadat conseruando ipsum temperamentum, & fouendo, quatione, non solum partes principes efficaciter præseruantur, sed etiam ipsum venenum corrumpitur, propulsatur, & expellitur.

Et quoniam ex dictis luce clariùs patet alexipharmaca omnia, tum à tota substantia, tum etiam manifestis qualitatibus agere, & vim suam nobis impartiri, ideò opus non est hoc loco examinare quæstionem illam adeò inter Medicos controuersam, an scilicet à manifestis qualitatibus tantum, vel etiam à tota substantia, & forma specifica hæc alexipharmaca agere valeant. Scio enim controuersiam istam, non à recentioribus tantum agitatam, sed ab antiquioribus etiam omnibus ferè vs-

An alexipharmaca à tota substantia, vel manifestis qualitatibus agant,

què-

*Prima opi-
nio.*

*Secunda opi-
nio.*

*Causa va-
rietatis opi-
nionem.*

quæ ad nostra tempora discussam, quo-
rum aliqui mordaciter defendere co-
nantur hanc alexipharmacorum ope-
rationem à tota substantia tantum, &
occulta quidam vi, & non à qualitati-
bus manifestis fieri. Alij verò ad ipsum
improbant, & damnant in solis quali-
tatibus manifestis alexipharmacorum
in esse contendentes, illorumquæ ope-
rationem manifestis tantum qualitati-
bus indubitanter fieri statuentes. Hu-
ius autem tantæ varietatis causa est
nostrum hebes, & caliginosum inge-
nium. Quod hinc inde congerit argu-
menta, quibus veritatis splendor ob-
ruitur, etiam si multoties clara, & ma-
nifesta fortassè resolutio appareat. Ex-
indequæ fit tot, & diuersas quotidie,
etiam de rebus minimis controuersias
oriri, quapropter mirum non videtur
si de hac tam graui re uariæ Medico-
rum opiniones extiterint, quæ pluri-
bus argumentis suam sententiam stabi-
lire,

lire, aliorumquē euertere fundamenta conati sunt. Hæc inquam non exagito, nè ingratus, & prolixus sim, cum huius controuersia decifio admodum obfcura difficilis, prolixa, à multis doctiffimè fuerit agitata. Illud verò vnum fufficiat in præfenti, me fcilicèt illorum fententiam libentè amplecti, qui putant non folùm vi occulta, & fubftantiæ totius proprietate, fed manifestis qualitatibus fimul fuam operationem fieri; omiffis omnibus alijs quæftionibus, cum inutiles effe videantur, quos femper in omnium morborum curatione fuper vacaneas effe, Galenus diuerfis in locis afferit, qui totus in medendo intentus quæftiones logicas effe omitendas admonet.

*Controuersia
decifio.*

Dari verò hæc medicamenta à totius fubftantiæ proprietate agentia, & actiones longè diuerfas à qualitatibus manifestarum operationibus, & effectus producentia, vel fimul cum illis in actio-

Alexipharmaca agentia à tota fubftantia, & manifestis qualitatibus.

Agentia à manifestis qualitatibus quib' signis deprehenduntur.

num prodeuntia, nulli dubium est. Aliqua enim sunt, quæ contraria qualitate agunt, & iuuant, vt frigida in calida, calida in frigida &c. Quorum operationes facile cognoscuntur, & sensibus externis percipiuntur, quales sunt calefactio, frigeffectio, humefactio, siccefactio, quas operationes ab ijs, quæ à tota substantia fiunt, distinguit Galenus lib. 5. de simp. med. facult. cap. 1. ait enim ibi, *Medicamenta esse nata alterare, aut una qualitate, scilicet, aut calefaciendo, aut frigefaciendo, aut humectando, aut siccando, aut dictarum coniugatione quadam.* Quod etiam diuersis, in locis confirmat Galenus. Aliqua verò sunt, quæ à tota substantia, & vi peculiari nobis ignota agunt, & iuuant, quorum operationes nec cognoscuntur, nec ab humana mente percipiuntur, sed sola experientia, vt asserit Valeriola in commento lib. Gal. de constitutione artis pag. 180.

Agentia à tota substantia quibus signis cognoscantur, & quas operationes obtinent.

&

& Gal. lib. 9. simp. medicamentorum facult. 1. de med. sec. gen. & 2. de med. sec. loca, 2. Hæc autem præter id, quòd sola experientia inveniuntur, & eorum operationes non cognoscuntur, omnibus morbis venenatis, temperaturis, qualitatibus, temporibusquè, indifferenter opitulantur; quam sententiam confirmat etiam Gal. 8. de med. sec. loca. 8. ubi de hepate lupi, sermonem faciens, secundum totam substantiam hepati prodesse testatur. Hanc eandem sententiam cap. 8. ad Trasybulum Gal. repetit. *Eorum enim, ait, quæ contraria qualitate sunt, methodus est, eorum verò, quæ tota substantia sunt adversa methodus non est, sed omnia per experientiam sunt inuenta.* Ideò Gal. 13. meth. medicamenta alexipharmaca, quæ à proprietate totius substantiæ iuvant, absquè methodo exhiberi possunt. Methodus enim per indicationem constituitur, quæ in alexi-

Sententia Gal. de hepate lupi.

Alexipharmaca à tota substantia agentia absquè methodo exhiberi possunt.

therijs minimè inuenitur, ideò metho-
do excluduntur, cum ipsa indicatio
semper naturam indicantis notam sup-
ponat. Vnde Alexander Aphrodiscus
in proemio problematum infinita in re-
rum natura existere scribit, quæ sola
experientia cognoscuntur, & arcana
proprietas à Medicis appellantur.
Merito igitur asserendum est, hæc me-
dicamenta à tota substantia agentia, so-
la experientia inueniri, & omnibus
morbis malignis temperaturis, quali-
tatibusquè opitulari: & quamuis hæc
aliquandò exhibita diuersis naturis non
æqualitè omnibus prodesse contingat,
hoc euenit ob maiorem, vel minorem
materiæ dispositionem, & tempera-
mentorum diuersitatem, quæ licèt vi
peculiari, & suaptè natura venenis re-
sistant, nihilominus ob materiæ, &
temperamenti diuersitatem frustrari eo-
rum actio sæpissimè solet.

Rursus præter hæc alexipharmā-

*Medicamē-
ta à tota sub-
stantia agē-
tia sola, ex
perientia in-
ueniuntur.*

ca à tota substantia agentia, dari quædam alia, quæ non solum à forma specifica (vt diximus) sed à qualitatibus etiam manifestis suas operationes exercere, & ex vtrisque simul eorum operationes fieri pro comperto habemus.

Quorum sunt alexipharmaca agentia à tota substantia, & manifestis qualitatibus simul.

Quorum actiones licet excessu primarum qualitatatum oriri videantur, nullo tamen pacto illis adscribendæ sunt, cum habeant aliquid diuersum à primarum qualitatatum operationibus, & ultra illarum vires agere depræhenduntur. Et ita quamuis hæc operatio mixta sit, & alicuius qualitatatis manifestæ interuentu fieri possit, est tantæ actiuitatis vis illa nobis ignota à tota substantia proficiscens, vt omnimodè proprietati substantiæ, & non primis tantum qualitatibus adscribenda sit. Quoniam tunc vis illa occulta à totius substantiæ proprietate emanans, sine alterius adminiculo per se, ex sua aptè natura venenum propulsare est, apta. Illa verò

Actio alexipharmacorum non tribuitur manifestis qualitatibus, sed tota substantiæ.

qua-

qualitas manifesta in alexipharmaco existens, licet agat, non immediatè invenenum, vt alexipharmacum agit, cum in ea nulla vis ipsi veneno contraria cognoscatur, cum tota vis veneno resistendi qualitati occultæ tribuatur; sed tantum in materiam agit, in qua mala qualitas fundatur, illamquè ad debitam simmetriam reducendo, est in causa, vt promptius venenum extinguatur. Ex quibus verbis elicitur dari alexipharmacorum diuersa genera. Vnum cuius efficacia in totius substantiæ proprietate tantum consistit, eiusquè operationes sunt adeò nobis ignotæ, vt è Cœlo nonnulli emanare putarint, vt magnes, medicamenta purgantia, & similia. Horum autem duplex est differentia, alia sunt simplicia, & alia composita; quæ omnibus venenis contrariantur; simplicia sunt sem. citri, Bolus armena, Terra lemnia, Corallia, Smaragdus, Margaritæ, Hyacinthus,

Diuersa alexipharmacorum genera.

Alexipharmacorum duplex differentia.

thus, Citonium, Scordium, lapis Belzahar, Scorsonera, Tormentilla, Penthaphylon, succus granatorum, Citri, &c. Composita verò sunt Mithridatum, Theriaca, Diaiscordium Fracastori, & multa alia, quorum compositiones passim apud Medicos extant. Et ex his aliqua sunt calida, & aliqua frigida, & nonnulla, quæ analogiam ad determinatum membrum, uel ad humores habent. Calida sunt, Theriaca, Mithridatum, conf. Alc. Hyacintorum; frigida verò mica panis, succo limonum, agrestæ, acetosæ, aceto madefactæ, succus granatorum, folia acetosæ, pulueres ferè omnes lapidum præciosorum, &c. Eorum verò, quæ cum analogia ad aliquod membrum agunt, quamplurima etiam reperiuntur, vt Granatus pro corde; Smaragdus pro cerebro; Sapphirus respicit hepar; Corallia ventriculum, &c. Quæ deniquè ad hu-

*Ex alexi-
pharmacis a
liqua sunt
calida, & ali-
qua frigida,
& aliqua,
quæ analo-
giam ad de-
terminatū
membrum
habent.*

humores analogiam habent subdiu-
duntur quoquè, vel ad aliquos, vel ad
omnes humores, sic electuarium ex
tribus sandalis, diamag. frig. troch. des-
podio, de terra sigillata pro humori-
bus calidis, & æstuantibus febribus,
quemadmodum pro frigidis humori-
bus Theriaca, Mithridatum, & simi-
lia. Ea demùm, quæ omnes humores
respiciunt, & cum eis analogiam ha-
bent, communia appellantur omnibus
febribus, temperaturis, qualitatibus-
què conueniunt, ut electuarium de
gemma sine speciebus conf. Hyacin. &c.

*Alterū alexi-
pharmacorū
genus, in to-
tius substā-
tiæ proprie-
tate, & ma-
nifestis qua-
litatibus cō-
sistit.*

Alterum verò alexipharmacorum
genus secundum totam substantiam
agere dicitur, cuius virtus tū in oc-
cultā quadam proprietate, tū etiam
manifestis qualitatibus simul consistit,
eiusquè species præter qualitatem nobis
ignotam, vim alterandi quoquè habent,
quæ modò refrigerant, modò siccant,
modò calefaciunt, modò humectant.

At

At non ratione primarum tantum qualitatum suas operationes perficiunt, licet prædominatis qualitatis excessum retundant, nec immediatè venenum extinguunt, cum ea illud expellant, quæ proprietate occulta, & antipathia quadam hoc præstare valent, quæ aliena valdè sunt à primarum qualitatum natura, dicuntur tamèn operari à manifestis qualitatibus, quoniam, etiam si occultæ qualitatis actio reperiat, primarum quoquè qualitatum actio cum ea vigere conspicitur; sed adeò remissa, vt illis operatio minimè tribuatur. Hinc est, quòd hæc alexipharmaca diuersimodè, & sedula diligentia administranda sunt, nec eodem modo omnibus corporibus, ætatibus, ac temporibus propinari debent. Nam si tempus æstium sit, & simul caliditatis excessus adsit, absquè dubio, quæ calida sunt, calorem magis accendent, febrim augebunt, & bullitionem efficient, ac

Alexipharmaca ingēti studio administranda sunt; nec eodem modo omnibus corporibus, & ætatibus, temporibus propinari debent.

deniquè corruptionem causabunt , à qua illa qualitas venenosa magis incrementum accipiet . Quapropter cautè illis vtendum est ; & quotiescunque manifesta aliqua qualitas ibi vigere comperiatur , illi semper admiscere debemus aliquam ex aquis refrigerantibus , aut syrupum , aut alicuius simplicis refrigerantis succum , à quibus non solùm qualitatis excessus mitigabitur , sed etiam qualitatis malitia propulsabitur ; si autem frigida intemperies , & humorum crudorum copia adesse cognoscatur ; tunc ea , quæ calida sunt exhibenda erunt , sed cautè , & magna cum præmeditatione hoc faciendum , nè ex alexipharmacorum caliditate affectus intendatur , vt sæpissimè ob illorum intempestiũ vsum accidisse vidimus . Quòd si exsiccatione sit opus , ad illa deuenire non est cunctandum , ab eis enim non solùm humiditas , quæ est putredinis mater

ab-

absumitur, sed corpus ab insigni putredine præservatur: idquæ fieri tantum contingit ab his, quæ frigida, & sicca sunt, non autem à calidis, & siccis, ut superius diximus, eo quod ægrotantibus magnum detrimentum resularet. Ex quibus omnibus constat, alexipharmaca omnia non à manifestis qualitatibus tantum, ut nonnulli putant, sed à totius etiam substantiæ proprietate eorum operationes exercere, principalequæ agens in eis esse formam specificam asserimus.

QVÆSTIO VNDECIMA.

Quanam ex enarratis alexipharmacis magis opportuna pro hac febre censeantur.

DIximus in genere quanam sint alexipharmaca; quomodo agant, & deniquæ quibus morbis conveniant;

*Methodus
alexipharma-
corū in hac
Sardinia fe-
bri.*

*Humoris na-
tura, & mor-
bi alexiphar-
macorū spe-
ciem mutat.*

nunc docendum in particulari quomo-
do hæc omnia exequi oporteat in cu-
ratione febris de qua loquimur. At-
quæ in hoc vulgatam apud nos metho-
dum, nobisque probatam sequemur:
quam tamèn immutare licebit pro hu-
moris prædominantis, morborum, &
naturarum varietate. Hæc autem om-
nia, non solùm alexipharmacorum spe-
ciem, sed formam, & quantitatem quo-
quæ variant. Nam alexipharmaca, li-
cèt vi arcana, & totius substantiæ pro-
prietate omnem deleteriam qualitatem
extirpare, & superare valeant; non ta-
mèn eodem modo omnibus corpori-
bus, naturisque opitulari solent, sed di-
uersas operationes, pro humorum, &
naturarum diuersitate exhibere expe-
rimur. Non enim hæc eiusdem sunt
rationis, nec eandem fortiuntur natu-
ram, vt demonstratum satis superiùs
est; ideò illorum vsus non ità indiscri-
minatim præscribendus est, etiam si

vti-

utilissimus , atque strenuissimus pro morbis omnibus malignis curandis censeatur : reperiuntur enim quædam , quæ semper utilia omnibus corporibus , siue sanis , siue infirmis accidunt , huiusmodi est semen Citri , Citrum ipsum , Bolus armena , Smaragdus , Margaritæ , lapis Belzahar , Scordium , & similia : alia verò sunt , quæ analogiam ad humores omnes , vel aliquos habent , & hæc certè , siue simplicia , siue composita semper iuuant , & omnibus corporibus conueniunt : quædam deniquè reperiuntur ; quæ licèt similia , & amica nobis sint , habent tamen qualitatem aliam nobis aduersam , ac sunt tantæ actiuitatis , vt si vsurpenter in magna dosi , ex idoneis , & amicis fiant hostilia , vt est Theriaca , Mitridatum ; & hoc est , quod assererat Auerroes loco citato in bezaharticis vnâ esse facultatem , sed ab hac binas operationes , seu quali-

*Alexipharma-
ca , quæ
sunt corpo-
ribus omni-
bus utilia.*

*Alexiphar-
maca , quæ
analogiam
ad humores
habent , siue
simplicia ,
siue compo-
sita sint sè-
per iuuant ni-
si in magna
dosi exhibeā-
tur.*

*Auerr. in-
telligentia.*

tates

est, quòd in eis facultas venefica non adeò præpotens inuenitur, vt magnum ægris detrimentum afferat, nisi sumantur in magna dosi, cuius ratione tantæ erunt actiuitatis, vt aliquo modo alterari corpus, & ei nocere valeant, & hoc est, quod manifestare intendit Gal. 5. simp. cap. 18. & Auerrois loco supracitato. Quandò hæc corporibus sanis obesse affirmant. Quod etiam aliquandò intelligi potest de alexipharmacis fortibus, vt Theriaca, Mithridatum, & cætera huiusmodi, quæ sæpissimè pro diuerso corporis temperamento, & humoris prædominio suspecta redduntur; non verò de leuibus, qualia sunt Margaritæ, Bolus armena, lapis Belzahar, & plurima alia, quæ hodiè abundantissimè propinamus, & eximè omnibus corporibus, tùm sanis, tùm ægris conueniunt.

*Resp rationi
ex Gal. &
Auerrois addu-
ctæ.*

*Vsus alexi-
pharmacorū
pro febricu-
randa uti-
lissimus.*

Ex dictis igitur euidentissimè infer-
tur, vsum alexipharmacorum pro hac
fe-

febri curanda esse vtilissimum, quoniam febris ista à nobis descripta qualitatis deleteriæ particeps est; & nos alexipharmacis corpora à venenis tuta reddere profitemur. Neque dicas horum vsu corpus humanum simile fieri veneno; obstructionesquè augeri, vt aliqui putant; nam, & si negandum non est, nonnulla horum vim aliquantulum incrassandi habere, non ideò sequitur eis abstinendum esse; quoniam si debita dosi, & decenti tempore vsurpentur, numquàm nocebunt; & licèt aliquam ægrotantibus noxam afferrent, quod negamus, non ideò eorum vsus interdicens est, cum maiora sequi ex eis cominoda, quàm incominoda quotidie experiamur; imò illa summo opere laudamus, cum valentiùs in nostro corpore ad deleteriæ qualitatis expugnationem agant, illudquè alterando, & corroborando superent, licèt horum vsus varius sit, tùm ratione

apparatus diuersi, & humoris, tum etiam ratione diuersitatis illorum, quia tot ferè in arte medica compositiones sunt, quot Medici reperiuntur. Hinc est, quòd interdum in puluere redacta exhibentur, & interdum in confectio-
 ne; quæ quidem non solum ægris cor-
 poribus, sed sanis opitulari censemus,
 & sic Galenus lib. de Theriaca ad Pis. 16.
 dicit Theriacæ usum esse strenuissimum
 ad corpora sana tuendum à vi veneno-
 rum, etiam si eius usus non totus, &
 frequens sit in omnibus morbis mali-
 gnis, vt dictum est. Quapropter non
 inutile nobis visum est, si hæc ad pra-
 xim referentes, insignem aliquam com-
 positionem in medium pro hac febre
 curanda, & venenosa qualitate propul-
 sanda proferremus, cum omnia alexi-
 pharmaca non indistinctè omni febre,
 & corporibus adhibenda sint. Ideò his
 febribus, quarum nunc curationem
 præ manibus habemus, non omnia con-
 uenire

*Alexiphar-
 maca Sardi-
 niæ febric-
 commodata.*

uenire iudicamus; sed tantum refrigerantia, & exsiccantia maxime desiderari; eo quod illam à caliditate, & humiditate aeris fieri, statutum est. Idcirco ea, quæ refrigerandi, & exsiccandi facultatem habent conuenientissima esse arbitramur; vt sunt Bolus armena, Smaragdus, lapis Belzahar, & cætera superius enarrata; quorum singula speciali dote aduersus virulentam qualitatem, humorisque attemperationem plurimum conferre asserimus; proindeque præcipuas compositiones ex eis paratas afferre, non est, vt diutius immoremur; à quibus malignam omnem noxam superandam non diffidimus; inter has verò licet propè infinitæ ab auctoribus describantur, potiores nobis videntur illa, quæ ex simplicibus enarratis componuntur: sed præ cæteris in hunc usum magnoperè commendatus reperitur sequens puluis, cuius vires sunt adeo insignes ad malignorum affectum expu-

Puluis efficacissimus ad venenosam qualitatem, & pugnandam

gnationem, & partium nobilium præ-
feruationem, vt nihil aptius reperiri
censeamus, qui talis est.

R. rad. angelicæ.

Tormentillæ.

Scordii.

Pentaphilon ana. 3. i. ss.

Ossis de corde cerui.

Scobis eboris.

Spodii.

Corallorum.

Charabæ.

Sandalorum omnium ana. 3. i.

Marg. preparat.

Fragment. preciosorum ana. 3. ss.

*Seminum frigidorum maiorum, &
minorum ana. 3. i. ss.*

Lapidis belzahar. scrup. i.

Terræ lemnis.

Bol. Armeni. ana. scrup. 2.

Seminis citri. 3. 2.

Oxalidis.

Flor. nimpheæ ana. 3. 2.

Di-

Pulvis effice
ad
effluens ad
virescentes
pulvis
pulvis

Dictami. 3. ss.

Sacchari ros. Vnc. 1. ss.

*Terantur omnia. S. A. & per cribrum
diligentèr lauigata transfundantur.*

Hanc præstantissimam efficaciam in-
star preciosi antidoti, hic pulvis à nobis
descriptus fortitur, qui ieiuno ventre,
parum ante cibum quantitate. i. scrup.
sumptus, cum aliqua ex cordialibus, &
refrigerantibus aqua, aut destillato re-
stauratiuo à nobis descripto, mirum in
modum pro omnibus morbis venena-
tis expugnandis conferre, fatemur: hoc
similitèr pacto ad hanc deleteriam qua-
litate extinguendam lapis belzahar
multum laudatur, & remedium effica-
cissimum censetur; eandem quoque
prærogatiuam lingua Diui Pauli in In-
sula Melitæ reperta habere existima-
tur, & ob eius insignem vim, qua pol-
let, ad malignos morbos profligandos
in frequenti usu apud Siculos est, &
magno pretio hodiè habetur quemad-
modum

*Alexiphar-
ca vi exsic-
candi prædi-
ta in hac fe-
bri opportu-
na.*

modum quoquè quamplurimæ confe-
ctiones ex eisdem pulueribus concima-
tæ, & deniquè summis laudibus vsquè
ad Coelum omnia, quæ aliqua exsiccan-
di vi prædita sunt, extollimus; cum
hæc non omnia alexipharmaca præsta-
re valeant; quamuis vt amuleta ad ve-
nificam qualitatem extirpandam pro-
poni soleant; sed tantùm ea, quæ ex-
siccandi facultatem habent; cetera ve-
rò, licèt omnibus morbis malignis,
temperaturisque conueniant, inania
tamen, & irrita ob rationes allatas in
huius febris curarione esse, fatemur.
Nec procul à ratione erit hic quoquè
afferre confectiones alchermes, & hya-
cintorum, quamuis aliqua caliditate
vim suam corporibus impartiant: ta-
mèn ob analogiam, quam ad humores
omnes habent in hac curatione præ-
stantissima esse arbitramur, præcipuè
si cum aliquo ex assignatis syrupo ex-
cipiantur, vt syrup. mali massitici, id
est,

*Conf. alcher.
& hyacint.
non repro-
bantur.*

est, de succo limonum, granatorum, acido citri, vel gelea cerasorum, granatorum, & similium, aut ex illis concinnentur opiatae, confectiones, & electuaria; vel poterunt ad hunc quoque usum tabellae parari, & in officinis more aliorum confectionum seruari, quae vires excellentiores habere solent: inter has verò sequentes non omittendas esse, iudicamus; quarum eximias doctes, & mirandos effectus in multis expertus sum; modus autem talis est.

R. specier. elect. diamarg. frig.

Elect. de gemmis ana. 3. ss.

Pul. ossis de corde cervi. scrup. ss.

Scobis eboris tenuissimi lauigati, scrup. i.

fragmentorum omnium lapidum pratioforum. 3. ss.

Lap. belzabar.

Corn. cervi præp. ana. scrup. i.

Pul. sem. citri. scrup. ss.

Sacchari fini dissoluti in sufficienti quan-

*quantitate aquae linguae bouinae, vel
cerasorum fiant tabellae, pondere
vnius dracmae singulae sumantur
ieiuno ventriculo, ut moris est.*

Pariter varia opiata, & compositio-
nes parari poterint, quarum formam
huc adducere, superuacaneum esse,
putavi; cum nemo sit in arte medica
tam rudis, qui ex traditis proprio mar-
te non possit diuersam medicamento-
rum formam componere. Quo circa
praedictam diligentiam singulis medi-
cinae professoribus, & in arte peritis
remittimus, & ne inania sint, & in
cassum haec vtilissima praesidia
administrentur, obseruari
sedula diligentia supra
enarrata praecep-
ta fatis erit.

( ) ( ) ( )

QVÆ-

QVÆSTIO DVODECIMA.

*An potio aquae frigidae hac febrī
vexatis conueniens, &
salutaris sit.*

Non inutile erit hic obitèr expli-
care; an hac febrī vexatis com-
petat aquæ frigidae potio, quæ præcla-
rissimum remedij genus, pro omnibus
febribus ardentibus extirpandis à do-
ctis Medicis existimatur. Et maxi-
mum quidem dicitur esse præsidium:
quoniam si debitè, & secundùm ratio-
nem adhibeatur, statim, & citissimè
æstuantium februm ardorem compe-
scit, illarum violentiam opprimit,
ægroti vires recreat, naturam siti in-
festissima oppressam leuat, quæ vali-
dior facta humores idoneos, vtilisque
retinens, inutiles per vrinam, aluum,
& sudorem, aliasquè vias potentèr ex-
pellit,

pellit , anxietatem aufert , vigiliam arcet , copiosum sudorem mouet , & tandem somnum conciliat . Quæ omnia Galenus diuersis in locis commemorat .

Aqua frigida proprium febris remedium .

Prætereà aqua (si Medicis expertis , & philosophis adhibenda sit fides) frigida , & humida est ; ideò non solum æstuantium febrium salutare remedium censetur , imò valdè genuinum , quin , & delectabile pro omni febre curanda . Nam febris , vt febris absolute , & secundum eius naturam intemperies calida , & sicca est ; vnde ab ea frigida potio , vt accommodatum præsidium indicatur , quippè , quæ febrili temperiei contrariatur : cum enim contrariorum contraria sint remedia , iure optimo febribus omnibus , quatenus febres sunt , aquæ frigidae potio strenuum , & efficacissimum auxilium præstat . Verum quia hæc remedij species , de qua institutus est sermo , si tempestiue

pestiuè vsurpetur, magnas habet vires, secùs autem, si intempestiuè. Sic enim diuersa incommoda eisdemmet afferre solet, ideò non temerè, & sine magna præmeditatione propinari Medicus debet, & sedula diligentia in ea administranda vtendum est, cum non semper gelida potio conuenientissimum sit medicamentum; sed vbi concoctionis notæ planè, euidenterquè apparent, aut prohibens non repugnet.

Sedula diligentia vtendum in ea administranda.

Et quamuis in morbis acutis omnibus à caussa calida: siue interna, siue externa: siue cum putredine, siue absq; putredine potio aquæ frigida ad satietatem etiam in principijs ante concoctionem exhibenda sit, si magnitudo febris, & sitis vrgeant cum virium robore, ætate iuuenili, corpore carnosio, & assueto, ac tenui humori, nisi tamèn viscerum, præcipuè ventriculi, vel hepatis imbecillitas ex frigiditate, vel tumor aliquis prohibeat, quemadmo-

Morbis omnibus acutis aqua frigida potio cōpetit.

dum docet Galenus 10. meth. cap. 5. nihilominus, non semper omnibus acutè febricitantibus indistinctè offerenda est. Hæc enim absolutè, & indifferenter exhibita, non seruatis conditionibus à Galeno expositis, quamplurima detrimenta, damna, & incommoda ægris afferre solet, vt videre est apud ipsum 9. meth. cap. 5. ibi enim adducens Galenus incommoda, quæ ex incongruo, intempestiuoque aquæ frigida usu oriri possunt, hanc protulit sententiam. Porro, dicit, *incommoda, quæ frigidam potionem intempestiue, immodicaquè exhibitam sequuntur in iis consistunt. Primum humores omnes non solum lentos, viscidos, & crudos; sed etiam multos, siue hi obstructiones, siue putredinem, siue phlegmonem: siue qualis erysipelas, aut scirrhus, aut adema est affectum creauerint; attenuari, digeriquè prohibent. Ergò quoties ex his febris accenditur,*

at-

atquè ad eos expellendos frigida data non conducit, quandò sumitur quidem non parum affert leuaminis, propterea quòd iam accensam febrim exstinguit: verumtamen cum causa eius adhuc perstet, aliam deniq̃ accendi, est necesse, atquè eam, quæ præcessit, nonnumquam reddi molestiorem; propterea quod densatum ex frigida corpus est. Atquè hæc una noxa species est minimè contemnenda. Altera talis est, nonnullæ laborantis imbecillæ particula, siue ita se ex naturali intemperie habeant, siue ex vitio scititio, à frigida leduntur: aliis namquè gula adeò vehementèr est affecta, ut vix deglutire possint. Aliis ventriculus sic, ut vix concoquere valeant. Aliis ipsum ventriculi os, aut iecur, aut colon, aut pulmo, aut septum transversum, aut renes, aut vesica, aut cerebrum, aut pectus, aut nervi, aut tale quippiam aliud

aliud à frigida percussum, ad proprium opus infirmum est redditum. Nonnulli autem ex intempestiva immodicaque eius potione, non multo interposito tempore, sed illicò, difficultate spirandi, convulsione, ac tremore corripuntur: ac toto (ut uno verbo dicam) nervoso genere leduntur. Hinc quibuscunque in principe particula tumor aliquis è phlegmone, adematosis, aut scirrhi genere constitit, iis frigidam offerre non est salubre: sed nec iis, quibus obstructio, putridusue humor non concoctus incommodat. Quòd si euidentèr percipis absque iam dictis tumoribus concoctionis notas, illud dumtaxat estimabis, sit nè pars aliqua temperamento adeò frigido, ut in hanc noxam procumbat. Quibus Galeni verbis dilucidè constat, potus aquæ frigidaæ vsum absolutè non esse omnibus febris vexatis accommodatum remedium; sed tantùm illis, qui arden-

Quibus febribus aqua gelida potio competat.

dentissima febris laborant ; & ijs , qui mediocrem sanguinem , carnemquè obtinent , & qui assueti ad talem positionem sunt . Quòd si etiam frigida assuetus æger fuerit , dicit Galenus loco citato , audactèr , & magna cum fiducia exhibenda est . Tunc enim , prædictis conditionibus existentibus sumpta , non solum prænarrata comoda , sed multa alia aquæ frigida potio præstat , totamquè Galenus in ea procurandis ardentibus febribus spem collocat , vt hoc solo præsidio , & venæ sectione vsquè ad animi deliquium esse curandas , arbitretur . Sic dicens ; *Maxima verò continentium febrium remedia hac duo sunt , detractio sanguinis , & potio aquae frigidae* : Cum hac tamen differentia ; quod venæ sectio omni tempore , modò vires sustineant , potest præscribi ; frigida verò potio minimè , sed apparentibus coctionis signis , quemadmodum docet

Aquæ frigida potione , & sanguinis missione febris ardens curatur .

*Conditiones
ad frigidam
propinandā.*

*In quo Ara-
bes à Gal do-
ctrina dissen-
tiunt.*

*Aqua frigi-
da portionem
Hipp. 3. de
morb. acut.
tex. 40. re-
probat.*

Galenus II. meth. cap. 9. ibi enim agens de curandis febribus putridis, ita breuiter concludit. *Ergo si vires cunctae valentes sint, & febris ardentissima, & coctionis notae planè euidentēs, frigidam homini dare audacter conuenit.* Galenum citrà vllam controuersiam Arabes omnes, & Græci sequuntur. Quòd si inter se aliquandò dissentire videantur, non de quantitate, sed tantum de tempore dissentiunt. Illi enim post coctionem. Hi verò ante coctionem exhibendam esse asserunt; & licet, quæ huc vsquè diximus vera sint, plurimumquè in febribus prodesse aquæ frigidaë vsum demonstrauerimus; tamen illam Hippocrates libro 3. de morb. acut. tex. 40. reprobare videtur, minimequè in biliosis febribus concedendam esse insinuat, ex eo, quòd amarescit, & sitim non sedat. Et Galenus in commento sic dicit. *Hac igitur quamquàm optima sit, multo*

tamen tempore in ventriculo manet, fluctuationes quæ plurimum parit, quo fit, ut cum biliosus ventriculus fuerit corrumpatur, & illa. Hoc idem Hippocrates 3. de fracturis tex. 49. confirmat, & in biliosis manifestè aquam prohibet. Ex qua Hippocratis varietate, diuersa coniectante, & variè proinde mutante sententiam; maxima controuersia, & varietas inter Medicos orta est; & meritò quidem quoniam illam, ut remedium efficacissimum morbis acutis, & præcipuè æstuantibus omnibus febribus 4. de morb. acut. & 2. de morb. concedendam esse, affirmat. Nunc verò locis nuper citatis eam reprobandam esse fatetur; & circa eius exhibitionem summoperè dubitat, quin plurimum illis obesse scribit. Quapropter in ea propinanda magna consideratione, & ingenti præmeditatione Medicus uti debet; atquæ oportet esse peritum, & arte Hippocratica di-

Idè Hipp. 3. de fract. tex. 49. cõfirmat.

Opinionum varietas circa aquæ exhibitionem unde orta

In aquæ exhibitione oportet Medicum esse arte Hippocratica peritum.

gnum, nè rustico timore ductus eam exhibere vereatur, aut ex eius intempestiuo vsu, in infinita incommoda corpora humana perducatur, ex quibus finis vltimus, ac terribilium mors. Vt ergò hæc aliaquæ innumera ferè incommoda effugiamus, ea omnia, quæ ab Hippocrate, Galeno, & Arabibus, alijsquæ fide dignis auctoribus, hinc indè varijs in locis sparsa, nulloquæ ordine tradita sunt, summa, qua potero diligentia, & breuitate hoc loco clara, explicata, distincta, ordinata, & unita perstringere conabor. Galenus enim libro II. meth. citato, & multis alijs in locis audactèr, apparentibus coctionis signis, aquam exhibendam esse, ostendit. Et Hippocrates 4. de morb. vulgaribus circa finem illam approbat; & acutè febricitantibus, & siticulosis non solùm aquam, sed multam quousquæ sudarent, & vomerent, propinat. Et 2. de morb. valdè repræhen-

dit

*Vera Hipp.
& Gal. opinio de aquæ
exhibitione.*

dit Medicos, qui febricitantibus acutè aquam dare pertimescunt, & Galenus libro de causis procat. hoc idem confirmat, & magna cum utilitate sæpè id fecisse, testatur. & libro de consuetudine in principio, & 4. acutorum 12. totum curationis cardinem in aquæ frigida potione repositum esse, asserit; cum nihil aptius, & commodius potione aquæ frigida sit, si tempestivè exhibeatur. Quod etiam Paulus, & Aëtius cum Galeno prorsus sentiunt, licet Aëtius eo tantum dissentire videatur, quòd solius status coctionem ad eam exhibendam spectat. Arabes verò contrarium sentire videntur, & febris magnitudini extinguendæ primum intendentes ante coctionem frigidam aquam exhibendam præcipiunt: vnde Rasis hac ratione ductus, & illorum iuvenum iter agentium historiam respiciens, aquæ frigida potum præscribendum esse, iubet. Dicit enim

Pauli, & Aëtij opinio.

Histor. Ras. circa aquæ frigida propinationem.

Rafis. Quòd duo iuvenes diebus canicularibus iter agebant, quorum unus erat Dominus, & alter servus: & ambo in febrim ardentem inciderunt: illi Medicus aquam frigidam præbuit: huic verò minimè, ille evasit, & servus mortuus fuit. Quòd si servo etiam Medicus aquam præscripsisset, utique evasisset; sed quia coctionem spectavit, ideo ante quàm ad eam perveniret miserrimè obiit. Quibus profecto verbis elicitur, non esse semper humoris coctionem spectandam. Nam si coctio humoris ad frigida potione spectaretur, fortè febris magnitudine mortem, aut hecticam priusquàm humor esset concoctus, ægrotantes incurrerent. Si autem ante coctionem præbeatur, periculum est, nè incidant in morbi longitudinem: quod priore minus est malum. Hoc etiam Avicenna fen. 1. 4. t. 2. cap. 7. confirmat per hæc verba. Et quando iterum sunt quædam

An coctionis
signa semper
ad frigidam
aquam con-
cedendam
requirantur

ut in hydropi
aut cachexia
Avicenna
sententia.

dam prohibentia, deinde timetur malitia caliditatis, & sitis, & existimas, quod pervenitur per eam ad ariditatem, vel extenuationem, non prohibeas aquam frigidam; nam additio apostematis, & cruditatis eius fortasse melior est, quam extenuatio. Hoc idem insinuare intendit Rasis 7. colliget. cap. 12. Et non dimittas aquam anguriae: *Rasis sententia.* & aquam super nivem refrigeratam, quoniam si converteris hanc febrim in lentam, & chronicam melius longè existit, quam ut ager subito moriatur. Et cap. 8. eiusdem agens de curatione feb. ardentis, hanc profert sententiam; Quando omnia particularia concordant cum febre, quæ est arsiua: & infirmus multum desiderat aquam frigidam: non in hac est digestio expectanda: quia ager ante digestionem consumetur: & si feceris ipsum pati usque ad digestionis apparitionem: tunc erit ipsius digestio mala: quemadmodum est nebula nigra, aut

Sententia
Ras. à Gal do
ctrina val-
dè consona.

aut hypostasis nigra propter combu-
stionis nimietatem; Et tunc aqua fri-
gida exhibitio non valebit. Quæ sen-
 tentia à Galeni doctrina dissona non
 est, imò valdè consona: cum, & ip-
 se passim hoc idem scriptum relique-
 rit, atquè vt præceptum inuiolabile
 præceperit omnibus, vt affectui vr-
 genti extinguendo primum intendant.

Cur Gal. an-
tè coctionem
aquam fri-
gidam pro-
pinavit.

Hac forsan vrgentiæ ratione coactus
 Galenus lib. 10. meth. cap. 6. ante coc-
 tionem frigidam potionem concedit,
 dicens, *Ego enim talium quoquè non*
paucis dedi, tutius esse ratus phlegmo-
nes augere, quàm si nere agrum in hecti-
cum transire. Et cap. 5. eiusdem lib. iu-
 ueni illi calido, & sicco, qui ex ira sub
 canicula febricitauit in prima acces-
 sione duas frigida heminas dedi; qui
 statim quidem vomuit bilem, non
 multò autem post etiam deorsum ex-

Sententia
Gal. cū Ara-
bum senten-
tia coincidit.

creuit; quæ Gal. doctrina cum Arabum
 sententia coincidit. Nam ipse etiam
 Gal.

Gal. vrgentioris ratione coactus aquam frigidam præbuit: in alijs verò febribus, in quibus non adest ipsius febris, & caliditatis vrgentia, fugienda est; tunc enim generali methodo seruata post coctionem dandam esse, Galenus ostendit, & ità cum Arabibus conciliandus est, quandò ante coctionem aquæ frigidaë potionem propinandam esse, scribit, cuius rei Hippocrates 4. acut. & 3. de morb. fidem facit, & Galenus II. meth. & lib. I. ad Glauc. hoc idem scriptum reliquit. *In his verò febribus, dicit Galenus, quæ præter modum calidæ, & æstuosæ sunt, cum primum videris coctionis signa, tunc audactèr aquam frigidam potandam exhibe: modus verò in quantitate obseruetur; quemadmodum tempus anni, regio, ætas, natura, & consuetudo etiam exposcit. Idquè non modò ardentibus, quas ex ingenti ardore causon Græci appellant; verùm etiam*

Quando audactèr aquæ gelida potio est propinanda.

Non solum ardentibus, sed etiã in-

*termittētib'
omnib' aqua
frig. potio cō
cedēda iux-
tā Hipp. &
Gal. senten-
tiam.*

etiam acutis continuis, & intermitten-
tibus omnibus; in quibus gelidissimæ
aquæ potio non minus idoneum,
quàm salubre, ac extinctivum est me-
dicamentum; vt Hippocrates 2. libro
de morbis docet, & Galenus 3. de crisi-
bus cap. 3. apertissimè præcipit. Itidem
Oribasius multis in locis in tertiana
febri exquisita, quippè, quæ à flava bi-
le procreatur ægrotum humectandum,
& refrigerandum esse, affirmat.

*Pituitosis,
& atrabilia-
rijs febribus
non denegā-
da aqua po-
tio.*

Hoc idem sentiendum est de pitui-
tosis febribus, ac atrabiliarijs potissi-
mum, quæ per adustionem aliorum
humorum, vt sanguinis, flavæ bilis,
pituitæ, & humoris melancholici na-
turalis excitantur, in quibus, dum
modò crudorum humorum copia, aut
maxima obstructio, aut tumor aliquis,
aut ventriculi imbecillitas, aut alte-
rius cuiuscunque internæ particulæ
mala affectio non impediat, potiuncu-
lam frigidæ tutò exhibere possumus;
di-

dicimus potiunculam ; ad differentiam
 extinctivæ potionis, quæ tantum febribus
 verè, & propriè ardentibus conue-
 nit. Hæc verò potiuncula summo est
 remedio, & non minus tutò præberi
 debet, cum magnas etiam habeat vires
 ad calorem attemperandum ; dummo-
 dò aliqua ingens interna inflammatio
 non prohibeat, & febris ad summum
 incrementum, siue totius morbi, siue
 particularis accessionis iam deuenierit ;
 tunc enim profectò, cum in summo in-
 cremento febris est, sitisque ingentissi-
 ma, frigidissimæ aquæ potiunculam
 concedimus ; & præcipuè si signa coc-
 tionis apparent. Ad hæc verò, si bonæ
 habitudinis homo sit, sub calida, & sic-
 ca constitutione degens, nequè in aliqua
 particula inflammatio, aut tumor æde-
 matis, vel scirrhi speciem præseferens
 fuerit, neq; particula aliqua adeò frigi-
 da, noxam contrahat ; audactèr aquam
 frigidam bibendam propinabimus ait

*Potiuncula
 quando con-
 cedenda.*

*Easdem cō-
 ditiones po-
 tiuncula, re-
 quirat, quā
 potio extin-
 ctiva, & ad
 satietatem
 usque.*

*Spurijs, &
cōplicitis fe-
bribus etiā
potio conce-
denda.*

*Hipp. aucto-
ritati ref. ō-
detur.*

Galenus præsertim si æger ad eius potio-
nem assuetus sit. Simili quoquē rationis
modo de alijs spurijs, & complicatis fe-
bribus dicendum est. In his enim exu-
perantia humoris perpendenda est. Si
enim prædominium biliosum fuerit, &
nihil repugnet, absquē dubio potio
aquæ frigida admittenda est. Nequē
his omnibus auctoritatibus aduersatur
Hippocratis sententia superius adducta
3. acut. tex. 40. & 3. de fracturis cum nul-
la controuersia in eius dictis appareat.
Non enim negat Hippocrates simplici-
tèr acutis morbis frigidam conuenire,
imò illam in ardente febre quantū
voluerit, ægrotus, bibendam exhibet;
sed tantū reprobam esse scribit in
morbis acutis, qui inflammationes ali-
quas internas insequuntur. Quibus
aqua frigida aduersa est: & de his si fa-
nè modò intelligatur loquutus est Hip-
pocrates, vt de peripneumonia, pleuri-
tide; & similibus; in quibus febris po-
tius

tius symptoma est , & non morbus .

Rursus sciendum est , quod , vt diximus , potio aquæ frigidaë , febribus omnibus , quatenus febres sunt , proprium , verum , certum , imò efficacissimum remedium est , vt docet Gal. lib. 1. de victu acutorum com. 4. 3. & 3. eiusdem 12. & 9. meth. cap. 4. lib. 1. aph. 24. Verum enimvero si febris non ita simpliciter , & absolute consideretur , sed quatenus est in tali , vel tali corpore , cum tali distemperantia , vel humorum prædominio , & copia : cui affectus aliquis puta phlegmones , aut ædema , aut scirrhus , aut ex his alius complicatus tumor , aut morbus , alia longè satis diuersa est ratio . Longaque satis Medicus indiget per-
scrutatione : nam febris non semper sola est , nequè ab vnica tantum oritur causa , sed conuinctas habet affectiones , & causas diuersas , idcirco non perpetuò aqua frigida certum , & determinatum remedium feбри est ; sed , cum quilibet

Quando ab hac remedio abstinendum etiā si a febris natura sit indicatū .

Non perpetuò aqua frigida est certum remedium .

*Quæ cōside-
randa sunt
in aquæfrig.
exhibitione
quando fe-
bris cū alio
affectu con-
iuncta est.*

horum affectuum præter naturam sit, separatam, ac propriam curationem per propria, & determinata in gradu contraria expostulat. Quapropter in ea propinanda considerare oportet, quænam sint febris remedia, & quænam sint efficientes causæ, & an per se sola subsistat, vel cum alijs pugnantis affectibus admixta sit; si enim per se sola subsistat, & ei causa correspondeat, & vires permittant, nil veriùs, ac magis proprium feбри, qua febris est, remedium in rerum natura reperiri potest; si verò cum alijs repugnantibus affectibus complicata sit, nequè inter se consentiant; cum plerumquè aduersantur, & causas diuersas; considerata est, an eadem ambo remedia requirant; si eadem, ea promptè exequeris; si indicationes pugnabunt; vnā præferes; & quæ cæteris sit valentior, amplecteris; alijs non neglectis: cum enim ad inuicem commixti, & coniuncti tales affectus sint;

pu-

pugnantiaquæ appareant, quæ ad inuicem indicantur: adeò vt alij incalescentia; alij refrigerantia; alij humectantia; alij exsiccantia; alij quæ attenuent; alij quæ incrassent: alij quæ referent; alij quæ obstruant, &c. Tunc enim in huiusmodi complexu sano, ac tuto Gal. *Gal. consiliū.* consilio vti debemus; primùm namquæ æstimabimus, à quo maximè discrimen impendere videatur; secundò quamquæue causæ rationem obtineant; tertio quæ sanari ante omnia possint. Vbi namquæ alicuius affectus non leue periculum instat; ad id quod magis vrget, dirigi primùm curantis consilium debet.

Concludamus igitur, cum Græcis, *Conclusio.* Arabibus, & omnibus alijs de hac re bene sentientibus, & dicamus, quòd in omnibus febribus acutis, siue cum putredine, siue citra putredinem; in quibus magnitudo febris, & sitis vrget, virtute existente forti, & alijs condi-

tionibus, potio aquæ frigida ad satietatem usque etiam ante coctionem exhibendam esse, ut supra satis demonstratum est.

An potio aquæ gelida accommodatum remedium huic Sardiniae febris sit.

Febribus pestilentialibus nocua est aquæ frigida potio, & à Gal. calidi reprobat.

His ita positis, ac ordinatis, ad institutum redeundo, inquirendum demum breviter est; an huic nostræ febris accommodatum remedium potio aquæ frigida sit; cum febris hæc inter pestilenciales improprias, & malignas fuerit à nobis collocata. Quibus gelidissimæ aquæ potio nocua, damnosa, & infestissima est, atque à Galeno valde 3. acut. commento 40. improbatur, cum in febribus verè pestilentialibus vires omnes præsertim vitales imbecilles sint, quas nullo pacto aqua roborare potest, nec maxima illa aquæ frigida extinctione egent, sed potiùs exsiccatione, & per exsiccantia expugnari debent: quod aquæ frigida potio assequi minimè potest; cum aqua frigida, & humida sit, licet autem hoc verum sit, non

ta-

tamen absolute dicendum est, aquæ frigidaë potionem in omnibus pestilentialibus febribus obesse, cum pestilentes febres in verè pestilentes, & impestilentes improprias, seu malignas superius destinaverimus. Illis minime convenire omnes ferè testantur, cum calor in ijs mitis appareat, nequè caloris incendio, vt in caupon, nequè siccitate, vt in hectica cor torreatur. Vnde tum quia in his calor mitis, & minime mordax, fitis non vehemens, & febris non ingens, & cum vires omnes præsertim vitales imbecilles sint; quas, vt supra dictum est, aqua nullo modo roborare potest; ideò hoc medicamentum eis conueniens non est. At verò pestilentialibus illis febribus, quas nos pestilenciales improprias, seu malignas appellamus, quæ vel spontè in nobis ob putrescentium humorum sæuam, & ingentem putredinem incenduntur, vel æris inquinamento,

quod

Quib' febribus pestilentialibus miti competit, & quare.

Quib' febribus pestilentialibus aquæ frig. potio cōcedenda.

quod ex infectis paludibus, aut alijs
 grauioribus spirationibus, aut ex tem-
 porum mutationibus exhalat, quem-
 admodum accidit in ista, de qua lo-
 quimur, potus aquæ frigidæ summo
 est remedio. His igitur omnibus,
 cum siticulosæ, ac molestæ sint, ar-
 dorequæ æstuent, & flammam usquæ

*Oribasi, &
 Pauli senten-
 tia.*

ad pectus pertineat, vt ait Oriba-
 sius, Paulus, & Aëtius, nec non
 ab ardentissimis febribus, siue à con-
 tinentibus, vel alijs putridis ortum
 habeant, frigidissimæ aquæ potio

*Aquæ paulu-
 latim nō est
 exhibenda
 ne bile scat.*

non paulatim, & sæpius exhibita,
 nè bile scat, & vim eorum accendat,
 sed multa affatim, & in maxima co-
 pia, vt flammam pænitus extinguat,
 apparentibus omnibus conditionibus
 superiùs assignatis, conuenientissimum
 est medicamentum.

*Orib. Rasus,
 Paul. Aëtij,
 & Auicennæ
 sententia quo-
 modo intel-
 ligenda de
 aquæ frigid.
 propinatione*

Et hoc est, quod Oribasius, Ra-
 sis, Paulus, Aëtius, & Auicenna suis
 proprijs de pestilentialibus febribus
 capi-

capitibus intelligere voluerunt quando dicebant, si verò ægrotus ardore æstuet, flammamquæ ad pectus vsquæ pertineat, non ab re fuerit super pectus imponere refrigerantia, & frigidam offerre potionem, eamquæ non paulatim, siquidem magis incenderet; quod etiam exemplo illarum febrium, quas colliquationas appellamus clarè manifestari potest. His enim licet de genere malignarum sint, aquæ frigidæ potio utilis, & conuenientissima est, vt lib. 3. de victu acutorum com. 12. & 10. meth. cap. ultimo in fine docet Galenus.

Si igitur aquæ frigidæ potio verum, certum, & strenuissimum his omnibus febribus medicamentum est; qua ratione in Sardinia febris non erit conuenientissimum, cum ab æeris caliditate principalitèr illam procreari statutum sit, cuius curatio refrigeratio est; maxime si biliosum in ea fuerit prædominium, & nihil repugnet. Quinimò quamuis

*Febribus colli-
quationis a-
qua frig. op-
portuna val-
de.*

*Principalis-
sima ratio ob
quam aqua
frigida Sar-
dinia febris
est imperan-
da.*

cum

*Caliditatis,
& sitis urgē-
tia est caus-
sa propinatio-
nis.*

*Nostra sen-
tentia de
aquæ exhi-
bitione.*

cum alijs repugnantibus complicata sit dummodò caliditatis, & sitis vrgentia vigeat, propinanda audactèr est, maximè si languentem eius desiderio teneri, cognoscamus. Sed diligentèr ante discernere oportet, quantum ex ea nocuumentum contingere possit: nam si hoc, aut exiguum erit, aut nullum, offerenda est, quantum ægro libet: imò magis audebis, si ad frigidam potionem infueuerit, & reliquas conditiones superiùs traditas obseruaueris. Vndè ego in his, & similibus, dummodò nil prohibeat, vetustissimo, & nunquam satis laudato Celsi remedio vti soleo: cum enim in vigore, aut summo incremento, siue totius morbi, siue particularis accessionis febris deprehenditur, sitisque ingentissima vrget; frigidissimæ aquæ potionem concedo: imperoque, vt ultra modum repleantur, vomere iubeo, potissimum, si quæ putruerunt, siue sponte ad os ventriculi impetum facient, & cum ipsa

ipsa aqua maxima crudorum humo-
rum, interdum biliosorum copia excer-
ni expertus sum; atque ita ingentem, &
inexhaustam sitim sedari: incendium
mitescere: & ægros cum delectu, & con-
ferentia placari. Ipsaque experientia
cognoui quanti hæc potio sit momenti,
quantum valeat, & quantum febrici-
tantibus asserat; sola enim aquæ frigi-
dæ potione quamplurimos ægros Dei
Optimi maximi gratia ad vitam reuo-
caui, dum in præcipuis Regni Sardinia
Ciuitatibus medicinam exercui; & nunc
in multis Sicilia Regni felici cum su-
cessu facio: & longè plures ego gelida
potione opportuno tempore exhibita
curaui, quàm alijs remedium generi-
bus; cum nullum præstantius, nullum-
quæ placidius, febribus æstuosis, & adu-
rentibus adinueniri medicamentum
possit, quàm gelidæ potio, præcipuè
in prædictis æstuosis regionibus, quan-
dò præsertim correspondent enim tem-

*Propria au-
toris obser-
uatio.*

pus,

pus, Cœli status, ætas, natura, seu temperamentum, consuetudo, &c.

Atquæ hæc sunt, quæ circa huius febris Sardiniaë curationem animadversione digna visa sunt. De reliquis verò symptomatibus, quæ cum ea coniungi solent, & de eorum correctione in alio loco, Deo Duce dicemus.

Scio enim certè, plura ex his, quæ hic dixi non placebunt, licèt quantum potui clarè, feliciter, & verè quid sentirem exposui; ideò amice lector, cuius proprium erit de his iudicare: quæquæ bona videbuntur, sincero corde excipe: quæ secùs, non hostilitèr lacerare cures: impium enim esset prodesse conanti, plagas infligere. Exerce te. Si aliquid scis, doce me: gratias enim habebo tibi maximas. Interea verò obsecro Deum Optimum Maximum, vt eo modo, quo hæc omnia à me sunt dicta; ità cunctis hac febris vexatis prosperè succedant.

F I N I S.

INDEX

RERVM, ET VERBORVM
Notabilium, quæ in hoc opusculo
continentur.

A

A B universalibus ad minus uniuersalia procedendum. fol. 17.

Abusus nonnullorum in sanguinis de-
tractione. fol. 148.

Acida sunt tenuium partem ex Gale-
no. fol. 228.

Acida conuenire in febribus putridis, &
quo modo Aduersariorum rationes
diluuntur. f. 223.

Admiratio Autoris contra antiquos
a de

- de hac febre non scribes. fol. 1.
- Aer quot modis potest ladi. fol. 59.
- Aer Sardinie est fundamentalis causa febris in Insula vagantis. fol. 58.
- Aer laesus secundum substantiam esse pestilens dicitur. fol. 59.
- Aer inquinatus secundum qualitates non est verè pestilens. fol. eodem.
- Aer coinquinatus secundum substantiam corpora secundum substantiam immutat. fol. eodem.
- Aer coinquinatus secundum qualitates quomodo agitet humores. fol. eodem.
- Aer vapores simplices importans non dicitur contagiosus. fol. eodem.
- Aer vitiatum in primis qualitatibus, & vaporibus simplicibus admixtus absque contagii suspitione febrem gignit. fol. 61.
- Aer Sardinie secundum qualitates tantum mutatur. fol. 62.
- Aer potest secundum substantiam mutari. fol. eodem.

Aer

Aer Sardinia est expers deleteria qualitatatis. fol. eodem.

Aer Sardinia à vaporibus afficitur, & secundum humorum apparatus inficit. fol. 63.

Aer secundum substantiam corruptus, quæ incommoda affert. fol. eodem.

Aer secundum substantiam corruptus omnes equaliter inficit. fol. eodem.

Aeris caliditas non est sola sufficiens ad gignendos morbos, & quid plus requiratur. fol. 68.

Aeris prava dispositio maioris vel minoris corruptionis causa esse potest. f. 70.

Aeris vitio, & corporis apparatu fit, ut aliquis locus dicatur pestilens absque suspitione pestis, & contagii. f. eodem.

Aer qua ratione in Sardinia corpora inficiat. fol. eodem.

Aer vaporibus crassis repletus quæ mala inferat. fol. eodem.

Aeris mutatio in Sardinia non omnes ad idem morbi genus attrahit. fol. 72.

Aeris mutatio ad caliditatem, & humiditatem quos producat morbos. f.eod.

Aeris mutatio in Sardinia febres vernaculas, & improprie pestilentes gignit. fol. 73.

Aer mutatus in caliditate, & humiditate est fundamentalis causa febris Sardiniae. fol.eodem.

Aeger si in principio accessionis languescit vesci debet etiam si morbus sit peracutus. fol. 106.

Affectos feбри Sardiniae rarissime alios coinquinari visum est. fol. 61.

Alexandri Tralliani sententia de medicamento purgante. fol. 181.

Alexipharmaca arcana vi morbis opitulantur. fol. 230.

Alexipharmacorum usus diuersus est pro diuersitate qualitatis, corporis, & humoris. fol. 231.

Alexipharmacum frigidum, & siccum, quando, & quomodo est propinandum. fol. 232.

Ale-

- Alexipharmaca quomodo vocantur ab Anero. fol.eodem.*
- Alexipharmaca mediam naturam inter venena, & corpus humanum habent. fol.233.*
- Alexipharmacum quando veneni nomen meretur. fol.eodem.*
- Alexipharmacum in debito tempore, & debita quantitate datum viui veneni refrangit. fol.234.*
- Alexipharmacum intempestive exhibitum quid agat. fol.eodem.*
- Alexipharmacum munus quid sit. fol. eod.*
- Alexipharmaca quamdam proprietatem venenis oppugnandi habent. f.235.*
- Alexipharmacorum quotuplex genus. f.eod.*
- Alexipharmacum quomodo corpori humano conferat. fol.236.*
- Alexipharmacum in venenatorum curatione tum intra tum extra adhibentur. fol.eodem.*
- Alexipharmacum vis quomodo corporibus communicatur. fol.237.*

Ale-

*Alexipharmacum unam qualitatem
amicam, & alteram inimicam cor-
poribus impertit. fol. 238.*

*Alexipharmaci qualitas amica, & ini-
mica quomodo in nostram substan-
tiam agat. fol. eodem.*

*Alexipharmaca omnia à tota substan-
tia, vel manifestis qualitatibus a-
gunt. fol. 239.*

*Alexipharmaca à manifestis qualitati-
bus agentia quomodo deprehendun-
tur. fol. 212.*

*Alexipharmaca frigefacientia, calefa-
cientia, humectantia, & exsiccantia
an à manifestis qualitatibus a-
gant. fol. eodem.*

*Alexipharmaca à tota substantia agen-
tia, quibus signis cognoscantur, &
quas operationes exerceant. fol. eodem.*

*Alexipharmaca experiētia inuenta quo-
modo agant. fol. eodem.*

*Alexipharmaca à tota substantia agen-
tia, an methodo exhiberi debent. f. 243.*

Ale-

Alexipharmaca infinita existunt sola experientia cognita, & quomodo appellantur à Medicis. fol. 244.

Alexipharmaca agentia à tota substantia utrum sola experientia inuenta fuere. fol. eodem.

Alexipharmaca experientia inuenta, an exhibita omnibus naturis omnibus aequaliter opitulentur. fol. eodem.

Alexipharmaca agentia à tota substantia, & à manifestis qualitatibus an dentur. fol. 245.

Alexipharmacorum actio non manifestis qualitatibus, sed toti substantiæ tribuitur. fol. eodem.

Alexipharmacorum duplex differentia. fol. 246.

Alexipharmaca simplicia, & composita. fol. eodem.

Alexipharmaca, quæ ad determinatum membrum analogiam habent qualia sint. fol. 247.

Alexipharmaca habentia analogiam ad om-

omnes, vel ad aliquos humores an-
dentur. 248.

Alexipharmaca virtute occulta agentia
immediatè venenum expellunt. f. 249.

Alexipharmaca qua diligentia propinan-
da sunt. fol. eodem.

Alexipharmaca calida tempore aestivo,
vel frigida hiemali exhibenda non
sunt. fol. 250.

Alexipharmacum est adhibendum in af-
fectu, qui indiget exiccatione. fol. eod.

Alexipharmaca utilia omnibus corpori-
bus qualia sint. fol. 253.

Alexipharmaca non sunt danda sanis
Iubet Auerroes. fol. 254.

Alexipharmaca data in omni morbo qua
incommoda afferant. fol. eodem.

Alexipharmaca data in recta dosi qua
commoda afferant. fol. 257.

Alexipharmaca exhibita in pulvere, &
in cōfectione valdè opitulantur. f. 258.

Alexipharmaca accōmodata feбри Sar-
diniā qualia sint. fol. eodem.

Ale-

Alexipharmaca exiccantia an conueniant in febris Sardiniae. fol. 262.

Alimenta quomodo agant in corpus humanum. fol. 66.

Alimenta illis qualitatibus corpora afficiunt, quibus sunt imbuta. fol. eodem.

Alimenta semiputrida quæ incommoda afferant. fol. 67.

Alimentorum quantitas ad corruptionem corpora disponit. fol. 69.

Alimentum illis concedi debet ex Hippocrate, qui ex humorum corruptione aegrotant. fol. 101.

Alimenta consueta quamuis sint deteriora praeferenda aliquando sunt fol. 102.

Alimentum tenue non conuenit in febris Sardiniae. fol. 110.

Alimenti quantitatem natura sufferre nequit. fol. 112.

Alimentum in febris maligna quale esse debet. fol. 114.

Alimentum parum, & saepè quomodo
b con-

- conuenit in febris Sardinia. fol. 116.
- Amor patriæ proritat Auctorem adscribendum de febris Sardinia. fol. 1.
- Amor patriæ est affectio in sapientum animis insita. fol. eodem.
- Amor patriæ caussat dolorem Auctori de vexatione febris suam Insulam affligentis. fol. 35.
- Animi mores sequuntur corporis temperaturam ex Galeno. fol. 42.
- Antenomasticè febris Sardinia ex intemperie dicitur. fol. 74.
- Anxietas cur magnum periculum ostendit in febris Sardinia. fol. 82.
- Anni tempus, & etas variat cibū. f. 103.
- An potio aquæ frigida accōmodatum remedium febris Sardiniae sit. fol. 286.
- An in principiis morborum, & praecipuè febris malignae euacuanda sit materia nō solū turgens, sed vrgens. f. 177.
- Aquae paludum Insulae Sardiniae qualis conditionis sint. fol. 49.
- Aqua frigida appropriatum remedium
fe-

- febris censetur. fol. 266.*
Aqua frigida febrili temperiei contrariatur. fol. eodem.
Aqua frigida an perpetuò certum remedium sit febribus acutis. fol. 283.
Aqua cur nō paulatim sit exhibēda. f. 288.
Aqua frigida febribus colliquatiuis utilis est. fol. 289.
Aquae palustris usus, quae incommoda afferat. fol. 33.
Aqua qualis esse debet pro usu aegrotantium. fol. eodem.
Arenulae aureae prope plagas Sardiniae inuentae quid indicant. fol. 39.
Arabes non dant aquam frigidam ante coctionem. fol. 275.
Astringentia an febribus putridis conueniant. fol. 222.
Astringentia non tantam rem astringendi habentia an conueniant febribus putridis. fol. 224.
Astringentium usus quo tempore eritandus. fol. 225.

*Astringentia non nocere pituitosis secus
biliosis. fol. 226.*

*Auctor destitutus auxilio antiquorum
rem arduam aggreditur. fol. 2.*

*Auctor confisus auxilio Dei elucescere
promittit, quod tot annis sepultum
reman sit. fol. eodem.*

*Auerrois intelligentia de alexipharma-
cis. fol. 253.*

*Auicēnae sētentia de exhibitione aquae
frigidae. fol. 276.*

*Auicennae, & aliis Doctoribus de exhi-
bitione medicamenti purgantis re. pō-
sio. fol. 212.*

B

B *Eenedicti Bribo mortui à febris Sar-
diniae historia. fol. 8.*

*Bolus armena alexipharmacum tutò
omnibus corporibus exhiberi potest.
fol. 253.*

Ca-

C

- C** Acochimia ingens an in principio educenda. fol. 212.
- Cantharides dum bene praeparantur non afferunt prava symptomata. fol. 163.
- Cantharidum ratione vesicatorum usus ab aliquibus reprobatur. fol. 164.
- Cantharides an virtute occulta operentur. fol. 166.
- Carnes exhibendae in febre maligna quales esse debent. fol. 116.
- Causa febris Sardiniae est communis. f. 55.
- Causa venae sectionis à Galeno tradita. fol. 129.
- Causa cur medicamentum purgans interdicitur in febre Sardiniae. fol. 215.
- Causa varietatis opinionum an alexipharmaca à tota substantia vel à manifestis qualitatibus agant. fol. 240.
- Causa cur alexipharmaca à tota substantia-

stantia agentia non aequaliter opitulantur. fol. 244.

Celsi opinio de medicamentorum exhibitione. fol. 184.

Cibi, & medicamenta in febris Sardiniae quales sint. fol. 115.

Cognitio situs urbis, aquarum, ventorum in urbe vagantium, an medico necessaria sit. fol. 34.

Cognitio symptomatum febris Sardiniae quid Medico praestet. fol. 89.

Cognitio vehementiae febris, ipsiusque statum, & virium roboris an ad praesagium Medico iuvet. fol. 78.

Communes causae caussantes communem morbum quales sunt. fol. 55.

Comoda ex appositione hirudinum. fol. 117.

Comoda ex applicatione vesicantium. fol. 157.

Comoda habita ex exhibitione recta alexipharmacorum. fol. 255.

Comoda ex potione aquae frigidae debito tempore exhibita. fol. 265.

Con-

- Conclusio Auctoris de exhibitione aquae frigidae. fol. 290.*
- Contagium quid sit secundum Senner- tum. fol. 55.*
- Contagii ratio in quo posita sit. fol. 56.*
- Contagii species quanta sint. fol. eodem.*
- Contagium quomodo communicatur ab uno in aliud. fol. eodem*
- Contagium immediatum solum per contactum acri contagiosi alteri communicatur. fol. eodem.*
- Contagium per contactum quid sit, & eius definitio. fol. 57.*
- Contagium mediatum quale sit, & quomodo fiat. fol. eodem.*
- Contagium per fomitem quid sit, & quomodo inficit. fol. eodem.*
- Contagium ad distans quale sit, & quomodo aliis communicatur. fol. 58.*
- Contagii differentias non esse in Insula Sardiniae observatum. fol. eodem.*
- Contagium febris Sardiniae quomodo fiat. fol. eodem.*

Con-

*Contagium distinguitur ab immissione
vaporis secundum Fracastoriũ. f. 60.*

Contagii essentia in quo consistit. fol. 61.

*Conditiones requisitae ad potionẽ aquae
frigidae propinandam. fol. 272.*

*Confectio Alchermes, & Hyacintorum
non reprobantur in febris Sardiniae.
fol. 262.*

*Consilium Galeni de potione aquae fri-
gidae. fol. 283.*

*Corporis temperies Calis temperiem se-
quitur. fol. 42.*

*Corpora quo magis sunt repleta pravis
succis, & humoribus tantò facilius
vim suam aer imprimit. fol. 71.*

*Consuetudinis ratione aetatis, temporis,
& regionis victus ratio diversa insti-
tuenda. fol. 102.*

*Corporis temperamentum varietatem
victus requirit. fol. 103.*

*Corpus calidi temperamenti in adiam
sufferre nequit. fol. eodem.*

*Coralium est alexipharmacum respi-
ciens*

- ciens hepar. fol. 247.*
Crisis optima qualis sit. fol. 198.
Crisis cum statum anticipaverit an in-
fida. fol. eodem.
Cucurbitulae an possint adhiberi scarifi-
catae dum non potest administrari ve-
nae sectio. fol. 138.
Cucubirtulae scarificatae etiam à toto
evacuant. fol. 139.
Cucurbitularum scarificatarum usus
à multis reprobatur. fol. eodem.
Cucurbitulae adhibitae suris maximum
remedium. fol. 140.
Cucurbitularum commoda. fol. eodem.
Cucurbitularum usus à Santorello val-
dè commendatur. fol. 142.
Cucurbitulae scarificatae attrahunt ma-
teriā à partibus principalibus admi-
nus principales. fol. eodem.
Cucurbitularum usus in febris Sardiniae
commendatur. fol. eodem.
Cur à Priscis Sardinia pestilentialis sit
dicta. fol. 40.

Euacuationes symptomaticae cur malae existimantur. fol. 89.

Euacuantia humores sunt venae sectio, & purgatio. fol. 125.

Euacuatio solita suppressa semper provocanda. fol. 146.

Euacuatio assueti omnino suppressa per illam partem est tentanda, à qua natura euacuabat. fol. eodem.

Euacuatio suppressa tanta provocanda quanta natura solita erat euacuare. fol. eodem.

Euacuationes ingentes possunt evenire praeter intentum à quocumque pharmaco, fol. 114.

Euacuationes in principio factae aut ab arte, aut à natura cur semper infidae, & pessimae. fol. 197.

Exteris mutatione secundum qualitates febris Sardiniae gignitur. fol. 51.

Exanthemata sunt mala, & praecipue si in principio, & si pauca sint. fol. 88.

Exen-

Exanthemata in magna quantitate in principio apparentia cur mala indicantur. fol. eodem.

Exanthemata egredientia, & retrocedentia cur mala indicantur. fol. eod.

Ex his constamus quibus nutrimur dixit Aristotiles. fol. 66.

Exilium aut mortē inter pestifera enumerat sextus Pompeius. fol. 34.

Exiccantia, & refrigerantia non conveniunt in febris putridis, & præcipuè in febre Sardinia. fol. 229.

F

F*Acies macilenta quid indicat facta in principio morbi. fol. 80.*

Febris Sardinia non est diversa à febris putridis malignis. fol. 4.

Febris maligna ab Hippocrate malè morata dicitur. fol. eodem.

Febris Sardiniae videtur diversa à malignis

gnis ob diuersum concipiendi modum.
fol. eodem.

Febris Sardiniae non eodem modo inua-
dit. fol. 6.

Febris maligna grauiora accidentia af-
fert. fol. 9.

Febris Sardiniae acuta est continua ter-
tiana duplex singulo anno statuto tē-
pore mense Iulii Augusti Septembris
Octobris omnes inaequaliter inua-
dit. fol. 10.

Febris Sardiniae dicitur morbus ende-
micus. fol. eodem.

Febris Sardinia est communis omnibus
licet seruet unicam, & indiuidualem
naturam. fol. eodem.

Febris Sardiniae licet nomen pestilentia-
lis habere videtur non est diuersa, à
maligna. fol. 12.

Febris pestilens est morbus endemicus,
& perniciosus. fol. 14.

Febris pestilens vera, & maligna in qua
ratione differant, & cōueniunt. f. eod.

Fe-

Febris maligna improprie pestilentialis potest dici ex Galeno. fol. 16.

Febris maligna licet periculosa sit, spem salutis non adimit secus. verò est pestilens. fol. eodem.

Febris pestilens est vulgaris perniciosa ex aeris vitio proficiscens. fol. 19.

Febris pestilentis essentia. fol. 21.

Febris pestilens improprie, & per similitudinem qualis sit. fol. 22.

Febris pestilens impropria habet sibi adiuncta exentheria, variolas, & morbillos. fol. eodem.

Febris pestilens improprie cur ita dicitur. fol. eodem.

Febris Sardiniae recensetur febris maligna, & pestilens per similitudinem. fol. 23.

Febris Sardiniae proprio idiomate quomodo appellatur. fol. eodem.

Febris Sardiniae non uni speciei adstricta. fol. 25.

Febris Sardiniae statuto tempore semper

- per affligit. fol.eodem.*
- Febris Sardiniae recēsetur ab Hipp.& Galeno morbus endemicus, & vernaculus. fol.26.*
- Febris Sardiniae non continetur sub definitione pestilentialis malignae. f.27.*
- Febris Sardiniae est febris maligna pestilentialis improprie, & non contagiosa. fol.eodem.*
- Febris Sardiniae causam particularē, & universalem habet. fol.28.*
- Febris Sardiniae non convenit cum pestilentiali. fol.eodem.*
- Febris Sardiniae est de genere continuarum proportionatarum. fol.eodem.*
- Febris perniciosa quales condiciones habet. fol.29.*
- Febris Sardiniae sine contagii suspitione gignitur licet aer vitiosus sit in primis qualitatibus. fol.61.*
- Februm diversitas à qua causa oritur in Sardinia. fol.72.*
- Febris Sardiniae ab aere vitioso producta*

ta fouetur propter prauam cuiuscumque viuendi rationem. fol. 73.

Febris Sardiniae non omnes regni partes inuadit. fol. eodem.

Febris Sardiniae dum putrida est, conditiones communes cum putridis febribus habet. fol. 91.

Febris Sardiniae alexipharmaca praesidia indicat. fol. eodem.

Febris Sardiniae sua tempora celeriter percurrit nec ultra 14. aut 20. diem excedit. fol. 107.

Febris Sardiniae propriae indicationes. fol. 123.

Febris maligna est morbus magnus, & magna remedia exposcit. fol. 128.

Febris maligna quando sanguinis missionem interdicit. fol. 130.

Febricitantibus malignè an competat venae sectio. fol. 131.

Febres putridae dantur, quae sanguinis missionem reuellendi causa requirunt. f. 151.

Febris Sardiniae vesicatio requirit. f. 166.

Febres biliosae larga refrigeratione curantur. fol. 226.

Febres pituitosae non tanta refrigeratione indigent. fol. 227.

Febris Sardiniae curatio refrigerantia, & modicè exiccantia nō excludit. f. 228.

Finis extrahendi sanguinem in hac febre Sardiniae. fol. 149.

G

Galenus quos morbos epidemicos, endemicos, & sporadicos vocat. fol. 12.

Galenus aliquando confundit nomen pestilentielle, & malignum, & parum inter se differre dicit. fol. eodem.

Galenus unico pestilentis nomine propriā, & impropriam febrim nuncupat. fol. 22.

Galenus è cucurbitulis scarificatis duas ferè libras sanguinis sibi ipsi extraxit. fol. 139.

Ga-

Galenus hortatur medicos ut statim euacuationibus naturam exonerare curent. fol. 179.

Galenus auctoritas de symptomatibus euenientibus à medicamento purgante exhibito præter intentum. fol. 194.

Galenus nullibi, expressè dicit humorem non turgentem in principiis morborum educendum. fol. 214.

Galenus valdè reprehendit medicos aquam febricitantibus dare timescentes. fol. 275.

Galenus sententia cum Arabum sententia coincidit de exhibitione aquæ frigidae. fol. 278.

Granatus est alexipharmacum analogiam habens cum corde. fol. 247.

H

H *Epar lupi secundum totam substantiam prodesse dicit Galenus. f. 243.*

Hippocrates malignas febres paruas aliquando vocat. fol. 24.

Hippocrates monet quid cognoscere debet medicus in exercenda medicina. fol. 31.

Hippocrates nec recentiores nunquam mentionem facere de nulla peste vagante in Insula Sardiniae. fol. 45.

Hipp. & Gal. sententia de exhibitione medicamenti purgantis in principio morbi. fol. 176.

Historia febris Sardiniae narratur. fol. 7.

Historia Galeni de tritico semiputrido quos effectus produxerit. fol. 67.

Historia Tucididis narrans victus prauam rationem esse causam pestis. fol. 68.

Hist. Gal. circa medicamentum purgans in primis diebus exhibitum. fol. 180.

Hist. Gal. de iuvene febricitante. fol. 252.

Hist. Ras. de potu aquae gelidae. fol. 275.

Hirudines ab aliquibus falso reprobantur. fol. 143.

Hirudines pro remedio opportuno competunt in febre Sardiniae. fol. eodem.

Hirudines impositae venis sedis prosunt, ma-

maximè iis , qui soliti sunt. fol. 144.
Hirudines assuetis utile , & necessarium
remedium censetur. fol. eodem.

Hirudines omnibus febribus competunt.
fol. 147.

Humor , qui in corpore vehemens pericu-
lum minatur nō solum sanguinis mis-
sione, sed purgatione euacuā dus. f. 183.

Humores turgentes sunt euacuandi non
autem firmati. fol. 199.

Humores in motu positos turgentes Ga-
lenus appellat. fol. 206.

Humores firmati in aliqua parte nō opor-
tet medicari ante coctionem. fol. 208.

Hyeronimus Cardanus proprietates lapi-
dis Sardoici scribit. fol. 39.

Hyeme maiori copia sunt exhibendi cibi
quam aestate , aut autumno. fol. 103.

I

I*N aquae exhibitione oportet medicum*
esse arte hippocratica dignū. fol. 273.

In-

Incolae Sardiniae sunt ingenio, & munificentia præclari non ab similes Hispaniae, Italiaque incolis. fol. 34.

Incolas Sardiniae quales venti infestant, & quales attemperant. fol. 41.

Incolae Sardiniae iter agentes infestantur feбри maligna, non autem qui propè lacus existunt. fol. 63.

Incommoda sequentia quando sine necessitate prius à dextra, deinde à sinistra euacuatur sanguis. fol. 148.

Incommoda sequentia ab assumptione medicamentī purgātis in principio. fol. 154.

Incommoda immeritò descripta sequentia à vesicantibus fol. 157.

Incommoda descripta à Galeno sequuta ab assumptione medicamenti purgantis ante coctionem. fol. 186.

Incommoda habita ex refrigerantibus, & exiccantibus in feбри putrida intempestivè exhibitis. fol. 222.

Incōmoda habita ab intempestiva aquae frigidae assumptione. fol. 268.

Indi-

- Indicatio à viribus desumpta omnes antecellit. fol. 108.*
- Indicationes praescribendae in febris Sardiniae. fol. 123.*
- Indicationes remedium quales sint. f. 124.*
- Indicatio naturam indicantis notam sequitur. fol. 244.*
- Inaequalitas aeris, & aura à stagnis emanans praesertim tempore aestivo reddunt locos morbosos in Sardinia. fol. 51.*
- Inaedia affligere aegrum in principiis, & in morbi vigore multum nutrire mortem aegro potest afferre. fol. 93.*
- Inaediae quantum prosunt ad morbi coctionem tantum viribus officiunt. fol. 109.*
- In febribus ex humorum corruptione aegri ad capiendum cibum sunt cogendi ex Galeno. fol. 101.*
- In his febribus quibus status futurus est brevis, victus tenuis est instituendus. f. 99.*
- Impura corpora quo magis nutries, eo magis laedes. fol. 98.*
- Iosephi Galeni sententia septalii auctoritate*

tate confirmata utrum materia maligna in principio sit educenda. fol. 211.
In pestilenti aeris statu pernicies consistit. fol. 20.

In pleuritide, & inflammationum principio cur purgatio est facienda ex Galeni praecepto. fol. 184.

In principio febris Sardiniae fugiendum est medicamentum purgans. fol. 196.

In quacumque remedium deliberatione non solum vires indicantis, sed & permittentis sunt considerandae. fol. eod.

In quo differunt Arabes à Galeni doctrina de exhibitione aquae frigidae. fol. 272.

Insulae Sardiniae figura, & longitudo f. 37.

Insula Sardiniae maximis est irrigata fontibus, adeo ut medici illorum aquam sine praeparatione agris exhibent. f. 39.

Insula Sardiniae omnibus mineralium generibus, lapidibusque praetiosis est adornata. fol. eodem.

Insula Sardiniae propter qualitatum symmetriam, nec est valde frigida,
nec

nec valde calida. fol. 41.

Insula Sardiniae nunquam peste laborare, nec priscis, nec nostris temporibus visa est. fol. eodem.

Insularum in communi laus tradita à Fortunato Fidele Siculo Auctore. f. 46.

Insularum laus tradita ab Oribasio. fol. eodem.

Insulae felices appellantur à Diodoro propter earum ubertatem. fol. eodem.

In Sardiniae febris curatione refrigerantia, & paulum exiccantia conveniunt. fol. 228.

Intemperies Sardiniae ex continuis deflationibus temperatur. fol. 41.

Iura non sunt spernenda in febribus contra Montanum. fol. 115.

Iura cur reprobantur in febris pestilentis curatione. fol. eodem.

Iura quibus admiscetur succus limonum, succus citri in febre pestilenti exhiberi possunt. fol. eodem.

L

L Anguentibus viribus subito est occurrendum, licet symptomata, & accessiones molestant precipit Gal. f. 109

Lapidis Sardoici eximia proprietates. f. 40

Lapis belzahar magnum est alexipharmacum, & omnibus corporibus exhiberi potest. fol. 253.

Lapis belzabar feбри Sardiniae convenientissimus est. fol. 262.

Lassitudo in morbis cur malum significat. fol. 82.

Linguae ariditas cur malum censetur in febre. fol. 88.

Lingua Dini Pauli (quæ lapis est) in Insula Melitae reperta magnam vim ad malignitatem profligandam existimatur à Sicutis. fol. 261.

Loco Galeni asserenti acida non convenire feбри putridae respondetur. fol. 224.

Locus amplissimus Galeni de incommodis,

dis, & commodis potionis aquae frigidae. fol. 268.

M

Magnitudo morbi ex debilitate, & vehementia febris, & accidentium quantitate cognoscitur. fol. 6.

Maius est peccatum in victu tenui quam crasso. fol. 102.

Maior diligentia est adhibenda in purgatione quam sanguinis missione. f. 194.

Mali Doctores ingeniorum pestes sunt. f. 43.

Materiaurgens quando in principio educenda. fol. 183.

Materia incoctilis in principio est euacuanda. fol. 184.

Materia non turgens nunquam est euacuanda, sed expectanda coctio. fol. 186.

Materia non turgens euacuanda quomodo praeparatur. fol. 187.

Materia multa qualis est. fol. 205.

Materia multa cur in principio euacuanda. fol. 206.

Materia turgens, & venenosa idem sunt ex aliquorum sententia. fol. 207.

Materia cur dicitur turgens. fol. 208.

Materia in motu posita educenda non autem fixa statuit Galenus. fol. 209.

Materia maligna non semper est coctionis incapax contra aliquos. fol. eodem.

Materia maligna qualis educenda in principio. fol. 210.

Materia pestilens in principio euacuata à Galeno tempore quo fuit peste corruptus. fol. 211.

Medicus quid scire debet ad exercendam medicinam. fol. 31.

Medicus rectè prasagiens quid observare debet. fol. 78.

Medicus vires validas cognoscendo salutem prasagire potest. fol. 79.

Medicus quantitatem victus convenientem assequi minimè potest nisi per artificiosam coniecturam. fol. 93.

Me-

- Medicus ineptè victum præscribens, & futurum statum non præcognoscens quæ mala afferat agrotanti. fol. 94.*
- Medicus ingenti studio ad victus rationem nimium adhibere debet. fol. 108.*
- Medicus indicans vires esse imbecilles frequenter cibos offerre debet. fol. eod.*
- Medicus antequam prescribat victum, quid facere debet. fol. 109.*
- Medicus venam secans in febre pestilenti audax vocatur à Galeno. fol. 130.*
- Medicus quid petere debet antequam ordinet appositionem hirudinū. fol. 145.*
- Medicamenta purgantia venena dicuntur. fol. 163.*
- Medicamenta purgantia non rectè exhibita quæ accidentia afferant. fol. eod.*
- Medicina partim ratione partim ratione, & experientia inuenta. fol. 172.*
- Medicamentum purgans humores qualitate peccantes euacuat. fol. 174.*
- Medicamentū purgans habet virū calefaciendi, & acrimoniā inducendi. f. 175.*

Me-

Medicamentum purgans an liceat propinari materia non turgente. fol. eod.

Medicamentum purgans an in febris Sardiniae conveniat. fol. eodem.

Medicamenti purgantis ratio tradita à Galeno de illius exhibitione. fol. 178.

Medicamentum purgans in casu turgentiae materiae transactis primis diebus est inutile. fol. 185.

Medicamentum purgans cum materia est cocta nullam noxam affert. fol. 186.

Medicamentum purgans in morbis acutis est fugiendum. fol. 188.

Medicamenti purgantis usus in febre est pertimescendus. fol. 189.

Medicamentum purgans magis periculosum, quam venae sectio. fol. 193.

Medicamentum purgans in febre Sardiniae est fugiendum. fol. 196.

Medicus est naturae minister. fol. 198.

Medicus quid animadvertere debet in principis acutorum. fol. 207.

*Medicamentum purgans in quo casu fuit
in*

- in principio exhibitum à Galeno. f. 210.*
Medici imperiti sola falsa experiētia exhibent in principio medicamentū purgans. fol. 217.
Medicamenta putredinē inhibentia qualia sint. fol. 219.
Medicamenta refrigerantia, & exiccantia, & præcipuè acida an conueniāt in febris Sardiniae. fol. 220.
Medicamenta astringentia dantur, quae corporibus nullam noxam non afferunt. fol. 223.
Medicamenta astringentia non semper eodem modo biliosis, ac pituitosis corporibus adhibenda sunt. fol. 225.
Medicamenta propria, & accommodata febris Sardiniae qualia sint. fol. 228.
Methodus procedendi in explicatione febris Sardiniae. fol. 3.
Methodus curandi febrem Sardiniae qualis sit. fol. 90.
Methodus per indicationem an in alexitheriis inuenitur. fol. 244.

Me-

Methodus alexipharmacorum qualis sit.
fol. 252.

Morbus endemicus qualis sit. fol. 10.

Morbi maligni quales appellantur. fol. 21.

Morbi dispersi, & varii quales sint.
fol. eodem.

Morbi epidemii quales. fol. eodem.

Morbi epidemii ab astris, & tempestatibus anni, & etiam à victu oriri possunt. fol. 53.

Mors, aut vita semper ex virum robore, vel debilitate, & symptomatum vehementia habetur. fol. 79.

Morbus cronicus est, qui ultra quadragessimum diem protrahitur. fol. 95.

Morbus peracutus extremos habet labores, & ideo victu tenuissimo utendum est. fol. 96.

Morbis ex repletionis factis victus tenuis competit, ex corruptione minimè. f. 110.

Morbis malignis, & pestilentibus nulla ratione victum tenuissimum competere ait Galenus. fol. eodem.

Na-

N

N *Atura in principio moliens euacuationem toties est irritata, aut gravata. fol. 198.*

Natura humoris, & morbi mutat speciem alexipharmaci. fol. 257.

Natura febris Sardiniae non cognita maximum periculum impendet. fol. 17.

Nomen à Sardis impositum feбри Sardiniae Idiomate Sardo quale sit. fol. 23.

Nomen pestilentis cur impositum est Insulae Sardiniae. fol. 25.

Nomen pestilentis Sardiniae sine ulla ratione traditum est. fol. 52.

Non est fidendum bonis, quae prae rationem eveniunt. fol. 84.

Notabilis Galeni doctrina de victus ratione. fol. 109.

Nullus effectus est tam saevus in Sardinia quam haec febris. fol. 2.

Nullus locus est tam laudabilis, quin aliqui malignæ siderum constitutioni non subiiciatur. fol. 53.

O *Bservatio de vesicantium appositione. fol. 196.*

Observatio Auctoris in exhibitione aquae frigidae. fol. 291.

Oportet medicum qualitates aeris cognoscere. fol. 31.

Opinio Auctoris de exhibitione medicamenti purgantis in principio morborum. fol. 185.

Opinio Prosperi Alpini de vesicantibus. fol. 173.

Opinio multorum de Alexipharmacis exhibendis. fol. 231.

Opinio Mercati de Alexipharmaci usu. fol. eodem.

Opinio illorum asserentium alexipharmaca

ca agere à tota substantia, & vi occulta. fol. 240.

Opinio asserens in solis manifestis qualitatibus alexipharmaca agere. f. eodem.

Opinio Auctoris qualis ex precedentibus duabus opinionibus sit vera. fol. 241.

Opinionum varietas de exhibitione aquae frigidae unde sit orta. fol. 273.

Opinio Hipp. & Galeni de aquae exhibitione. fol. 274.

Opinio Oribasii, & Aetii consentit cum illa Galeni de aquae exhibitione. f. 275.

Opinio Aetii, Rasis, Oribasii, Pauli, & Avicennae quomodo est intelligenda de aquae exhibitione. fol. 288.

Oristanis Paludes immotae permanentes calore aestivo putrescunt. fol. 49.

Oua, carnes, & similia in acutis indiscriminatum non veniunt praescribenda. fol. 97.

Oua, & praecipue Vitellos, Gallinas, Suillum cerebrum, & fructus acerbos febricitantibus praebuit Gal. fol. 105.

Oua recentia sorbilia sunt salutaria, & eorum usus in febris non spernendus. fol. 117.

Oua sunt facilis coctionis. fol. 118.

Oua habent vim refrigerandi, & Galenus in tertiana dedit. fol. eodem.

Quorum Vitellos in syncope extenuibus succis proueniente praeuit Galenus. fol. eodem.

Oua febricitantibus non solum idonea, sed necessaria censentur. fol. 119.

Oua sunt conuenientia in febre Sardinia. fol. eodem.

Oua sorbilia, & recentia non transeunt in biliosum succum contra aliquos. f. 120.

Oua non conueniunt in febris ex repletionem ortis: quia nutriunt. fol. eodem.

Oua conueniunt, in febris, in quibus non est metus nimiae repletionis. f. 121.

Oua necessaria in morbis longis sunt. fol. eodem.

Oua fricta, & dura sunt fugienda in morbis. fol. eodem.

Pal-

P

P *Alpitatio cordis cur mala censetur
in febris. fol. 188.*

*Paludes Sardiniae ut plurimum ab un-
da maris sunt agitatae. fol. 50.*

*Paludes agitatae à mari sunt salutes
secundum vetruuium. fol. eodem.*

*Particulare non cognoscitur quin uni-
uersale non sit cognitum. fol. 17.*

*Pharmaceuticum instrumentum quid
corporibus praestat. fol. 118.*

*Pestis appellatur aliquando quicquid in
perniciem venit, sic Cicero Catilinam
pestem Ciuitatis appellauit. fol. 43.*

*Pestifera vocantur illa, quibus aliquod
damnum denuntiatur. fol. eodem.*

*Pestiferum fulgur dicitur illud, quo mors
exiliumuè significari solet secundum
Sipontinum. fol. 44.*

*Pestis omne damnum alicui adueniens
dicitur. fol. eodem.*

Pe-

Pestis aut ab aere, aut à victu causari potest. fol. 48.

Pestis ex aere producta omnes aetates indifferenter coinquinat. fol. 64.

Pleuritici quando sunt nutriendi. fol. 97.

Pleuriticis ante sputa cocta Hipp. ptisanam solum dabat. fol. eodem.

Potio aquae frigidae an conveniat in febris Sardinia. fol. 265.

Potio aquae frigidae rectè exhibit a quid egroto praestet. fol. eodem.

Potio aquae frigidae omnibus acutis conveniat. fol. 267.

Potio aquae frigidae, quibus febribus conveniat. fol. 270.

Potione aquae frigidae, & venae sectione febris ardens curatur. fol. 271.

Potio aquae frigidae non omni tempore exhiberi potest, secus venae sectio, dum constet vires. fol. eodem.

Potionem aquae frigidae cur reprobatur Hipp. fol. 272.

*Potionem aquae frigidae in biliosis cur
Hip-*

Hippocrates prohibet. fol. 273.

Potio aquae frigidae non solum ardentibus, sed etiam intermittentibus, concedenda. fol. 280.

Potio aquae frigidae tùm pituitosis, tùm atrabiliariis febribus non est deneganda. fol. eodem.

Potiuncula aquae frigidae quando concedenda. fol. 281.

Potiuncula aquae frigidae easdem conditiones requirit in exhibendo quam larga potio. fol. eodem.

Potio aquae frigidae quando danda. fol. eodem.

Potio aquae frigidae spuris, & complicatis febribus est concedenda. fol. 282.

Potio aquae frigidae in febribus pestilentialibus nocua indicatur à Galeno. fol. 286.

Potio aquae frigidae quibus febribus conveniat. fol. 287.

Pratticantium error de hirudinum usu. fol. 145.

Practi-

Practicantium error de medicamēti purgantis usu. fol. 190.

Prasagium in febris Sardiniae à symptomatibus desumi potest. fol. 80.

Praecordiorum tensio quid indicat. f. 87.

Promissio Auctoris pro explanatione huius febris. fol. 2.

Promissio Auctoris circa explanationes illorum, quae experientia comprobavit. fol. eodem.

Pueri cur maiori indigent alimento. f. 103.

Pulsus similes sanis cur in morbis acutis sint mali. fol. 84.

Pulsus similes sanis quomodo tales fiant. fol. 85.

Pulvis efficacissimus exhibitus ieiuno ventre ex descriptione Auctoris ad malam qualitatem expugnandam. fol. 26.

Putredo emanans à paludibus Sardiniae quomodo inficiat iter agentes. fol. 51.

Putredo simpliciter à Galeno tradita causa omnium februm censetur. f. 69.

Putredini malignae, & pestilentiali quanam

nam remedia competunt. fol. eodem.

Putredo quotuplex sit. fol. 124.

*Purgatio quando instituenda in pleurit-
ticis, & aliis inflammationibus. f. 214.*

Q

*Qualitas victus in febris maligna cō-
sideranda. fol. 114.*

*Qualitas victus in febris Sardi-
niae cur contraria debet esse morbo.
fol. eodem.*

*Quantitas ciborum naturae infestissi-
ma. fol. 98.*

*Quando indicantia sanguinis missionis,
& purgationis pariter concurrunt, à
sanguinis missione est incipiendum.
fol. 154.*

*Quæ observanda ad victus rationem præ-
scribendam. fol. 94.*

*Quanam victus ratio sit magis conue-
niens febris Sardiniae. fol. 104.*

R

Rationes improbantes ouorum usū.
fol. 117.

Ratio cur medicamentum purgans possit
dari in principio. fol. 201.

Rationes negantes acida, & exiccantia
non conuenire febribus putridis. f. 221.

Rasis sententia de aqua frigida. fol. 272.

Regnum Neapolitanum, & Romanum,
& alia Regna subiecta eodem generi fe-
bris, ut & Sardinia. fol. 51.

Remedia prescribenda in febre Sardinie.
fol. 124.

Remedia refrigerantia, & exiccantia
constipare solent. fol. 221.

Remedia acida, non adeo astringentia in
febre putrida prosunt. fol. 228.

Remittitur Auctor in explicatione febris
malignae ad illam Mercati. fol. 19.

Responso data ab Auctore dissentientibus
circa vesicantium exhibitionem. f. 161.

Ref-

*Responsio ad rationes asserentes posse
medicamentum purgans in principio
propinari. fol. 214.*

*Responsio Galeno, & Auerroi, de alexi-
pharmacorum usu. fol. 256.*

*Responsio data Hipp. auctoritati de po-
tione aquae frigidae. fol. 281.*

*Responsio data Galeni auctoritatibus de
exhibitione medicamenti purgantis in
principio. fol. 221.*

S

*S. Affirus respicit ut Alexipharmacum
Shepar. fol. 247.*

*Sanguinis missio, indicans, & permit-
tens requirit. fol. 125.*

*Sanguinis missio in febre Sardiniae con-
uenit. fol. eodem.*

*Sanguinis missio in febre pestilenti non
admittitur. fol. 126.*

Sanguinis missio omni feбри putride conuenit. fol. 127.

Sanguinis missio non est indiscriminatim molienda in omni feбри putrida. fol. 129.

Sanguinis missionem permittentia sunt vires presentes, & futurae. fol. 130.

Sanguinis missio feбри maligna est facienda. fol. 232.

Sanguinis missio quid praestet. fol. 133.

Sanguinis missio varianda pro varietate indicationis. fol. 134.

Sanguis audacter est mittendus cū agrotus humoribus scatet. fol. 135.

Sanguis potest mitti partitis vicibus, cū vires non benè constant. fol. eodem.

Sanguinis missio in feбри Sardiniae non potest fieri copiosa. fol. eodem.

Sanguis est mittendus iuxta corporis dispositionē, regionē, & constitutionē. fol. 136.

Sanguinis missio principaliter à virtute indicatur. fol. eodem.

Sanguis cum est corruptus minus est detrahendas. fol. eodem.

San-

- Sanguis cum primis diebus est adauctus, aut saltem non diminutus prima die est mittendus. fol. 137.*
- Sanguis missio fieri debet cum status bonus est. fol. 140.*
- Sanguis mittendus in febre Sardiniae an revulsionis, aut euacuationis gratia sit. fol. 150.*
- Sanguinis missio in quibus corporibus euacuationis gratia admittitur. fol. 151.*
- Sanguis non eodem modo est mittendus in omni febre. fol. eodem.*
- Sanguinis missio ob cruditates in ventriculo existentes non est mittenda. fol. 153.*
- Sanguinis missio à brachio dextro à toto euacuat. fol. eodem.*
- Sanguinis missio clystere præmisso instituenda. fol. 154.*
- Sanguinis missio quando à partibus inferioribus instituenda. fol. 155.*
- Sanguinis missio an euacuat à toto, & reuellat. fol. eodem.*
- Sanguinis missio in febre Sardiniae potest fieri.*

- fieri etiam primis diebus. fol. 156.
Sardinia pro eius abundantia hortus *Italiae* appellari potest. fol. 34.
Sardinia quibus rebus abundās sit. f. 35.
Sardiniae splendor priscis temporibus. f. 36.
Sardinia ex ruinis cognoscitur, qualis erat. fol. 37.
Sardiniae situs explicatur. fol. eodem.
Sardinia nunquā peste afflicta fuit. f. 46.
Sardinia multo abundans tritico *Insulas* exteras prouidet. fol. 37.
Sardiniae descriptio reperta in magno *Sancti Petri Palatio* *Roma*. fol. eodem.
Sardinia multas *Insulas* præcellit in abundantia fructuum, & aquarum. fol. 39.
Sardinia quomodo à priscis sit nuncupata. fol. eodem.
Sardinia cur pestilens à Romanis dicta. fol. 44.
Sardinia ob aeris temperiem, & alimenterum bonitatem suspicionem pestis excludit. fol. 48.
Sardinia caret animalib⁹ venenosis. f. eod.

Sar-

- Sardinia in omni ferè parte difflatur à ventis. fol. 52.*
- Sardinia non excludit quin subiacere nequit sub pestis calamitate. fol. 53.*
- Sardinia per accidens coinquinari potest. fol. 54.*
- Sardi quando experiuntur febrem magis vigere. fol. 65.*
- Sardinia abundat alimentis mala qualitate destitutis. fol. 68.*
- Sardinia non potest dici pestilens per victus rationem. fol. 70.*
- Sarcinae nomen quid intelligat Galenus. fol. 129.*
- Sarcina solum multitudinem humorum significat, non autem vitium. fol. 130.*
- Scordium indiscriminatim exhiberi potest. fol. 253.*
- Semen citri, & citrum corporibus tum sanis tum iu firmis convenit. fol. eod.*
- Sententia Galeni de hepate lupi. fol. 243.*
- Signa diagnostica certa, & inseparabilia in febre Sardiniae non dantur. fol. 75.*
- Si-

Signa pathognomonica in febris Sardiniae sunt diuersa. fol. 76.

Signa concomitantia febr̃i Sardiniae. f. eod.

Signū inseparabile febris Sardiniae. f. 135.

Symptomata febris Sardiniae non sunt diuersa ab illis febris malignae. fol. 6.

Symptomata febris Sardiniae malignam febrem esse demonstrant. fol. 9.

Symptomata febris Sardiniae non semper mortem important. fol. 90

Symptomata sua curationem ad se trahunt. fol. 124.

Symptoma graue totam sanguinis missionem peruertere potest. fol. 152.

Singultus in febricitantibus cur inter mala signa indicatur. fol. 87.

Syrupi de succo limonum de scorsenera de scordio, & aliis sunt usurpandi in febris Sardiniae. fol. 229.

Syrupi refrigerantes, & exiccantes conueniunt in febris Sardiniae. fol. 243.

Smaragdus alexipharmacum cum cerebro analogiam habet. fol. 247.

Sma-

Smaragdus omni corpori tùm sano, tùm agroto exhiberi potest. fol. 253.

Somnus in acutis cur malus si exceſſerit. fol. 86.

Species febris idem eſt, ac illius eſſentia, & natura. fol. 5.

Species morbi ex accidentibus cognoſcitur. fol. 9.

Stilla ſanguinis in acutis cur mala. fol. 86.

Sudores frigidi cum acuta febre mortem, & cum mitiori longitudinem morbi indicant. fol. 81.

*Sudores in principio morbi, licet ſint uni-
verſales, cur mali iudicentur. fol. eod.*

*Succus limonum, granatorum, citri, ci-
chorea, endivia, & acetosae à putredi-
ne præſervant. fol. 220.*

T

T *Abellae miram efficaciam habentes
in febris Sardiniae. fol. 263.*

h

Ter-

Terra sigillata ad humores calidos analogiam habet, & in febris æstiosa datur. fol. 240.

Theriaca, & mithridatum in humoribus frigidis valens est. fol. eodem.

Theriace usus strenuus ad corpora sanantua. fol. 258.

Tyrone medici admonentur, quid agendum in sanguinis missione. fol. 134.

Tyrone medici admonentur, ne sanguinem deteriore in multa copia mittant. fol. 137.

Tyrone medici hortantur, ne à cucurbitularum usu discedant. fol. 142.

Tyrone medici pro curanda febris Sardiniae vesicantibus uti debent. fol. 168.

Tyronum admonitio in alexipharmacorum usu. fol. 254.

Tyrone medici quomodo se gerere debent in exhibendis alexipharmacis. fol. 255.

Traditio symptomatum in febris Sardiniae occurrentium. fol. 6.

Tro-

Trocisci de spodio in febris astuantibus, & pro humoribus calidis conuenientes censentur. fol. 240.

V

V *Ariet as nominum impositorum fe-
bri Sardiniae idem significat. f. 23.*

*Venae sectio magnum remedium est di-
cit Hipp. fol. 131.*

*Venae sectio an conueniat febris, in qui-
bus venenosa qualitas viget. fol. 133.*

*Venae sectio in febre Sardiniae conuenit.
fol. eodem.*

*Venae sectio indiscriminatim facta teme-
raria iudicatur. fol. eodem.*

*Venae sectione, & potione aquae gelidae
febris ardens curatur. fol. 271.*

*Verba Hipp. reddentia causam, cur fe-
bris pestilens inficiat omnes. fol. 20.*

*Verba Iactantii dicentia Sardiniam esse
opulentam, fol. 38.*

*Verba Fracastorii asserentia contagium
distingui à missione vaporum. fol. 60.*

*Verba Fortunati Fidelis Insulas laudan-
tia. fol. 67.*

*Verba Oribasii etiam Insulas laudan-
tia. fol. eodem.*

*Verba Galeni dicentia sanguinem esse
mittendum iuxta corporis dispositio-
nem, regionem, & constitutionem.
fol. 136.*

*Verba Mercati de ratione victus disse-
rentia. fol. 113.*

*Vesicantia immeritò reprobantur ab ali-
quibus. fol. 157.*

*Vesicantia non prohibentur à venenosa
qualitate. fol. 162.*

*Vesicantia correctæ, & castigatæ partibus
externis adhibita valde proficua. f. 164.*

Vesicantium beneficia qualia sint. f. 165.

*Vesicantia humores crassos, & ichoro-
sos euacuant. fol. 166.*

*Vesicantia obstructionem, & putredinem
tollunt. fol. eodem.*

Ve-

- Vesicantia conueniunt in febris Sardinia.*
fol.eodem.
- Vesicantia cautè administranda sunt.*
fol.167.
- Vesicantia non apponantur corporibus calidis.* fol.168.
- Vesicantia non sunt apponenda, cum crisis habetur, aut proxime haberi cognoscatur.* fol.169.
- Vesicantia transacto morbi vigore inutiliter administrantur.* fol.eodem.
- Vesicantia factis universalibus in principio sunt administranda.* fol.170.
- Vesicantia apposita desperatis potius noxam quàm utilitatem afferant.* fol.eod.
- Vesicantium usus an cognitus à priscis.*
fol.171.
- Vesicantia peste affectis valde utilia.*
fol.173.
- Vetruuius quid dicat de paludibus agitatatis à mari.* fol.50.
- Victus in Sardinia non est causa febris,*
fol.65.

Vic-

Victus ratio acutè febricitantibus qualis sit. fol. 93.

Victus ratio in quo consistat. fol. 94.

Victus quotuplex est. fol. eodem.

Victus plenus qualis est. fol. 95.

Victus ratio iuxtà morborum differentiam variari debet. fol. eodem.

Victus ratio in febris Sardiniae qualis sit. fol. eodem.

Victus in pleuritide opportunus. fol. 97.

Victus tenuis non omnibus morbis acutis conuenit. fol. 99.

Victus tenuis cur reprobatur à Gal. f. 105.

Victus humidus omnibus febricitantibus conueniens. fol. eodem.

Victum in principio accessionis cur præbuit Galenus. fol. 106.

Victus administratio in febris Sardiniae qualis esse debet. fol. eodem.

Victus tenuis in febris Sardiniae conueniens est si vires constant. fol. 107.

Victus plenior non conuenit in febris Sardiniae. fol. 112.

Vic-

Victus plenus talis esse debet, ut ager non suffocetur. fol. eodem.

Victus febris malignæ qualis sit. fol. 113.

Vigiliae si modum excesserint, quid indicant. fol. 86.

Virulenta, & turgentis materiae non est diuersa ratio. fol. 179.

Virtutis status in exhibendo medicamento purgante considerari debet. fol. 193.

Virtus maior ad purgationem quam ad sanguinis missionem requiritur. f. eod.

Vires indicantis prohibentis, & permittentis considerandae sunt in exhibendo medicamento. fol. 213.

Virium robur, & signa coctionis requiruntur ad purgationem moliendam. fol. eodem.

Virium debilitas interdicat medicamentum purgans. fol. 216.

Vrinae varietas quid indicat. fol. 82.

Vrinae turbatae veluti iumentorum crassae, & fatidae quid significant. fol. eodem.

Vri-

Vrinae turbatae dolorem capitis praesentem, aut futurum significant. fol.eodem.

Vrinae retentio in morbis malignis quid praedicat. fol.eodem.

Vrinae similes sanis cur malae sunt, & cur similes sanis fiant. fol.eodem.

Vrinae, quae repente coquuntur praeter rationem, cur malae. fol.84.

Vrinas tenues habens agrotus, cur non est purgandus. fol.189.

Vsus prohibentium putredinem valde proficiuus in febre Sardiniae. fgl. 219.

Vsus astringentium non semper est idem in febribus. fol. 225.

Vsus Alexipharmacorum qualis sit. fol. 230.

Z

Z *Acuti opinio de Hirudinibus. fol. 145.*

Errata sic corrigenda.

fol. 15. l. 1. eandemq; legitur	pro eandemq;
31. l. 4. sibi	pro sibi
34. l. 12. economia	pro œconomia
61. l. 9. consummata	pro consummata
eod. l. 14. quanquē	pro quamquē
66. l. 6. eandem	pro eandem
67. l. 15. semiputreda	pro semiputrida
81. l. 9. significat	pro significant
69. l. 8. exiptialis	pro exitialis
153. l. 17. exhibet	pro exhibent
165. l. 21. impedeant	pro impediunt
167. l. 9. emolumentum	pro emolumentum
169. l. 7. accutorum	pro acutorum
109. l. 2. tantum	pro tantum
221. l. 19 inspissatio	pro inspissatio
222. l. 6. constipatis	pro constipatis
231. l. ult. humoris	pro humoris
289. l. 8. colliquatinas	pro colliquatinas
eod. l. 17. medicamentum	pro medicamentum
292. l. 11. feliciter	pro fideliter
eod. l. ult. succedant	pro succedant

2000-01-01

[Faint, illegible handwriting]

100-0101

1911

Die Rechnung

CHRONOLOGICAL TABLE

970 500 1111

STAMPA 1900. 1. 10

Prognosis

Copyright © 1980 by McGraw-Hill

bio-ethanol

800-678-2100

07-19-68

07.11.1947

pro digit@lib.org

2010-11-18

019 672 019

8050615-2170

079 86212

1875. 7. 1. 21

http://www.industrydocuments.ucsf.edu/docs/

300

010 510443000

PHILADELPHIA, O. 1. 79.

[illegible]

11134.83 2.1001

(continued)

[illegible]

гидрограф от

strongly enlarged

procellariidae.org

amiripille 2.8.1982

(Faint mirrored text from reverse side)

08/09/2016 14:10

131131.org

1910-11-12

12-11-1963

[illegible]

